

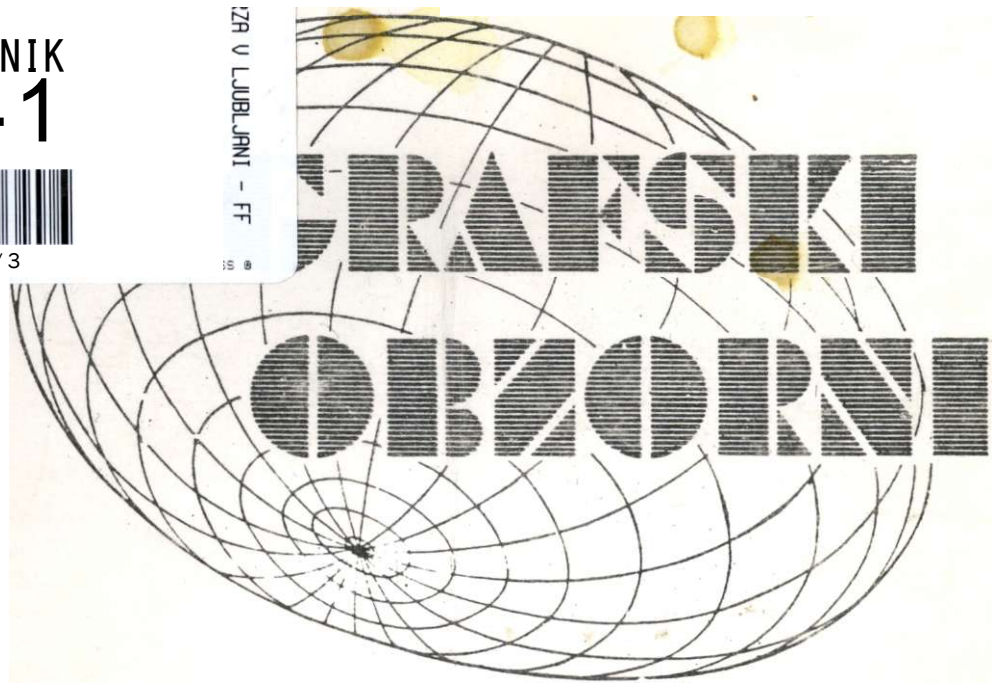
HK - Geografija
III
B 21
GEOGR. OBZORNIK
1974 1

4909740031G.. 2/3

ZNA V LJUBLJANI - FF

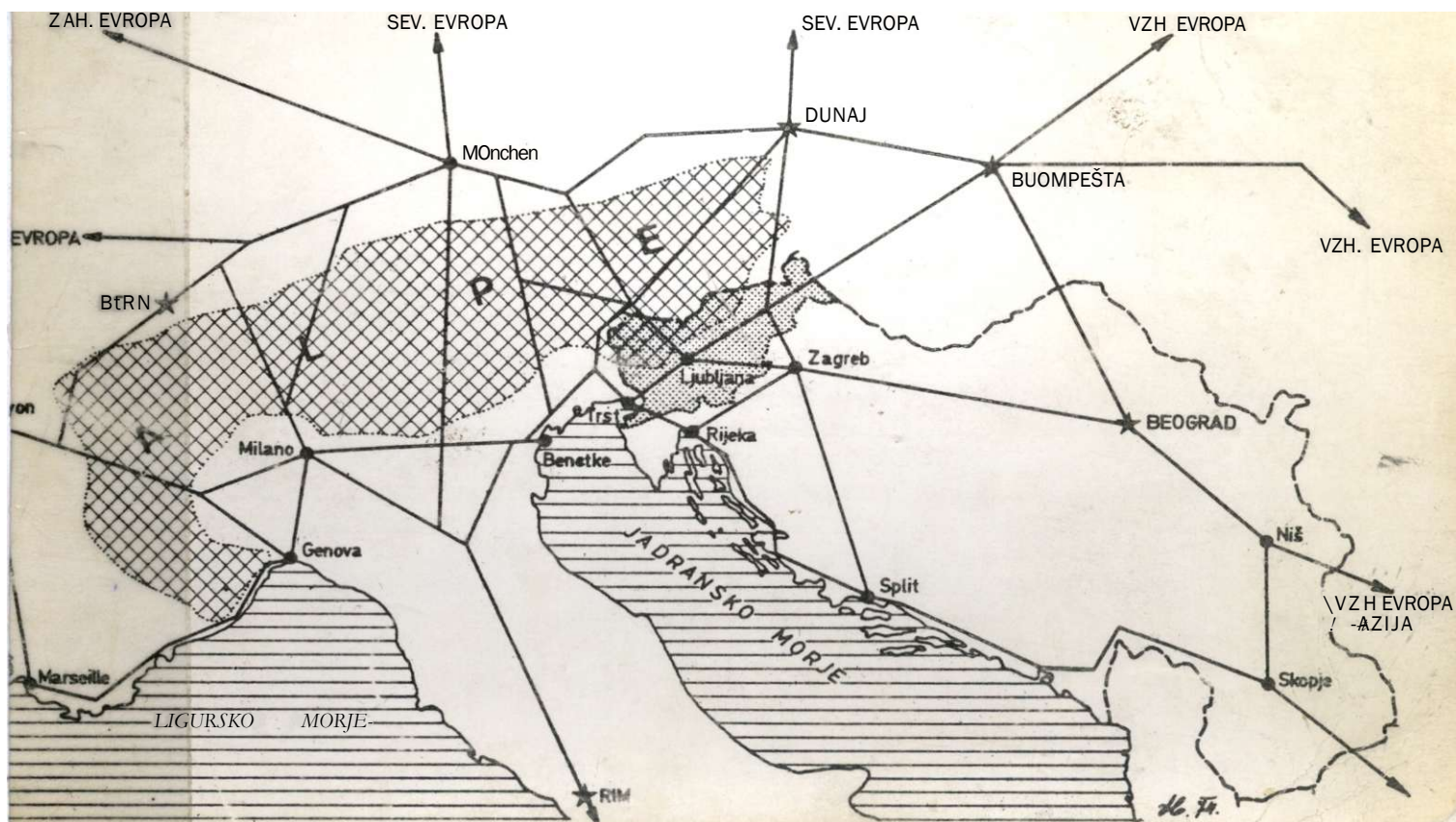
ISSN

Leto XXI
Štev. 2 - 3

Ljubljano
1974

SLOVENIJA IN MEDNARODNI PROMETNI TOKOVI

V S E B I N A

ČLANKI

I/Oakob MEDVED:	O marksističnem izobraževanju pri pouku geografije.	1
Av«n GAMS:	O konceptu geografije za 2. in 3. razred gimnazije.	7
t/jakob MEDVED:	Metodike in metodski priročniki za pouk geografije.	10
•JJan SABAKA:	Domače okolje kot naravno učilo pri pouku zemljepisa.	16
v^prjan RAVBAR:	Vloga Slovenije v tranzitnem prometu.	24
^Guazim LESH:	Ekonomske in družbenogeografske spremembe v LR Albaniji.	30
(/pfanc MA _EČKAR:	Raziskovanja Banove pečine v Matarskem podolju.	37

KNJIŽNA POROČILA

T. ŠIFRER:	Selška dolina v preteklosti in sedanjosti.	40
L. BERBEROVIČ:	Mala biogeografija (F. Lovrenčak).	42

DRUŠTVENE IN DROBNE VESTI

Resolucija IX. kongresa jugoslovanskih geografov.	43
Geografski krožek na celjski gimnaziji 1973/74 leta (Z. Štrbenc).	4£

Slika r.a naslovni strani:

Slovenija in mednarodni prometni tokovi (k članku M. Ravbar)

GEOGRAFSKI OBZORNIK, časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo. Izhaja štirikrat lsto. Izdaja Geografsko društvo Slovenije, Odsek za geografski pouk. Uredniški odbor: dr. Ivan Gams, dr. Svetozar Ilešič, dr. Vladimir Kokok, dr. Avguštin Lah, Moijja Koiak, Milan Vreča

Glavni urednik Mura Radinja, Ljubljana, Grintovška 1. Upravnik Cita MorjetiČ

Za člane GDS je letna naročnino 25 dinarjev, za nečlane in ustanove 30 dinarjev. Naročajte in plačujte na naslov: "Geografski obzornik", Ljubljana, Aškerčeva cesta 12, štov. tek.rač. 50101-678-48839

Za vsebino člankov so odgovorni avtorji sami
GO izfoja t finančno pomočjo izobraževalne skupnosti Slovenije
Tiskal: Zavod SRS za statistiko v Ljubljani

Jakob Medved

UDK 37.01 : 335.5

O MARKSISTIČNEM IZOBRAŽEVANJU PRI POUKU GEOGRAFIJE

Uredništvo revije* me je povabilo, naj napišem nekaj misli j p idejnosM» pri pouku geografije. Ko sem pripravljal ta prispevek, sem si zastavil podobno vprašanje, kot so si ga zastavili avtorji drugih prispevkov o idejnosti pouka, in to: Zakaj je potrebno toliko let po osvoboditvi ponovno postavljati zahteve po marksističnem izobraževanju, tako s posebnimi predmeti kot pri posameznih splošnih predmetih? Ta zahteva je v vseh učnih načrtih kot zelo pomemben sestavni del vzgojno izobraževalnih smotrov, vsebujejo pa jo tudi vsi statuti šol. Če pogledamo splošne in specialne didaktike, vidimo, da izražajo zahteve, da mora pouk potekati idejno napredno. Kje so torej razlogi, da ta temeljna zahteva ni izpolnjena? Ker je to problem pri vseh predmetih, morajo obstajati tako splošni razlogi kot tudi specifični razlogi pri posameznih predmetih. O splošnih razlogih, med katerimi je verjetno najpomembnejša pomanjkljiva marksistična izobrazba učnega kadra, ne mislim razpravljati, ker je o tem že dosti napisanega in bo verjetno morala slediti enotna rešitev v povečanem prispevku skušam ugotoviti specifične razloge pri pouku geografije.

Pri tem se pojavlja osnovno vprašanje, ali je koncept posameznih učnih predmetov - v našem primeru geografije - oblikovan na načelih marksizma kot znanstvenega in filozofskega sistema naše samoupravne socialistične družbe ali pa je določenemu konceptu dodana samo zahteva po idejnosti pouka? Bistvo vprašanja vidim v tem, ali določeni koncept učnega predmeta v vzgojno izobraževalnem procesu pomaga oblikovati pri učencih marksistični pregled na svet ali pa sam koncept ne nudi dosti možnosti za to in je potrebno posvečati še posebno pozornost pravilni idejni interpretaciji. Mislim, da takih dilem toliko let po zmagi socialistične revolucije ne bi smelo več biti. Bile pa so občutne v predvojnem času, ko je napredni učni kader kljub neustreznim konceptom skušal mladini nuditi napreden pogled na svet in življenje. Danes, v dobi graditve našega samoupravnega socializma, pa je naša dolžnost, da z vidika marksizma kot znanstvenega in filozofskega sistema naše družbe ponovno ovrednotimo koncepte posameznih vzgojno izobraževalnih predmetov in jih oblikujemo tako, da bodo čimveč prispevali k oblikovanju pravilnega svetovnega nazora.

* Članek je bil napisan za revijo Vzgoja in izobraževanje (1974). Uredništvo GO pa se je odločilo, da članek ponatisne, ker meni, da je vsekakor koristno, da se avtorjeva stališča slišijo tudi v geografskem tisku. Še posebno, ker se ravno v zadnjem času ponovno oživljajo razprave o vsebinski in vzgojni usmerjenosti geografskega pouka v reformirani šoli. Da so ta vprašanja pereča tako doma kakor po svetu pričajo pravzaprav tudi naslednji trije prispevki, objavljeni v tej številki. Ker pa so ta prizadevanja med drugim tudi svojevrstni odmev načelnih razglabljanj o vsebini same geografske znanosti, vabi uredništvo GO vse, Jci jih ta problematika zanima, da jo pomagajo razjasniti na straneh naše revije.

Današnji koncept geografije kot učnega predmeta se je izoblikoval v drugi polovici preteklega stoletja kot odraz takratne stopnje razvoja geografske znanosti in njenega vzgojnega pomena. Kot odraz klasifikacij znanosti v preteklem stoletju, ki je žal pri geografiji ohranjen še vse do danes, geografijo delimo na občo in regionalno geografijo. Obča geografija naj daje splošen pregled čez geografske elemente in faktorje ter naj omogoča razumevanje prostorske stvarnosti v konkretnih deželah, ki jih obravnava regionalna geografija. Obča geografija je razdeljena na jrirodno ali fizično in na družbeno ali socialno (včasih ime/riovano tudi antropogeografija, kulturna geografija ali gospodarska geografija). Pri geografiji kot učnem predmetu se je razmerje med občo in regionalno geografijo pogostokrat spreminjalo, v glavnem pa močno prevladuje regionalna geografija. V času spoznavanja in odkrivanja notranjosti do tedaj še malo znanih delov Afrike, Angloamerike, Latinske Amerike in Avstralije je bila taka struktura geografije kot učnega predmeta razumljiva. Doraščajočo mladino je seznanjala s tujimi deželami, z njihovim prebivalstvom in gospodarstvom. Celotna razporeditev učiva temelji predvsem na prostorskem smislu pojmovanja in načela od bližnjega k daljnemu. Na tej osnovi se je izoblikovala še danes uveljavljena razporeditev snovi: domačija, domača država, Evropa, Azija itd. Tako po lgočel^i^koncentričnih krogov obravnavamo v osnovni šoli regije sveta in to v nekoliko poglobljeni obliki ponovimo v srednji splošnoizobraževalni šoli.

Temu konceptu geografije kot učnemu predmetu je prirejena tudi sistematika obravnave posameznih regij: lega, velikost, zgradba, relief, podnebje, talne razmere itd. Vsaka regija se po tem sistemu ana-iitično obdela, nato sledi delne sinteze (ali posameznih naravnogeografskih ali družbenogeografskih skupin dejavnikov) in končno sinteza. Tak način obravnave se pri večjih regijah (včasih tudi državi ali skupini držav) navadno še ponovi z obravnavo manjših regij.

Navedeni vzorec za obravnavo posameznih regij prevladuje pri pouku geografije na osnovni in srednji splošnoizobraževalni šoli od srede preteklega stoletja vse do današnjih dni. Ta koncept se je z uvajanjem smeri dominantnih faktorjev in funkcionalne smeri ter z opuščanjem obsega znatno izboljšal, toda v bistvu je ostal nespremenjen.

Ta podedovani in nekritično sprejeti koncept geografije kot učnega predmeta nosi vrsto načelnih nasprotij.

Če se načelno vsi strinjamo, da je delovno področje geografije lahko samo kompleksno obravnavanje prostorske stvarnosti, temelječe na regionalnem aspektu in ne na ločenem obravnavanju posameznih elementov te stvarnosti, potem moramo kritično ovrednotiti sedanjo dualistično usmeritev geografije in njeno krono - regionalno geografijo.

Iz preteklega stoletja podedovane delitve geografije na prirodno in družbeno ter s tem uvrščanje geografije med naravoslovne in družboslovne znanosti se je močno uveljavila. Za tako delitev obstajajo v socialističnih deželah vzhodne Evrope in v kapitalističnih deželah različni ideološki razlogi, medtem ko v naši samoupravni socialistični družbi taka delitev obstaja samo zaradi togega vztrajanja pri vzorcu klasifikacij znanosti iz preteklega stoletja. Kako trdoživo je vztrajanje pri tej klasifikaciji, je razvidno iz neuspešnosti zahtev in predlogov posameznikov in organizacij, da geografije ni mogoče deliti in ustrezno uvrščati med naravoslovne in družboslovne znanosti, temveč jo je potrebno uvrstiti v posebno skupino znanosti o prostoru. Če je klasifikacija ved mogoča po predmetnem načelu, po katerem mora vsaka znanost imeti svoj predmet proučevanja, potem geografijo, ki proučuje geografsko okolje, ki je enotno in nedeljivo, ne moremo deliti na dve različni skupini. Čeprav taka dualistična klasifikacija geografije kot znanosti pri Republiški raziskovalni skupnosti ni nepremostljiva ovira za uspešno raziskovalno delo, je pa vendar odraz splošnega mnenja, ki si ga sedanji koncept geografije kot učnega predmeta ustvarja v splošnoizobraževalnih šolah.

Manj ustrezen je ta koncept geografije kot vzgojno izobraževalnega predmeta v šoli, saj ni zasnovan dosledno na marksizmu kot znanstvenem in filozofskem sistemu naše družbe in zato neprestano zahteva pravilno idejno interpretacijo. Na drugi strani pa sedanja struktura učne snovi ne nudi zadosti možnosti za aktivno sodelovanje učencev v učnem procesu, kar bi moral biti eden izmed važnih etapnih smotrov pri vzgajanju bodočih samoupravjalcev.

Vprašanje idejnosti pouka geografije, to se pravi globljega prispevka geografije kot vzgojno izobraževalnega predmeta k oblikovanju marksističnega svetovnega nazora, je tesno povezano z metodološki-

mi problemi geografije kot vzgojno-izobraževalnega predmeta. Dvajsetletne razprave o dualistični in enotni geografiji so ostale bolj ali manj načelne in kljub bolj ali manj enotnemu ali vsaj močno prevladujočemu mnenju o neustreznosti dualističnega koncepta to ni dosti vplivalo na geografijo kot splošnoizobraževalni predmet. Pri praktičnem delu v vzgojno-izobraževalnem procesu v bistvu še vedno vztrajamo pri dualističnem konceptu. To vztrajanje pa, kakor je iz že navedenega razvidno, ne izhaja iz razlik med geografijo kot znanostjo in geografijo kot učnim predmetom (če seveda geografijo kot znanost pojmuje v zgoraj navedenem smislu), temveč je predvsem posledica tradicije in zgovornosti po zahodnih in vzhodnih konceptih, kjer - kot smo že prej omenili - zaradi določenih ideoloških razlogov ohranjajo ta sistem. V naši socialistični samoupravni družbi pa tak koncept geografije kot vzgojno-izobraževalnega predmeta ne ustreza, saj ne daje doraščajoči mladini tistih spoznanj in ne oblikuje tiste kvalitete, ki bi jih geografija kot vzgojno-izobraževalni predmet lahko nudila in ki so sestavni del splošne izobrazbe. Mislim, da se družbena obsodba dualističnega koncepta in s tem krize sedanjega koncepta geografije kot vzgojno-izobraževalnega predmeta odraža tudi v veliki udeležbi različnih javnih, kulturnih in političnih delavcev pri osveščanju javnosti za pravilno gospodarjenje s človekovim okoljem. Če je taka potreba po osveščanju - in ta vsekakor je - potem geografija kot splošnoizobraževalni predmet ni v celoti izpolnilo svoje naloge. S tem nikakor ne mislim, da bi to nalogo lahko opravila geografija sama ali da je to naloga samo geografije kot vzgojno-izobraževalnega predmeta. Vsekakor pa lahko geografija kot vzgojno-izobraževalni predmet poleg drugih predmetov k temu dosti prispeva. Če se celo pojavljajo predlogi, da je potrebno uvesti nov predmet o okolju, potem geografija kot veda o prostorski stvarnosti pri splošnem izobraževanju ni opravila svoje naloge in je pri praktičnem vzgojno-izobraževalnem delu toliko odmaknjena od svojega bistva, da ji ni uspelo izoblikovati splošnega mnenja o bistvu predmeta. Ta kriza geografije kot vzgojno-izobraževalnega predmeta pa se ne kaže samo v "trenutni modi" razprav o človekovem življenjskem okolju, temveč odraža pomanjkljiva metodološka in didaktična izhodišča. Razpravljanje o metodoloških in didaktičnih izhodiščih geografije ter o krizi geografije kot vzgojno-izobraževalnega predmeta je pri nas tesno povezano z marksističnim izobraževanjem pri tem predmetu. Z drugimi besedami, krizo geografije kot vzgojno-izobraževalnega predmeta bomo lahko rešili le takrat, če bomo metodološki in didaktični koncept geografije dosledno oblikovali na načelih marksizma kot našega znanstvenega in filozofskega sistema. Pri tem se ne bomo mogli naslanjati na tuje vzore in ne na tradicijo, ker bi nas to odvracalo od naših smotrov, temveč bomo morali kot naša družba pri gradnji samoupravnega socializma iskati svojo lastno pot.

Če hočemo pri klasični delitvi na prirodno in družbeno geografijo odpraviti potrebo po neprestani idejni interpretaciji, je verjetno potrebno namesto dualistične geografije uvesti enotno geografijo, pri tem pa moramo enotnost pojmovati tako, da se izognemo dvema nevarnostima, odnosno dvema miselnima stranpotoma. Ena miselna stranpot je ta, ki ne vidi enotnosti, druga stranpot pa je tista, ki ne vidi različnosti v tej enotnosti. Če bi te enotnosti ne videli, potem bomo naravo obravnavali kot eno, svet človeka pa kot drugo. Pri današnjem konceptu geografije kot učnega predmeta je geografsko okolje kot predmet geografskega proučevanja ali kot predmet geografskega spoznavanja v šoli obravnavano izrazito neenotno. Posamezne elemente fiziotopa in biotopa obravnavamo v skladu s fizikalnimi, kemičnimi in biološkimi zakonitostmi, po katerih se razvijajo, toda ta obravnava ostane preveč izolirana. (S tem seveda ne mislim trditi, da taka razlaga ni potrebna, toda to je lahko le izhodišče, ne fia smoter. Posamezni element iztrgamo iz celote samo toliko, da ga lahko podrobno spoznamo, tako element sam na sebi kot njegovo vlogo v določenem okolju). Pri vrednotenju posameznih elementov fizio- in biotopa ostajamo pri absolutnem vrednotenju, ki je dokaj neodvisno od stopnje družbenega razvoja. Podobno, kot je pri spoznavanju posameznega elementa potrebna analitična obravnava, tako je tudi za skupno ugotavljanje absolutnih vrednosti fizio- in biotopa potrebna v začetku analitično obravnava in nato prehod na delno sintezo. Raziskovanje, ugotavljanje in spoznavanje absolutnih vrednosti posameznih "elementov" je osnovno izhodišče za spoznavanje geografskega okolja. To v bistvu ni geografsko delo, temveč je delo drugih strok. Dostikrat pa teh podatkov ni in jih moramo zbrati sami. To delo opravijo geografi specialisti, ki poznajo metode in tehnike dela ter znanstvene izsledke drugih strok. Geografi specialisti pa ne proučujejo samo elemente, temveč tudi njihovo soodvisnost od drugih elementov ter njihov pomen za celoto, to je njihov pomen v geografskem okolju. na o-
"sno71~0?jotovitve absolutnih vrednosti posameznih elementov fiziotopa in biotopa laRCo preidemo k sintezi. Absolutnih vrednosti potenciala pa ni mogoče določati na splošno, temveč samo £o_dolgf£aih vidikih,, na primer z vidika kmetijstva, turizma itd. To vrednotenje lahko sloni na rezultatih medsebojnega učinkovanja vrste elementov fiziotopa, biotopa in ekotopa, lahko pa je pogojeno s prevlado elementov ali pa s prevlado posameznega elementa (temperature, padavine, skalovitost itd.). Katere

kriterije bomo izbrali za klasifikacijo, je odvisno od vidika sinteze. Če bomo ugotavljali absoluten potencial za kmetijstvo, bodo seveda drugačnimerila valorizacije, kot če ugotavljamo potencial za turizem. Pa tudi znotraj posameznega vidika vrednotenja potenciala so velike razlike. Pri ugotavljanju absolutnih vrednosti za kmetijstvo lahko to vrednotenje naslonimo na optimalne rastične pogoje posameznih kmetijskih kultur, ki pa so seveda izredno različne.

Ugotavljanje absolutnih vrednosti elementov fiziotopa in biotopa nam da "banko" absolutnih podatkov, ki jih lahko vrednotimo po določenem vidiku. Sintetično vrednotenje absolutnih vrednosti potenciala pa je že angažirano z določenega vidika in ima tudi praktično vrednost. Zaradi tega mislim, da so brezpredmetne diskusije o geografiji kot "čisti" znanosti in o "aplicirani" geografiji. Seveda pa mora absolutno vrednotenje posameznih elementov sloneti na objektivnih kriterijih, to je takih, ki niso ali pa so čimmanj odvisni od subjektivne presoje posameznika. Čeprav je objektivnost posameznega kriterija sama po sebi lahko do določene mere problematična, pa lahko jasen prikaz meril ter metod in tehnik dela omogoča korekturo. Če pa ugotavljamo absolutne vrednosti subjektivno z nejasnimi merili, kot so "veliko", "malo", "ugodno", "neugodno" itd., potem taka valorizacija ne more biti izhodišče za sintezo in nima pravega praktičnega pomena.

Vsak element ali pojav v geografskem okolju pa ima poleg absolutne vrednosti tudi svojo relativno vrednost. To relativno vrednost posameznih elementov v geografskem okolju pa določa človek, zato ta vrednost ni nekaj dolgotrajnega, temveč se nenehno spreminja, vzporedno z družbenoekonomskim in tehničnim razvojem. Pri relativnem vrednotenju moramo izhajati iz nekih splošnih vrednosti. To dobimo, če določene elemente ali skupino elementov ovrednotimo z vidika povprečne stopnje družbenoekonomskega in tehničnega razvoja v določenem prostoru in času (pokrajino, država, svet kot celota). Vrednotenje z vidika stopnje lokalnega družbenoekonomskega in tehničnega razvoja pa nam prikaže zaostajanja ali prehitevanja splošnega razvoja.

Izhajanje iz objektivnih kriterijev pri absolutnem in relativnem vrednotenju elementov ali skupine elementov je prvi korak k opuščanju deskripcije in fotografije in jrhod k težnji po razumevanju razvojnih zakonitosti in notranjih protislovij v razvoju ter medsebojne vzročnosti in funkcijske povezanosti pojavov v naravi in družbi

Pri tem je potrebno omeniti, da je sedanja dualistična ali pluralistična geografija problematična ne samo po svojem konceptu, temveč tudi po svojem objektu proučevanja. Prirodna (ali naravna ali fizična) geografija naj bi proučevala naravno okolje, pod katerim navadno pojmujejo ves tisti kompleks, ki se razvija po fizikalno-kemičnih in bioloških zakonitostih (fiziotop in biotop). Verjetno pa bi danes težko našli delček zemeljske površine, kjer razvoj poteka samo po teh zakonitostih. Danes je človekova dejavnost najmočnejša naravna sila, ki vpliva na preoblikovanje "naravnega okolja", in to tembolj, čim višjo stopnjo je dosegel družbenoekonomski razvoj v delovnem okolju. Mislim, da je popolnoma nepotrebno naštevati različne oblike preoblikovanja "naravnega okolja", ki jih je sprožil človek s svojim eksploatorskim odnosom do svojega življenjskega okolja. Že samo izrazi izkoriščanja rudnih bogastev, izkoriščanje gozdov itd. vsebujejo rahel prizvok našega odnosa do okolja. Da je človek res preveč "izkoriščal" okolje, premalo pa z njim razumno gospodaril, se kaže danes v zelo resnih posledicah, zato dosti govorimo o "va.stvu okolja". Verjetno je tudi ta termin neustrezen, saj si ni mogoče zamisliti nadaljnjega razvoja človeštva z nalogo "varstva okolja", temveč je potrebno ilov delovanje v prostoru in gospodarjenje s prostorom razumno uravnati, da bo to okolje ostalo čimmanj okrnjeno in zdravo ne samo za sedanje, temveč tudi za bodoče rodove.

"Naravnega okolja" v klasičnem pomenu besede torej ne moremo raztolrnati samo s pomočjo naravno-geografskih ali prirodnogeografskih zakonitosti (s fizikalno-kemičnimi in biološkimi zakonitostmi), temveč je spoznavno šele takrat, ko upoštevamo tudi delovanje človeka. To pa ne velja samo za naravno okolje kot celoto, temveč tudi za spoznavanje in osvetljevanje večine elementov fiziotopa in biotopa. Ali lahko hidrogeograf, fitogeograf, klimogeograf ali pedogeograf pri prikazu absolutnih vrednosti posameznih elementov upošteva samo vrednosti, ki so se razvile po fizikalno-kemičnih zakonitostih? Nedvomno, da bo moral pri prikazu realnih vrednosti upoštevati tudi procese, ki so nastali pod vplivom človeka.

"Naravnega okolja" torej ne moremo razložiti samo z naravnogeografskimi ali družbenogeografskimi zakonitostmi, soj m rezultat deio/an]0 samo fizikalno-kemičnih in bioloških dogajanj ali pa socialnih

vplivov, temveč je rezultat zapletenega sovplivanja vseh dejavnikov in ga lahko spoznamo le z vidika celostne geografije. Obravnava vsakega elementa ali pojava moril torej potekati s celostnega, enotnega geografskega vidika. Ta enotnost pa seveda vključuje različne zakonitosti, po katerih se razvijajo posamezni elementi ali skupine elementov geografskega okolja ter njihovo medsebojno učinkovanje.

Le z materialističnim pojmovanjem okolja in dialektičnim pristopom k obravnavi posameznih elementov, pojavov ali skupin elementov (fiziotop, biotop, ekotop) lahko geografija kot vzgojno-izobraževalni predmet prispeva k vzgoji dialektičnega mišljenja kot enega izmed sestavnih delov marksistične idejne usmerjenosti.

Za podrobno spoznavanje geografskega okolja pa ne zadostuje, da posamezne elemente in pojave ovrednotimo z vidika absolutnih ter relativnih splošnih in lokalnih vrednosti, temveč jih moramo ovrednotiti tudi iz razrednega vidika. Sele tako vrednotenje določenih elementov in pojavov pomaga razjasniti, zakaj v razredni družbi enake absolutne vrednosti različni razredi različno vrednotijo ter imajo do njih različen odnos. Odrazi različnega razrednega vrednotenja so opazni v geografskem okolju in so sestavni del trenutne podobe geografske stvarnosti v določenem prostoru. Če hočemo geografsko okolje razumsko spoznati, ne moremo mimo teh elementov v pokrajini, ki so materialen odraz obstoja razredov in socialnih slojev ter njihovega različnega vrednotenja in odnosa do posameznih elementov okolja. Te elemente najdemo v večji ali manjši meri povsod, kjer človek živi in kamor sega s svojim vplivom. Pri tem so velike razlike med posameznimi deželami in kontinenti. Ponekod so materialni odrazi posledica samo tamkajšnje socialne strukture, ponekod, zlasti v kolonijah ter nekdanjem kolonialnem in polkolonialnem svetu, pa se temu pridružujejo že odrazi, ki so jih povzročili kapitalistični in imperia-listični vplij kolonialnih metropol in tisti, ki jih povzroča današnji neokolonializem.

Posledice različnega vrednotenja in odnosa razredov in socialnih slojev do posameznih elementov in pojavov v okolju so zelo raznolike ter jih najdemo j/ urbanih naseljih (socialna diferenciacija mestnih četrti), v agrarni pokrajini (odnos do zemlje, zemljiška razdelitev, usmerjenost izrabe zemljišča), v gozdovih (različne sestave v enakih rastiščnih razmerah), v industrijskih krajih (uničena vegetacija, zastrupljanje ozračja in vode) itd. Negiranje obstoja teh elementov v geografskem okolju pomeni zapiranje oči pred materialnimi odrazi obstoja razredne družbe in stremenje po prikazovanju "povprečnega" okolja "monolitne družbe" brez kakršnihkoli notranjih nasprotij. Tak koncept, ki se trudi, da bi bil sprejemljiv v "vseh časih in prostorih", ni samo znanstveno problematičen, ker s posploševanjem in poenostavljanjem zabisuje osnovna notranja protislovja, temveč je našim vzgojno-izobraževalnim smotrom škodljiv, saj je navidezna brezidejnost in neangažiranost dejansko odvratanje od marksistične idejne usmerjenosti.

Metodološko in idejno problematično je tudi stališče, da naj geografija obravnava samo materialno okolje. To vprašanje je problematično, kakorkoli že razumemo pojem materialno okolje. Tudi če ga pojmuje v najširšem smislu in če pod tem razumemo tudi človeka z vsemi njegovimi stvaritvami v prostoru, je pojem preozek in ga ne moremo istovetiti s pojmom geografsko okolje. Družbene zavesti in vseh zavestnih družbenih dejavnosti ne moremo enostavno šteti v materialno okolje, čeprav imajo svoj materialni izvor. Na drugi strani pa ne moremo zanikati, da družbena zavest s svojimi zavestnimi dejavnostmi (družbeno politična ureditev, ekonomsko socialna struktura, kultura itd.) nima svojega odraza v geografskem okolju in da ni sestavni del tega okolja. Če bi geografi proučevali in spoznavali samo materialno okolje, potem bi bili le "zgodovinarji prostora", saj bi naše spoznavanje omejili le na včerajšnje odraze družbene zavesti v prostoru, medtem ko bi bila sodobna dognanja in sama sodobna družbena zavest izven našega zanimanja.

Izločitev družbene zavesti kot kompleksa vseh konkretnih oblik družbenega življenja v določenem geografskem okolju iz predmeta našega proučevanja in obravnavanja pomeni v metodološkem pogledu odstopanje od načel enotne geografije. Iz idejnega vidika pa bi pomenil umik od vseh sodobnih družbenopolitičnih, gospodarskih, socialnih, nacionalnih, kulturnih in drugih problemov zavestno težnjo po odvratanju pozornosti od sodobnih problemov sveta, zapiranje oči pred dogajanjem in nasprotji, ki bodo jutri našla svoj odraz v spremenjeni podobi geografskega okolja.

Problematičnost aplikacije dualistične geografije in njene krone, regionalne geografije, v geografijo kot vzgojno-izobraževalni predmet sem nakazal že v tezah "O novi orientaciji geografije kot učne-

ga predmeta, zaradi tega teh misli ne bi ponavljal. Koncept enotne geografije zahteva tudi nov odnos do regionalne geografije. To je metodološki in hkrati tudi ideološki problem. Če smo si enotni, da je predmet geografske raziskave geografsko okolje, enotno in nedeljivo, potem ga lahko spoznavamo le dialektično enotna geografija, ne pa dualistična geografija in njena krona, regionalna geografija. Dialektično enotna geografija spoznava in proučuje geografsko okolje iz enornega vidika, iz vidika človeka, ki v tem okolju živi in z njim gospodari. Posamezne sestavine geografskega okolja (fiziotop, -feiotop, ekotop) spoznava in proučuje v skladu z zakonitostmi, po katerih se razvijajo posamezni deli in z njimi medsebojne povezanosti, njen cilj pa je ugotoviti celostno stvarnost geografskega okolja kot rezultata vzročne in funkcijske povezave vseh sestavnih delov. Enotna geografija zahteva enotno spoznavno in metodološko pot, njen cilj je spoznavanje celosti geografskega okolja^ Spoznavanje posameznih elementov in sestavnih delov geografskega okolja ne more biti samo sebi namen, temveč samo vmesna stopnja pri spoznavanju celote. Enotna geografija zahteva, da spoznavanje in obravnavanje posamezne sestavine geografskega okolja dobi prostorski vidik, to pomeni, da obravnavanje vseh sestavnih delov geografskega okolja dobi regionalni aspekt in določeno mesto v sistemu oblikovanja celostnih spoznanj o geografskem okolju.

Docela neupravičena je zaskrbljenost, da bo z odpravo pravila "šolska geografija je v bistvu regionalna geografija" geografija izgubila pravo jedro in da bo nazadovala tudi kvaliteta pouka. Nasprotno, če ne bomo opustili sedanjega koncepta regionalne geografije, ne bo mogoče doseči nobenega bistvenega napredka pri doseganju vzgojno-izobraževalnih smotrov geografije kot vzgojno-izobraževalnega predmeta. Težnja po vsestranskem horizontalnem prikazu regij v vseh razredih in ponavljajoči se koncentrični krogi onemogočajo postavljanje etapnih vzgojno-izobraževalnih smotrov in s tem sistematično vzgojo geografskega mišljenja. Celostni prikaz in sposobnost razumevanja geografskega okolja je lahko samo cilj, ne pa izhodišče v izobraževalnem procesu. Dialektične enotna geografija mora v celoti t^jggJjitina^j^egion^ na postopnem oblikovanju celostnega razumevanja. Zaradi tega mora nova enotna geografija opustiti "uravnilovske" težnje sedanjega regionalne geografskega koncepta v splošnoizobraževalnih šolah in uvesti vertikalni sistem in vertikalno stopnjevanje zahtevnosti s končnim smotrom celostnega spoznavanja geografskega okolja. Prvi skromni koraki na tej poti so že napravljeni v konceptu novih učnih načrtov za pouk geografije v osnovni šoli in gimnaziji.

Navedena vprašanja niso pomembna samo iz metodološkega, temveč tudi iz idejnega vidika. Razen že omenjenih idejnih slabosti nosi dosedanji koncept geografije kot učnega predmeta (dualistična geografija plus regionalna geografija) zaradi težnje po horizontalni vsestranskosti brez globlje notranje povezave in sistematične vertikalne stopnjevanosti spoznavanja v sebi veliko možnosti za uveljavljanje deskripcije, fakticizma in pozitivizma. Ta metodološki koncept s svojo strukturo učne snovi ne omogoča zadosti miselnih aktivnosti učencev, saj je zaradi obširnosti snovi težišče še vedno na pretežno spominskem osvajanju gradiva. Ta struktura in obseg snovi sili učni kader k uporabi metod, ki omogočajo, da "predela" celotno snov, zato prevladujejo ^Sjbglnne metode, to je pripovedovanje, razlaga in predavanje. Naloga učencev v tem sistemu je, da se podano učno snov nauče. Pri taki usmeritvi vzgojno-izobraževalnega procesa, kjer učni kader predvsem nudi mladini znanje in spoznanje, mladino pa naj si ga osvoji, ni pravih možnosti za uvajanje resničnih samoupravnih odnosov, kjer bi lahko mladina dejansko enakopravno in aktivno sodelovala v učno-vzgojnem procesu in s tem postala enakopraven član naše socialistične samoupravne družbe.

Zaradi tega zavzemanje za dialektično enotno geografijo pomeni zavzemanje Z9 vJilo kvaliteto pouka in ustvaritev takih pogojev in odnosov, ki bodo omogočali, da postane dijak aktiven in enakopraven sodelavec v "delavnici iskanja spoznanj in zakonitosti", ne pa samo "potrošnik gotovih izdelkov".

O KONCEPTU GEOGRAFIJE ZA 2. IN 3. RAZRED GIMNAZIJE

Pred kakim letom dni je Zavod za šolstvo SRS razposlal gimnazijskim učiteljem geografije enajst strani dolg ciklostiran novi učni načrt. Na prvi strani so navedeni smotri geografije, nato pa učna snov za štiri razrede gimnazije. Ustavimo se pri učni snovi za drugi in tretji razred, ki je doživela v primerjavi s starim načrtom največji pretres.

Načrt predvideva v drugem letniku obravnavo Evrope in Sovjetske zveze, v tretjem pa drugih zemljin (Azije brez SZ, Afrike in Latinske Amerike). V obeh razredih je snov razdeljena na tri poglavja, ki imajo naslove: analiza prostora, analiza osnovnih procesov in problemov in, kot tretje, funkcijski pregled. Ker po novem načrtu še niso bili objavljeni in od šolske oblasti potrjeni učbeniki, napisani po novih smernicah, ne moremo natančneje opredeliti, koliko ur in koliko učne snovi je predvidene za posamezna poglavja in podpoglavja. Če to presojamo samo po dolžini teksta v učnem načrtu (in drugega nam zazdaj ne preostane), lahko ugotovimo, da odpade na snov iz poglavja "analiza prostora" kaka petina, na poglavje "osnovni procesi in problemi" dobre tri petine časa in na funkcijski pregled ostalo. Ze to dejstvo in sami naslovi poglavij in podpoglavij precej povedo o konceptu nove geografije. Skušajmo učno snov naprej opredeliti po standardnih oznakah, ki so uveljavljene v naši in tuji geografiji. V prvem poglavju lahko ugotovimo, da je fizična geografija tujih dežel skrčena na "predstavo in ovrednotenje naravnega potenciala velikih naravnih enot" (v 3. letniku so te naravne enote enačene z zemljinami). Relief, klimo, vodovje, prst, vegetacijo, lego v določenem prostoru, vse to naj bi obravnavali le tedaj, če predstavljajo neki "potencial". Pod tem izrazom navadno razumemo pogoje za gospodarski razvoj. Iskanje notranjih zvez med pokrajnotvornimi elementi prirodnega okolja, na primer med morskimi tokovi, klimo, vegetacijo, izrabo tal, vse v okviru geografskih regij, bi tedaj odpadlo. S tem bi odpadel smoter, ki je označen na prvi strani učnega programa z besedami: (učenci) "spoznavajo vlogo naravnih in družbenih dejavnikov v kompoziciji geografskega okolja".

Poglejmo snov, ki je omenjena pod poglavjem "osnovni procesi in problemi". Tu so imenovani predvsem socialni, gospodarski in politični procesi in problemi. Med drugimi so poimensko navedeni naslednji procesi in problemi: problemi prilagajanja različnih socialnih skupin v novem okolju, pomanjkanje strokovnih kadrov, pomanjkanje kapitala, pomanjkanje delovnih mest. Vmes zaman iščemo omembe o izrabi zemljišč in o pogojih zanjo ali o onesnaženju okolja. O snovi pod naslovom "funkcijski pregled" govori le skopo pojasnilo, da gre za politični in funkcijski pregled po širših regijah.

Po ustaljeni praksi v geografiji bi omenjenim trem poglavjem bolj ustrezali naslovi: vloga prirodnega okolja, družbeno-geografski procesi, ekonomska in politična funkcija predela. Na novo skovani naslovi za poglavja in frazeologija kažejo na odmik od standardne regionalne geografije. Zato v prvem poglavju ni govora o pokrajinah in deželah, kot smo vajeni, temveč predvsem o prostoru in v tem prostoru naj bi obravnavali prirodno okolje predvsem toliko, kolikor nudi potencial za razvijanje "osnovnih procesov". Ti procesi so ekonomski, socialni in politični. Po starem je regionalna geografija na koncu vsake regije celostno opredelila vlogo, ki izhaja iz lege (na primer otoške, celinske itd.), posebnosti v naravnem okolju, delež gospodarstva v svetovnem merilu in podobno. Zdaj je ta pregled omejen samo na politični in funkcijski pregled. Skratka, namesto regionalne geografije, ki naj v okviru geografskih regij podaja usodno povezanost naravnega okolja in človeka, smo dobili shemo o družbenih procesih in zemeljsko površje je pomembno samo še kot prostorna omejitev teh procesov.

Po taki analizi uvidimo, da je iz drugega in tretjega gimnazijskega razreda izpadla regionalna geo-

grofija in da jo je nadomestila splošna družbena geografija, ponekod bolj in drugod manj zamaskirana pod krinko regionalne geografije.

Delno utemeljitev takih sprememb v konceptiji geografije za gimnazijo lahko najdemo v Geografskem obzorniku 1973 (XX) v številki 1-2 na straneh 22-30 pod naslovom "O novi orientaciji geografije kot učnega predmeta". Avtor pojasnjuje vlogo regionalne geografije na strani 29, kjer so blizu skupaj naslednje tri trditve:

1. "Pravilo "šolska geografija je v bistvu regionalna geografija" mora dokončno izgubiti veljavo". (podčrtal I.G.).
2. "Druga vrednost regionalne geografije, to je prikaz medsebojne povezanosti, soodvisnosti in pridobivanja celostnih spoznanj, se ne sme omejiti samo na "regionalnogeografsko metodo", pri obravnavi posameznih primerov, temveč mora postati resnično načelo, ki bo prisotno pri celotnem geografskem vzgojno-izobraževalnem delu".
3. "Če ga (načelo, op. I.G.) sedaj postavljamo kot novo", mislimo s tem poudariti njegovo pomembnost. Ta "novi" didaktični smoter osnovnih transfernih spoznanj o delih prostorske stvarnosti (fiziotop, biotop, ekotop, sociotop) je osnova za vzgojo geografskega načina mišljenja" (podčrtal I.G.).

Če ta načela primerjamo z učnim načrtom za 2. in 3. razred gimnazije, vidimo naslednje. Teza, navedena pod točko 1, je realizirana. Regionalna geografija je zares izgubila veljavo in mesto. Teza pod št. 2 je v nasprotju s tezo pod št. 1. Je vse hvale vredna, žal pa je konceptija učnega načrta pravo nasprotje temu standardnemu utemeljevanju pomembnosti regionalne geografije za vzgojo in izobrazbo. Teza pod št. 3 se spet ne sklada s tezo pod št. 1, ker gre samo za novo smer ali dopolnilo v podajanju regionalne geografije. Žal pa je konceptija geografije v 2. in 3. razredu gimnazije daleč od zasnove o obravnavanju po najmanjših homogenih prirodnogeografskih regijah. Kot so te regije poimenovane, pa niti ne pridejo v poštev za šolo. Beseda fiziotop se sicer neenotno pojmuje, toda izraza biotop in ekotop imata v fizični geografiji povsem določen pomen. Pomenita ozemeljsko enoto, v kateri vladajo enake reliefne, klimatske, hidrološke in, kot posledica tega, tudi pedološke in vegetacijske razmere. Pri biologih ima izraz biotop pogosto isti pomen kot ekotop, le da je definiran z biološkega vidika, medtem ko se ekotop nanaša bolj na neživo prirodo. Ker obsegajo ekotopi v naši pestri Sloveniji pogosto le nekaj hektarov ali kvadratnih kilometrov, ne pridejo v poštev niti pri geografiji Slovenije. Jih pa tudi še nihče ni razmejil. V učnem načrtu bi tu in tam utegnili zaslediti konceptijo sociotopa, in to tam, kjer je omenjena regija (grški "topos" pomeni kraj). Pre pogosto pa učni načrt govori le o procesih in problemih brez teritorialne omejitve.

V ekologiji in biologiji uporabljeni izrazi fiziotop, ekotop in biotop slonijo na postavki o ozki povezanosti vsega živega in neživega okolja in njegovih elementov v najmanjših homogenih ozemeljskih enotah. Človek se je teh vezi mnogo bolj osvobodil kot druga živa bitja ter pričel to okolje preoblikovati. Skladno z različnimi "topi" je dal zemlji specifični pečat in nastal je "geotop". Prav to medsebojno povezanost deklariramo za bistvo znanstvene in pedagoške geografije. Učni načrt za 2. in 3. razred je po zasnovi daleč od te konceptije, ker je izraz geografsko okolje zamenjal z izrazom prostor, v katerem se odigravajo nekateri procesi in problemi.

Novi učni načrt si moremo po svoje razlagati kot težnjo za izboljšanjem "stare regionalne geografije", ki smo ji očitali, da je deskriptivna, spomin obremenjujoča, neživljenjska, preveč se ponavlja v šolah in v enakih ciklih in da je nezanimiva. Zanimive za mladega človeka naj bi bile predvsem geografske spremembe (uporabniki besed geografske spremembe in geografski razvoj dosledno govorijo o spremembah v družbeni sferi okolja, pozabljajoč, da obsega to okolje tudi naravni, manj spreminjajoči se del). Nasproti stari statistični geografiji bi postavili novo, dinamično, kajti pokrajina je le trenutno stanje v medsebojnem prepletanju naravnih in družbenih sil, je torej le materializirani odraz teh procesov.

Vprašanje odnosa med pokrajnotvornimi procesi in samo pokrajino kot učinkom teh procesov obravnava obilna novejša geografska literatura in je aktualno tako v znanstveni kot v pedagoški geografiji. O tem vprašanju smo na dolgo diskutirali tudi na posebni seji Oddelka za geografijo Filozofske fakul-

tete spomladi 1974. Sklicali smo jo za pretres teoretskih osnov geografije in zlasti pedagoške geografije. Na seji so bile obrazložene teze, ki jih zdaj uresničuje učni načrt za gimnazijo. Vprašanje o procesih in regionalni geografiji se nujno veže z vprašanjem o vlogi splošne in regionalne geografije kot učnega predmeta. Izražena so bila različna gledišča, ki jih vseh tukaj ne kaže predstavljati. Omejil se bom le na večinsko mnenje prisotnih, ki je bilo naslednje. Tudi splošna geografija naj ohranja regionalnogeografski aspekt. Če povezujemo učno snov iz splošne geografije dosledno z razprostranjenostjo pojavov in povezano s pogoji regij in če gradivo iz regionalne geografije pojasnjemo s procesi, ki jih upošteva splošna geografija, potem nima več pravega smisla prepir, koliko časa naj v šoli odmerimo eni in drugi vrsti geografije.

Tako stališče izhaja iz spoznanja, da procesi, tudi taki, ki ustvarjajo pokrajine, sami po sebi niso predmet geografije. Razvijajo se po svojih zakonitostih in te zakonitosti preučujejo druge stroke. Procese, ki ustvarjajo klimatske razmere določene regije, preučujeta meteorologija in aerologija, procese nastanka prsti pedologija, procese v živem svetu biologija, procese iz družbene sfere pa antropologija, ekonomika, sociologija, politologija itd. Nas geografe zanimajo ti procesi pri raziskavah samo toliko, kolikor puščajo vidne učinke v geografski regiji in kolikor se v njej modificirajo. Njihovo spoznavanje je nedvomno potrebno, in če slušatelji nimajo dovoljnega znanja iz drugih predmetov, jim moramo obrazložiti osnove mi, da bi lažje razumeli regionalno strukturo. V raziskovalni geografiji smo zares včasih prisiljeni obenem z regijo preučevati tudi procese, ker nam druge stroke ne dajejo dovolj razlage (primer korozijo pri preučevanju krasa, socialne procese pri preučevanju agrarne pokrajine itd.). Toda tega v šoli ni potrebno toliko, ker imamo druge predmete. Če pa jih že moramo razlagati, moramo snov nujno povezovati z njihovim učinkom v posebnih pogojih geografskih regij. FVav tega pa pri obravnavanem učnem načrtu pogrešamo. Če pojmuje ta učni načrt kot pobudo, s čim bi lahko regionalno geografijo izpopolnili ali poglobili, da ne bi enostavno ponavljali ciklusa iz osemletke, potem ga moremo pozitivno oceniti. Če pa zahteva od negeografov, da kot večkrat deklarirano nadgradnjo ali transfer poučujejo učno snov drugih strok, potem zahteva od nas preveč. Ne more na primer zahtevati dokumentiranega pouka o pomanjkanju kapitala za razvoj gospodarstva, ker z ustreznimi podatki ne razpolaga niti strokovna geografska literatura niti jih ne najdemo v dnevnem časopisu.

Te vrstice so napisane predvsem v želji, da bi svoje stališče o konceptu geografije v naših šolah objavilo še več geografov. Ta poziv k javni diskusiji utemeljujem z naslednjim. Ocene o učnih vrednostih take ali drugačne geografije so nujno subjektivne in jih ne moremo kvantitativno dokazati. Zato je spoznanje večinskega mnenja toliko potrebnejše. V že omenjenem članku v GO 1973 je med drugim naslednja trditev, ki ima lahko usodne posledice za programiranje geografije v srednjih in visokih šolah in ki se glasi: "Te ideologije, da je regionalna geografija jedro geografije, geografija kot znanost ni sprejela" (s. 20). Zato je bil lahko izveden sklep, da ne predstavlja jedra tudi v pedagoški geografiji. Toda te trditve so subjektivne in v nasprotju z večinskim mnenjem učiteljev geografije v Jugoslaviji. Na lanskoletnem zveznem simpoziju o pedagoški geografiji v Novem Sadu, kjer so bili predstavljeni tudi taki koncepti, kot so zdaj realizirani v načrtu geografije za 2. in 3. razred slovenskih (podčrtujem, slovenskih) gimnazij, je med prvimi sklepi potrjeno, da mora ostati regionalna geografija srž pedagoške geografije tudi v srednji šoli.

Že omenjeni članek se začne s stavkom: "Ko začnemo reformirati gimnazijske učne načrte, moramo izhajati iz spoznanja, da vzgojno-izobraževalni smotri niso enostavna rezultanta smotrov posameznih predmetov, temveč so postavljeni od družbe" (s. 22). Ker to družbo vsak po svoje pojmuje, bi iz tega stavka lahko posumili, da je tak načrt, kot je zdaj v gimnaziji, vsilila družba. Tega ni mogoče verjeti, saj skuša naša samoupravna družba graditi tudi šolski sistem na znanstvenih osnovah in vsaj pri nekaterih strokah so pri programiranju pouka v srednji šoli dejansko, ne le formalno, sodelovale večje ekipe znanstvenikov. Ti lahko najbolj presodijo vrednost stroke za vzgojo vsestransko izobraženega, ustvarjalnega in zavednega mladince. Nerazumljiva bi bila zahteva "družbe", da naj geografija v šoli zapusti svoj regionalni aspekt, če pa je to njena glavna odlika in glavna vzgojna vrednost. Te dni sredi oktobra, ko pišem te vrstice, objavlja v Delu svoje popotne vtise iz Sibirije sekretar SKZKS tov. Franc Šetinc. Ob prebiranju njegovih vrstic si vedno na novo zaželim, da bi imel učni načrt geografije za 2. in 3. razred gimnazije vsaj toliko čuta za geografsko okolje, kolikor ga kaže ta potopis.

Povsem se je mogoče strinjati z že omenjenim člankom, da se mora geografija v šoli prilagoditi pri

izbiri svoje snovi izobraževalni strukturi celotne šolske vzgoje. Zelo bi bilo koristno, če bi kdo analiziral, katera učna snov se pri starem in novem učnem načrtu pokriva z učno snovjo kakega drugega predmeta na isti šoli, kaj pa bi lahko razširili na področju, kjer je pri ostalih predmetih praznina. Če bi na primer ugotovili, da druge stroke ne izobrazijo dovolj dijaka, da bi znal citati topografske karte, sinoptične karte, da bi razumel smisel agrarnih reform v nerazvitih deželah (da imenujem le nekaj primerov), potem bi geografi lahko na tem področju razširili snov, drugod pa jo po istem načelu zožili. Da pa bi opustili osnove svoje stroke geografije, ki je veda o prostorskih enotah, ter poučevali razne procese same na sebi, k temu nas ne more siliti nihče, saj to lahko uspešneje opravijo drugi.

Ta poziv k širši diskusiji o geografiji v šoli, ki je potrebna posebno zdaj ob pripravah za novo reformo srednjih šol, utemeljujem tudi z dejstvom, da je naša stroka stvar nas vseh in da bomo čutili vsi posledice, če jo diskreditiramo v šoli. Potrebno bi bilo pridobiti večje število ljudi za sodelovanje pri načrtovanju izboljšanja, ne pa zamenjavati geografsko učno snov. Več bi bilo treba narediti za strokovni dvig predavateljev geografije, kar po mojem še najprej privede do posodobljenja pouka.

Jakob Medved

UDK 371.3. : 91

METODIKE IN METODSKI PRIROČNIKI ZA POUK GEOGRAFIJE

(Objavljeni v Jugoslaviji v zadnjih letih)

(Referat na "Simpoziju o učbenikih in drugi geografski literaturi pri pouku", ki je bil v Zagrebu od 25. 9. 1974)

UVOD

Organizatorji simpozija so me povabili, naj pripravim referat o metodikah in metodičnih priročnikih, ki so bili objavljeni pri nas v zadnjih letih. Ko sem se lotil dela, sem si najprej zastavil vprašanje: kakšen namen ima moj referat: Ali naj v njem prikažem čim popolnejši seznam vseh metodik in metodičnih priročnikov, ki so bili izdani v zadnjih letih v posameznih republikah, orišem njihovo osnovno vsebino in jih mogoče med seboj primerjam? Ali pa naj vzamem metodike in metodične priročnike kot vsebinsko izhodišče in skušam na osnovi le-teh primerjati naše učne poti pri pouku geografije in postavljene vzgojno-izobraževalne smotre geografije kot sestavni del vzgojno-izobraževalnih smotrov naše šole.

Če je osnovni namen mojega referata prikazati čim natančnejši seznam vseh metodik in priročnikov, torej nekak bibliografski pregled s kratkimi sinopsisi, potem bi bila vsebina za tako posvetovanje verjetno nekoliko skromna. Pri tem verjetno tudi ni mišljen zgodovinski prikaz razvoja metodike geografije v Jugoslaviji, ki bi bil vsekakor lahko zelo zanimiv in potreben, toda bi po svoji vsebini in obsegu znatno presegal namen tega simpozija in bi zahteval tudi izredno dosti časa, ki ga pa žal nimam na razpolago.

Verjetno je torej mišljeno, da vzamem metodike, ki so izšle v zadnjih letih, kot vsebinsko izhodišče in skušam prikazati poti našega geografskega izobraževanja. Ali naj obravnavam samo poti (metode)

in jih podobno kot delajo strokovnjaki za promet, uvrščam v razne kategorije od navadne poljske poti, makadamskih cest, raznih vrst asfaltiranih cest, cest prvega, drugega in tretjega reda, avtomobilskih cest itd.? Ali naj pri tem upoštevam tudi prometne predpise (načela), tako splošna, ki so obvezna na vseh poteh, kot tudi specifična za posamezne vrste poti? Ali naj obravnavam poti in predpise na splošno, ali pa naj jih obravnavam v določenem prostoru? Kako bi prišel do določenega kraja do določenega cilja (vzgojno-izobraževalnih smotrov)? Pri tem je pomembno tudi vprašanje, kakšno vsebino bom spravljal po teh poteh: kamenje ali občutljivo steklo? Kamenje lahko spravljam po različnih cestah in z zelo različnimi vozili. Za prevoz občutljivega stekla bom moral verjetno izbirati boljše poti in verjetno tudi primernejše vozilo, če hočem, da bom steklo pripeljal celo do določenega cilja.

Sama logika zahteva, da ne morem izbirati, obravnavati in vrednotiti poti (učnih metod), prometnih predpisov (učnih načel) in prometnih sredstev (učnih pripomočkov), dokler mi ni jasno, kje in kakšno stavbo naj gradim (vzgojno-izobraževalni smotri) in kakšno gradivo (učno snov) potrebujem za to.

Postopnost obravnave torej zahteva, da najprej spoznam cilj in zgradbo, ki jo želimo graditi (vzgojno-izobraževalne smotre šole in vzgojno-izobraževalne smotre geografije kot učnega predmeta). Iz tega izhaja, kakšen material (učno snov) potrebujemo. Šele tedaj lahko izbiramo primerne poti (učne metode) in primerna prometna sredstva (učne pripomočke). Na sami poti pa moramo seveda upoštevati prometne predpise (učna načela), da ne končamo v jarku neznanja.

Osnovno izhodišče naše obravnave torej ne morejo biti poti (učne metode), temveč lahko izhajamo le iz zgradbe, ki jo želimo graditi, to je iz naših splošnih vzgojno-izobraževalnih smotrov v naši samoupravni socialistični družbi. Temu splošnemu smotru se podrejajo vsi dejavniki. Če želimo graditi zgradbo po določenem načrtu, ni mogoče, da bi vanjo vgradili vse materialno gradivo, ki ga imamo na razpolago, ali da bi jo gradili samo iz peska, temveč potrebujemo gradivo določenih vrst, določene količine in določeno kakovost, kot zahteva projekt zgradbe. Če hočemo zgraditi to zgradbo na določenem mestu, tudi ne moremo reči: mi do tja poznamo samo take poti (metode) in taka prevozna sredstva, zato lahko tja prevažamo samo tak material, kajti v tem primeru se bo gradnja ustavila ali pa bomo zgradili popolnoma nekaj drugega, kot smo načrtovali. Če hočemo gradnjo uspešno končati, bomo morali popravljati ali graditi nove poti ter izboljševati ali pa izdelovati nova prometna sredstva.

Oris metodik in metodičnih priročnikov ter primerjava učnih poti pri pouku geografije in postavljenih vzgojno-izobraževalnih smotrov geografije kot učnega predmeta in kot sestavnega dela splošnih vzgojno-izobraževalnih smotrov šole zahteva, da si najprej ogledamo vzgojno-izobraževalne smotre našega predmeta in s tem v zvezi izbor snovi, s čimer se ukvarja didaktika geografije, in nato učne metode, učna sredstva in drugo, s čimer se ukvarja metodika geografije.

VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNI SMOTRI SOLE

ijčne metode in učna sredstva so odvisna od vzgojno-izobraževalnih smotrov geografija kot učnega predmeta ter s tem povezanega izbora učne snovi. Splošni vzgojno-izobraževalni smotri šole kot celote niso enostaven seštevek smotrov posameznih predmetov, temveč so postavljeni od družbe. Sleherna družba v skladu s svojim družbeno-ekonomskim, tehničnim, kulturnim in socialnim razvojem določa svoje vzgojno-izobraževalne smotre, ki naj jih šola uresničuje. Noben predmet ni v šoli sam sebi namen, temveč je v šoli zato, da po svoje prispeva k uresničevanju vzgojno-izobraževalnih smotrov šole kot celote. Zaradi tega ne moremo pri posameznem predmetu postavljati vzgojno-izobraževalnih smotrov, ki bi izhajali iz predmeta samega, npr. z željo po vzgoji mini geografov, temveč moramo vsak predmet znanstveno ovrednotiti z vidika, kaj lahko ta predmet prispeva k uresničevanju naših splošnih vzgojno-izobraževalnih smotrov v naši samoupravni socialistični družbi. Jasno postavljeni vzgojno-izobraževalni smotri predmeta so lahko izhodišče za vse nadaljnje didaktično-metodično delo, kajti če nam ni jasen cilj, kamor naj bi prispeli, tudi ne moremo izbirati poti.

Kaj pravijo o vzgojno-izobraževalnih smotrih geografije kot učnega predmeta metodike geografije in metodični priročniki?

Vrsta metodik tega vprašanja sploh ne obravnava, temveč navaja vzgojno-izobraževalne smotre geografije, ki jih predpisuje učni načrt v posameznih republikah, brez posebnega pojasnjevanja ali razlage. Nekateri avtorji posvečajo temu vprašanju precej pozornosti. Pri tem jih večina izhaja iz geografije kot znanosti, ki naj je psihološko in pedagoško prilagojena razvojni stopnji otrok, in govore o tem, kakšne kvalitete lahko nudi geografija pri vzgoji mladega rodu. Nekateri so mnenja, da moramo izhajati iz naše družbene stvarnosti in da moramo mladino pripravljati za vključevanje v procese samoupravljanja. Toda od splošnih načel in splošnih misli nismo storili koraka naprej k stvarni realizaciji. Vse metodike, ne glede na različne nianse odnosa do vzgojno-izobraževalnih smotrov geografije, te smotre dejansko izvajajo iz geografije kot znanosti navajajo, kaj lahko ta predmet prispeva k izobrazbi, da pa bo vzgojno neoporečen, dodamo še zahteve: pouk mora biti napreden, pouk mora biti idejno pravilen itd.

Bistvo vprašanja je v tem, ali je lahko izhodišče za postavljanje vzgojno-izobraževalnih smotrov pri pouku geografije GEOGRAFIJA ali je izhodišče ČLOVEK. Z drugimi besedami, ali je v ospredju težnja, da mladino naučimo čimveč geografije, ali je v ospredju vzgojno-izobrazbena potreba človeka, živečega v 21. stoletju. Mislim, da o tem ne more biti dvoma. Geografija v šoli ni zaradi geografije same na sebi, temveč je zato, da pomaga pri uresničevanju splošnih vzgojno-izobraževalnih smotrov naše šole, ti pa streme za tem, da vzgojimo vsestransko razgledanega, svobodnega člana naše samoupravne socialistične družbe. Svoboden in enakopraven član samoupravne družbe je lahko le tisti, ki se lahko svobodno odloča, to pa je mogoče le takrat, če stvari, o katerih odloča, tudi pomeni. Izhajati moramo torej iz potreb človeka v 21. stoletju. Ni in ne more biti naš smoter "pripravljati ljudi za življenje", kakor radi pogosto govorimo, temveč mora biti šola del življenja samega, ki pripravlja človeka in ga usposablja za reševanje problemov, ki jih bo prinesla prihodnost. Kateri so ti osnovni problemi, ali so to problemi v zvezi s smiselnim gospodarjenjem v prostoru in ohranjanju zdravega okolja, ali so to problemi v zvezi s pridobivanjem hrane, naraščanjem števila prebivalstva, prenaseljenosti itd., je potrebno šele ugotoviti.

Ob razmišljanju o tem vprašanju lahko ugotovimo, da naši vzgojno-izobraževalni smotri izhajajo iz geografije kot učnega predmeta, ne pa iz potreb človeka. Trudimo se, da bi mladino seznanili s številnimi geografskimi informacijami in ga pripravili za vključevanje v proces samoupravljanja. Toda mladina že živi, živi v samoupravni družbi, zato je potrebno iz tega izhajati in jo usmerjati ter usposablja za reševanje nalog v bodočnosti. Naši vzgojno-izobraževalni smotri niso v skladu s celotnim projektom zgradbe - splošnimi vzgojno-izobraževalnimi smotri šole kot celote - ker niso usmerjeni v bodočnost, temveč v preteklost in sodobnost. Nobene stavbe pa ni mogoče graditi tako, da bi dobavitelji lesa imeli svoj projekt, dobavitelji opeke drugega itd., temveč za eno zgradbo lahko obstaja le en splošen projekt. Zaradi tega je nujno potrebno, da didaktika geografije, izhajajoč iz splošnih vzgojno-izobraževalnih smotrov, ugotovi, kakšne so naloge geografije pri oblikovanju bodočih rodov.

IZBOR UČNE SNOVI

Kot je potreben za gradnjo določene zgradbe določen gradbeni material, tako je za doseg določenih vzgojno-izobraževalnih smotrov potrebna določena učna snov. Pri tem si lahko zastavimo naslednja vprašanja:

- Ali je izbor učne snovi tak, da zajema vso tisto snov, ki je nujna za razumevanje logičnega sistema geografske znanosti in omogoča razvijanje geografskega mišljenja?
- Ali je izbor snovi taky, da zajema vso tisto snov, ki je potrebna za reševanje miselnih nalog, za razumevanje nadaljnje snovi tega predmeta v šoli, in ali daje osnove za poznejše samoizobraževanje?
- Ali izbor snovi posveča, posebno pozornost tistim geografskim spoznanjem, ki so nujno potrebna občanu v naši samoupravni socialistični družbi, da bo lahko razumno reševal in obvladoval nasprotja, ki se pojavljata v našem življenjskem okolju?

- Ali je koncept geografije kot učnega predmeta oblikovan na načelih marksizma kot znanstvenega in filozofskega sistema naše samoupravne socialistične družbe?

Oglejmo si, kaj pravijo o tem osrednjem vprašanju metodike za pouk geografije. Po kakšnih načelih izbirajo, oziroma kakšna načela postavljajo za izbor gradiva. Na splošno lahko rečemo, da v metodikah nimamo nakazanih kakih izoblikovanih kriterijev za izbor učne snovi. Navadno naše metodike to odločilno vprašanje obidejo in smatrajo samo po sebi umevno, da posredujemo celotno geografsko snov prilagojeno razvojni stopnji. To je razvidno iz praktičnega navajanja snovi in iz redkih metodik, ki te kriterije navajajo. Postavljajo zahtevo, da mora učna snov izhajati iz prejšnjih geografskih spoznanj, da je potrebno dati učencem zaokroženo znanje iz vseh disciplin geografije v najosnovnejših potezah, da moramo pri izboru upoštevati razvojno stopnjo in izbrati tisto gradivo, ki ga učenci lahko razumejo, ter da je potrebno dati prednost gradivu, ki ima praktično vrednost.

Pri izboru učne snovi lahko ugotovimo naslednje skupne značilnosti:

1. Vse metodike pri izboru učne snovi izhajajo iz geografije in stoje na stališču, da je potrebno mladini nuditi vsa spoznanja, ki jih lahko učenci na določeni razvojni stopnji osvoje. Pri tem je potrebno dati prednost gradivu, ki ima praktično vrednost. Vse metodike geografije torej streme za tem, da v osnovni šoli vzgajamo mlade, razvijamo mlade geografije. Geografija je torej v šoli sama sebi namen. Pa ne samo to, dijak ne spoznava celostnega okolja, temveč spoznava fizično-geografske, socialno-geografske, regionalno-geografske, kartografske in občegogeografske teme.
2. Jslobena metodika geografije pri kriterijih za izbor snovi ne upošteva in ne izhaja iz človeka, to je iz splošnoizobrazbenih potreb občana v naši samoupravni socialistični družbi. Pri izbiri učne snovi sploh ne razmišljamo, kakšne so sedanje in bodoče splošnoizobrazbene potrebe občana, da bo znal kot samoupravljalec pravilno gospodariti in reševati vedno večje konflikte, ki nastajajo v ožjem ali širšem okolju. Z drugimi besedami, mi se pri izboru snovi sploh ne prilagajamo potrebam našega časa. Podobni smo tovarni, ki proizvaja blago, ne da bi poznala potrebe, zahteve in želje tržišča. Njeni izdelki bodo neprodani ostali v skladiščih, tovarna pa bo prišla v krizo in bo verjetno propadla. Podobno se dogaja tudi z geografijo kot učnim predmetom. Nudimo vrsto faktov in dejstev, ki si jih dijaki na hitro zapomnijo in tudi hitro pozabijo, nudimo pregledne vse geografskih disciplin, ne nudimo pa osnovnih celostnih spoznanj o našem življenjskem okolju, učimo geografske discipline, ne učimo pa geografije. Podobni smo prej omenjeni tovarni nekurantnega blaga, ki ga potrošnik ne more uporabiti. Našo neživljenjskost kažejo družbene zahteve po uvedbi novega predmeta o okolju. Torej novo vedo o okolju, o tistem bistvenem predmetu geografskega proučevanja, ki ga po naših deklaracijah lahko obravnava samo geografija kot veda o prostoru, ki edina proučuje tako fizične kot družbene elemente in njihovo vlogo in pomen v okolju. Ali ni to največja družbena nezaupnica naši stroki? Kaj naj potem še ostane geografiji? Naštevaje dejstev, faktorjev in prikaz strogega pregleda geografskih disciplin ter samohvalnice in zatiranje o naši družbeni pomembnosti. To nekurantno blago bomo lahko nekaj časa še ponujali in vsiljevali, toda družbeni razvoj bo šel svojo pot, razvil se bo nov predmet o okolju in prišel bo čas, ko bo naše blago ostalo v skladišču, to je, da bodo v posameznih šolah močno skrčili število ur ali pa tako geografijo sploh ukiniteli.

Pri izboru učne snovi naše metodike ne posvečajo pozornosti vprašanju, ali je koncept geografije kot učnega predmeta oblikovan na načelih marksizma kot znanstvenega in filozofskega sistema naše samoupravne socialistične družbe ali pa je določenemu konceptu dodana samo zahteva po idejnosti. Bistvo vprašanja je v tem) ali koncept našega učnega predmeta v vzgojno-izobraževalnem procesu pomaga oblikovati marksistični pogled na svet ali pa sam koncept ne nudi zadosti teh možnosti in je potrebno posvečati posebno pozornost še pravilni idejni interpretaciji. Mislím, da takih dilem toliko let po zmagi socialistične revolucije ne bi smelo več biti. Obstajale pa so v predvojnem času, ko je napredni učni kader kljub neustreznim konceptom skušal mladini nuditi napreden pogled na svet in življenje.

Današnji koncept geografije kot učnega predmeta se je izoblikoval v drugi polovici preteklega stoletja kot odraz takratne stopnje razvoja znanosti in njenega vzgojnega pomena. Ta podedovani in nekritično sprejeti koncept geografije kot učnega predmeta nosi v sebi vrsto načelnih nasprotij.

Če se načelno vsi strinjamo, da je delovno področje geografije kot znanosti in geografije kot učnega predmeta lahko samo kompleksno obravnavanje prostorske stvarnosti, temelječe na regionalnem aspektu in ne na ločenem obravnavanju posameznih elementov stvarnosti, potem moramo zavzeti odklonilno stališče do dualistične geografije in njene krone - regionalne geografije ter preiti na enotno geografijo, ki ne bo zahtevala neprestanih idejnih interpretacij. Na drugi strani pa mora izbor učne snovi nuditi možnosti za aktivno sodelovanje učencev v učnem procesu, kar je eden izmed važnih etapnih smotrov vzgoje bodočega samoupravitelja.

Ob pregledu obravnavanja vzgojno-izobraževalnih smotrov in v izboru vsebine v naših metodikah geografije lahko ugotovimo, da nimamo izoblikovanih jasnih načel ne za vzgojno-izobraževalne smotre našega predmeta in ne za izbor vsebine. Kjer pa se tej jasnosti vsaj nekoliko približamo, povsod izhajamo iz geografije kot znanosti, ne pa iz človeka in njegovih potreb.

UČNA NAČELA

Vse metodike geografije posvečajo dosti pozornosti učnim ali didaktičnim načelom pri pouku geografije. V glavnem so v vseh metodikah načela povzeta po splošnih didaktikah in aplicirana na pouk geografije. Načela kot splošni prometni predpisi na poti osvajanja znanja so res lahko dokaj enaka pri različnih predmetih, vsaj do določene mere. Obstajajo pa tudi razlike. Če je po neki cesti dovoljena hitrost 40 km na uro, voznik ne bo vedno enako vozil. Če prevaža po slabi cesti steklo, bo kljub dovoljeni brzini 40 km peljal bolj počasi, če pa prevaža kamenje bo lahko vozil z določeno brzino, če se mu ne zdi škoda vozila. Splošna didaktična načela izhajajo iz izhodišča, kako moramo ravnati, da si učenci spoznanja osvoje. Vsak predmet pa ima pri doseganju splošnih vzgojno-izobraževalnih smotrov šole kot celote svoje specifične naloge in svoj pomen, saj mora prispevati svoj delež k realizaciji teh smotrov. Zaradi tega učnih načel geografije ne moremo izvajati samo iz obče didaktike, to je iz splošnih principov o uspešnosti učenja, temveč moramo izhajati iz uspešnosti učenja geografije in ugotoviti specifična didaktična načela za pouk geografije. Teh načel nam ne more dati obča didaktika, temveč nam bi jih lahko dala le didaktika geografije, ki pa je pri nas popolnoma nerazvita in nepoznana. Didaktika geografije bo morala iz svojega vidika ponovno ovrednotiti splošna didaktična načela in raziskati specifična načela pouka geografije. Verjetno lahko brez obširnih teoretičnih razprav trdimo, da so za uspešen pouk geografije pomembna jazen jpošnih didaktičnih zghtev tudi specifična geografska didaktična načela, kot so načelo celostnosti, kompleksnosti aji enotnosti ter načelo razvojnosti, saj si brez njih - čeprav jih ne navaja nobena metodika geografije - ne moremo predstavljati vzgoje geografskega načina mišljenja.

UČNE METODE

Učne metode so v vseh metodikah geografskega pouka dokaj obširno obravnavane. Skoraj vse metode, razen obravnave samih metod, povzetih po občih didaktikah, prikazujejo tudi njihovo praktično uporabnost. Pri tem izhajajo iz načela, da so učne metode odvisne od učne snovi in od razvojne stopnje učencev. Ker pa nimamo izoblikovanih vzgojno-izobraževalnih smotrov geografije kot učnega predmeta in s tem tudi ne izbora učne snovi, visi tudi trditev odvisnosti metode od učne snovi na pajčevini. Če hočemo dati učencu najpreprostejša celostna spoznanja o geografskem okolju in s tem osnove geografskega načina mišljenja, bo potrebno dejansko, ne samo deklarativno, stopiti iz zaprosenih učilnic v naravo, v naš laboratorij, in tam odkrivati geografska spoznanja. S tem ne bomo storiTI nic re-
"voTučlonarFiega, saj bi tako samo realizirali več sto let stare zahteve Komenskega in uskladili našo spoznavno pot z Leninovim triom "od živegaopozovonja do abstraktnega mišljenja in od njega vprak so". Tak način dela in taka vsebina gečgiaiskega pouka pa bo zaTitevala fu"di drugačne poti, med fe-
~ mJ bodo verjetno prišle v poštev metode neposrednega ugotavljanja različnih dejstev, kartiranje, anketiranje, ugotavljanje in reševanje problemov itd. Te metode izhajajo iz dialektično enotne geografije kot učnega predmeta in so tudi v skladu z našimi splošnimi težnjami, da učenec postane resnično enakopraven sodelavec v učnem procesij.

ZAKLJUČKI

Moj pregled vzgojno-izobraževalnih smotrov, izbora vsebine, učnih načel in učnih metod v naših metodikah geografije skozi prizmo splošnih vzgojno-izobraževalnih smotrov naše šole je mogoče pristranski in nepopoln, vendar lahko ugotovimo nekaj nespornih dejstev.

1. V Jugoslaviji se je razvijala samo metodika geografije in še ta samo v obliki praktičnih napotil za delo v razredu. Pogosto celo trdimo, da je njena osnovna naloga "prenos izkušenj starejših praktikov na mlajše generacije". Ta praktična napotila ne temelje na lastnih raziskavah, temveč se naslanjajo na splošno didaktiko, ki jo skušajo prilagajati potrebam geografskega pouka. Poglavja o razvoju ustreznosti ali neustreznosti snovi ne temelje na raziskovalnem delu, temveč so bolj "argument moči" kot pa "moč argumenta". Ta prakticistična usmerjenost v obravnavo metod in učnih sredstev brez jasno postavljenih vzgojno-izobraževalnih smotrov, načel in kriterijev za izbor vsebine je pripeljala jugoslovansko šolsko geografijo na stranski tir in ji družba s krčenjem številnih ur in iskanjem novega predmeta o okolju upravičeno daje nezaupnico in odreka mesto v šoli.
2. Osnovni vzrok krize geografije kot učnega predmeta je v tem, da smo predolgo ali pa še danes strokovno didaktiko istovetili s pedagogiko oziroma s splošno didaktiko ter smo naivno pričakovali, da bodo lahko pedagogi ali splošni didaktiki za nas razvijali didaktiko geografije. Didaktika geografije ne more biti ločena od stroke, je del geografskih znanosti in jo lahko razvija samo geograf, pri tem pa seveda mora upoštevati izsledke splošne didaktike, pedagogike in psihologije.
3. Skrajni čas je, da preidemo iz "obrtne dejavnosti" obravnave metod in učnih sredstev ter razvijemo didaktiko geografije. To novo geografsko znanstveno disciplino čakajo številne naloge, ki jih tu seveda ni mogoče v celoti zajeti, zato bom navedel samo nekatere:
 - Ugotoviti mora vzgojno-izobraževalne smotre geografije v skladu s splošnimi vzgojno-izobraževalnimi smotri raznih splošnoizobraževalnih in strokovnih šol v naši samoupravni socialistični družbi.
 - Odpraviti mora vse negativne ostanke dualistične geografije, pa naj ti vplivi prihajajo iz vzhoda ali zahoda, ter uvesti koncept dialektično enotne geografije, ki ne bo zahteval neprestane idejne interpretacije, temveč bo že sam po svojih izhodiščih pomagal oblikovati pri učencih marksistični pogled na svet in življenje.
 - Postaviti mora geografska didaktična načela, ki bodo izhajala iz dialektično enotne geografije in bodo v skladu z vzgojno-izobraževalnimi smotri geografije kot učnega predmeta.
 - Izbrati mora učno snov, ki bo lahko največ prispevala k oblikovanju mladega občana naše samoupravne socialistične družbe in mu dajala vse možne vzgojno-izobraževalne osnove iz našega predmeta za obvladovanje problemov sedanjosti in prihodnosti.

Rešitev teh načelnih vprašanj bo seveda zahtevala nove poti in nova sredstva, ki jih bo potrebno vzporedno razvijati.

Uporabljena literatura:

- Mavricij Zgonik: Metodika geografskega pouka, Ljubljana 1960
- Vojislav Š. Sekulović: Metodski priručnik za nastavo geografije u osnovnoj školi. Zavod za izdavanje učbenika Socialističke republike Srbije, Beograd 1971
- Dr. Živadin B. Jovičić: Metodika nastave geografije. Naučna knjiga, Beograd 1971
Metodski priručnik za nastavo geografije. Izdanje UNESKO, Beograd 1966
- Mr. Mirko Brazda: Metode rada s audiovizualnim sredstvi u nastavi zemljopisa. Školska knjiga, Zagreb 1972
- Radovan Pavifi: Jedna primjena grafičke metode u nastavi geografije (na primjeru Slovenije), Sarajevo 1960

- Istorija i geografija u osnovnoj školi. Zbornik nastavnih jedinica. Mlado pokolenje, Beograd 1968
- Milan J. Janjušević: Metodika nastave zemljopisa u osnovnoj školi. Znanje, Beograd 1951
- Dragutin Micič: Metodika zemljopisne nastave za srednje škole. Priručnik za nastavnike. Naučna knjiga, Beograd 1950
- Bogoljub Prokič: Crtež kao nastavno sredstvo i njegovo dejstvo na efekte učenja. Naučna knjiga. Beograd 1969
- Mavricij Zgonik: Nazornost v geografiji. Založba Obzorja. Maribor 1958

Jan Sabaka

UDK 371.3 domaće okolje : 91

DOMAĆE OKOLJE KOT NARAVNO UČILO PRI POUKU ZEMLJEPISA

UVOD

Naša šola zahteva, da pri vsakem predmetu iščemo novo vsebino, nove oblike in metode dela, s katerimi bomo lažje izpolnjevali izobraževalne in vzgojne naloge, ki nam jih nalaga socialistična družba.

Poučevanje zemljepisa v šoli, pogovori z učitelji, večletne izkušnje s sprejemnimi izpiti in predvsem raziskovanje pouka zemljepisa, ki smo ga opravili v šolah, kjer imajo naši slušatelji obvezne nastope, vse to nas prepričuje, da so v znanju in spretnostih učencev tehtne vrzeli. Seveda je več vzrokov za nezadovoljive uspehe pri pouku. Eden izmed glavnih je nepravilna metoda pri poučevanju zemljepisa.

Z nepravilnim poučevanjem zemljepisa se ne srečujemo samo pri mlajših učiteljih, ampak tudi pri starejših, ki jih pogosto uvrščamo med dobro podkovan kader. Mnogi učitelji - posebno še na osnovnih šolah - razumejo namreč zemljepis opisno in ga tako "tradicionalno" tudi poučujejo.

Kakor smo spremenili vsebino pri znanstvenem pojmovanju geografije, tako moramo spremeniti tudi metodiko poučevanja na naših šolah. Novo, znanstveno pojmovanje zemljepisa morajo dojeti tudi naši učitelji in v tej smeri morajo vsebino poučevanja razvijati ter uporabljati najprimernejše oblike in metode, da bi to vsebino najučinkoviteje podali učencem.

Op.uredništva: Pisec tega članka je geograf s PA iz Trnave. Prevod iz slovaščineje oskrbela mariborska PA.

Pouk zemljepisa mora preiti iz okvira plehklega pojmovnega razumevanja, težiti mora k širšemu razumevanju geneze med geografskimi pojavi in odnosi ter k praktični uporabi geografskih spoznanj.

Danes že na osnovnih šolah ne zadostuje več samo opisovanje zemljepisnih pojavov, ampak jih moramo skupaj z učenci pregledati in ponazoriti s pestrimi primeri, predvsem s procesom vzajemnega delovanja narave in družbe. Vse to moramo opazovati in praktično uporabljati v naravi, na terenu, v zemljepisnem okolju, ki nam pomaga, da naučimo učence zemljepisnega mišljenja.

Pričujoča študija teži za tem, da bi bolj uporabljali domačo okolico - bližnje šolsko okolje - pri pouku zemljepisa. Teoretično utemeljuje domače okolje kot model geografskega okolja za pouk zemljepisa in predlaga uvajanje tega v šolski praksi.

DOMAČE OKOLJE KOT GEOGRAFSKI MODEL PRI POUKU ZEMLJEPISA

Eden izmed pglavitnih ciljev zemljepisnega pouka je v tem, da naučimo učence zemljepisno misliti. Zato moramo vse zemljepisne povezave izpeljati z učenci in jih ponazarjati s pestrimi primeri vzajemnega delovanja narave in družbe. Ker mora imeti učenec jasno predstavo o razsežnejših področjih, državah in kontinentih, mu moramo pomagati tako, da bo videl vse omenjene osnovne pojave v praksi, na terenu - v svojem domačem okolju. Zato sodimo, da moramo vso učno snov kar se le da povezovati z domačim okoljem, kjer stoji šola.

Predlagamo, naj s takim načinom začnejo učitelji že v 4. razredu osnovne šole, kjer v sklopu s "spoznavanjem narave in družbe" posvečamo pozornost kraju in njegovi okolici. Na drugi stopnji razširimo in apliciramo zemljepisna spoznanja na občino in na širše področje ali na geografsko celoto. Na tretji stopnji stoji pred učiteljem težja naloga - naučiti mora učence gospodarstvo kraja, v katerem živijo, in jim razložiti na konkretnih, razumljivih primerih osnovne ekonomske odnose in pojme. Prav zato moramo osnove zemljepisa na posameznih stopnjah šol in področij, ki so odvisna od krajevnih pogojev (šole, kraja, občine, republike itd.), dopolniti z učno snovjo iz domače okolice.

Domače okolje je torej na eni strani cilj pri pouku zemljepisa, (saj morajo učenci po učnem načrtu podrobneje obvladati zemljepisne razmere v domačem okolju), na drugi strani pa je sredstvo in vir za nazoren pouk zemljepisa, katerega primerjalno metodo uporabljamo pri razlagi enakih in različnih zemljepisnih pojavov.

Zemljepisno opazovanje kot eno izmed najpomembnejših metod pri pouku zemljepisa moremo z učenci uresničevati izključno v domačem okolju. To okolje pa postane pri pouku zemljepisa naravno učilo, ki ga uporabljamo na zemljepisnih ekskurzijah, ogledih in še drugače.

Če hočemo doseči, da bodo učenci dobro razumeli zemljepisne pojave in odnose - torej ne samo opisovali - moramo pouk zemljepisa po obsegu in vsebini kar se le da prilagoditi razmeram v domačem okolju.

Domače okolje v širšem pomenu besede predstavlja pri pouku zemljepisa nazoren material - model geografskega okolja - na katerem lahko demonstriramo mnogo zemljepisnih pojavov in odnosov. Odvisno je samo od učitelja zemljepisa, kako ta svoj model geografskega okolja pozna in zna nanj aplicirati učno snov. Metod in oblik je dosti. Med osnovne sodijo zemljepisni ogledi, ekskurzije, taborjenja, vaje na terenu, uporaba tiska, stiki z ljudmi, knjige, časopisi, statistično gradivo, muzeji, radio, televizija, albumi, monografije, zemljepisni orisi itd.

Učenec se mora naučiti razumeti model geografskega okolja na osnovi spoznanj iz najbližje okolice. Na njej se more naučiti geografskega mišljenja, analizirati posamezna dejstva, sintetizirati zaključke, spoznavati ekonomiko najbližjega okolja in z induktivno metodo posplošiti zemljepisne pojave in dejstva. Iz izkušenj vemo, da učenci najlaže dojamajo zemljepisne pojave ter odnose prav v domačem okolju, kjer živijo (kjer je njihova šola), to pa jim pomaga pri nadaljnjem dojetanju drugih zakonitosti na oddaljenih področjih, predvsem pri generalizaciji.

Pri zemljepisu uporabljamo mnogo pojmov, ki se pa pravilno oblikujejo v učencu in dobivajo bolj stvarno obliko šele takrat, če jih opremo na nazorni pouk kot osnovni moment v procesu spoznavanja. Vse to pa lahko uresničujemo v domači okolici.

Pri pouku zemljepisa moramo paziti, da spoznanj ne bomo gradili z abstraktnimi predstavami in pojmi, ki jih učenci ne poznajo in ne razumejo, ampak moramo izhajati iz konkretnih pojavov, ki jih učenci lahko sprejemajo s svojimi čutili ali katere poznajo iz lastnih izkušenj. Marsikatero zemljepisno pojave, ki so značilni za oddaljena področja, lahko ponazorimo v domačem okolju. Npr.: peščene nasipe v puščavah lahko pri nas ponazorimo na snegu. Seveda je takšnih primerov še več.

Najtežja naloga pouka zemljepisa je naučiti učenca kompleksnega regionalnega pogleda. Da bi lahko to dosegli, moramo pretehtati, katere pojave in odnose med naravo in družbo bomo dali v ospredje, da bomo na njihovi osnovi lahko zgradili regionalni sistem in da bodo obenem zanimivi za učenca glede na njegovo razvojno stopnjo. To zahtevno nalogo bi morale izpolnjevati skupina strokovno dobro podkovanih znanstvenikov. S to raziskovalno problematiko bi se morale spoprijeti vse geografske katedre pri PA v Češkoslovaški in podrobno obdelati vsaka svojo domačo regijo, nato pa bi morale svoja znanstvena raziskovanja v domačih regijah z nadaljnjimi študijami prirediti za pouk zemljepisa na šolah.

Spoznanja iz domačega okolja morajo postati glavna učna snov za šolo na tem področju. S temi spoznanji so učenci v stalni zvezi z vsakdanjim življenjem. Pripravljajo se za življenje na tem področju, tu bo večina delala in odločala o političnem, kulturnem in gospodarskem razvoju. Te zemljepisne razmere moramo pri pouku analizirati in vrednotiti s stališča širših odnosov in potreb.

Z dosledno uporabo regionalnega gradiva, ki nam ga nudi domače okolje (sem sodi tudi dobro opremljen zemljepisni kabinet z učili in materialom iz bližnje in daljne okolice šole), pomagamo uveljaviti nove metode in oblike dela na osnovnih šolah. S tem pa učenec ni več pasiven poslušalec, ampak se aktivno udeležuje v spoznavnem procesu. S tem dosežemo tole: usmerjamo učence k samostojnemu delu, vzbujamo v njih zanimanje za zemljepis, razvijamo njihovo aktivnost, učenci si pridobijo trajno in trdno znanje.

K temu spoznanju smo prišli na osnovi eksperimenta, ki smo ga napravili na osnovni šoli v Važcu (ČSSR). Edino temo (Nastanek in vrste vodnih tokov in opis vodnega toka) smo predelali z učenci VI. a razreda (z 28 učenci) na terenu, v VI. b razredu (z 29 učenci) pa smo predelali isto temo v mejah normalnega pouka v učilnici.

Opazovali smo učence v obeh razredih in ugotovili, da na terenu samostojneje delajo, se bolj zanimajo, so mnogo pozornejši in aktivnejši kakor učenci, ki so se učili samo v učilnici. Osnovna razlika je bila pri znanju, ki smo ga preskusili z enakim testom v obeh razredih. Rezultati ocenjevanja testa so bili naslednji:

Ocena	VI. a razred		VI. b razred	
	štev. učencev	%	štev. učencev	%
1	8	28,9	5	17,2
2	10	35,7	8	27,5
3	8	28,9	10	34,4
4	2	0,7	5	17,2
5	0	0	1	0,3
Poprečna ocena	2,1		2,6	

*) V ČSSR je ocena 1 - odi, 2 - pdb, 3 - db, 4 - zd, 5 - nzd (op, prev.)

Vključevanje domače okolice v učni načrt za zemljepis zahteva, da jo podrobno pozna sam učitelj zemljepisa. Potrebno je, da učitelj zaokroženo obvlada podobo o naravnih in družbenih razmerah domače regije. Znanje si pridobi s proučevanjem literature, statističnega gradiva, 7. ogledom vseh na-

ravnih posebnosti in pomembnih gospodarskih objektov v domači regiji.

Odvisno je samo od učitelja, kako bo znal vse to gradivo zbrati, obdelati, narisati tabele, diagrame in grafikone.

Geografska monografija, ki naj jo sestavi učitelj zemljepisa, je eno izmed osnovnih izhodišč za podrobno spoznavanje domačega okolja. Monografija naj poda kompleksno geografijo domačega področja-

Sestava takega monografskega učnega pripomočka za pouk zemljepisa zahteva dosti študija, terenskih raziskav, zbiranja osnovnega gradiva ipd. S sodelovanjem in razdelitvijo nalog med učitelji zemljepisa v okraju bi lahko takšno nalogo hitreje izpolnili. Mentorji takšnega dela pa bi morali biti predavatelji za zemljepis na visokih in višjih šolah ter znanstveni delavci na področju geografije.

PRAKTIČNO DELO IN OPAZOVANJA

Najučinkovitejša metoda, s katero popestrimo pouk zemljepisa, je samostojno delo na terenu - v domačem okolju. To nam omogočijo dobro premišljene praktične vaje in opazovanja, ki naj izhajajo iz učnega načrta.

V naslednjem predlagamo praktične vaje in opazovanja nekaterih zemljepisnih pojavov v mejah učne snovi.

VODOVJE IN REKE

Učni načrt za zemljepis v ČSSR predpisuje podrobno obdelavo hidrografskih razmer na domačem področju. To učno snov učenci najlažje obvladajo tako, da si ogledajo vse pritoke reke, ki tečejo skozi domače področje; njihova naloga je, da si jih na zemljevid vrisujejo. Paziti moramo, da pravilno zapišejo imena potokov, če je mogoče, jim tudi razložimo etimologijo vodnih imen na domačem in širšem področju.

V šolski delavnici naredite letev, ki jo boste uporabili za merjenje višine vodne gladine najbližje reke. Oskobljano, približno 2 m dolgo in 10 cm široko letev prebarvajte z belo barvo in na njej označite lestvico s presledki po 2 cm (z modro barvo) in po decimetrih (z rdečo barvo)! Letev pritrpite na trdno mesto, najbolje na steber pod mostom. Redno ugotavljajte na letvi višino vode (globino vode) in jo zapisujte.

Pozimi opazujte vode in zapišite dan, ko je zmrznila, in dan, ko se je led na njej stopil!

Izmerite hitrost rečnega toka! Na bregu označite dve mesti, ki sta med seboj oddaljeni 100 m (50 m, 10 m). Vrzite v reko, kjer je tok najmočnejši, ustrezen predmet in ugotovite s stoparico čas, v katerem je prešel predmet določeno razdaljo. Iz tega izračunajte hitrost toka v km/h! Primerjajte hitrost rečnega toka v zgornjem, srednjem in spodnjem roku!

Poskusite izračunati pretok vode (količino vode v m³/sek v vaši reki! Globino poznate, hitrost izračunate, morate samo še ugotoviti prerez rečne struge na mestu, kjer je pritrjena merilna letev. Izračunajte količino vode pri prerezu in jo pomnožite s hitrostjo vodnega roka.

Ugotovite višino izvira in višino korita potoka v vašem naselju. Izračunajte padec in narišite prerez struge.

Enkrat tedensko poslušajte poročila o vodnem stanju. (Na ljubljanskem radiu ob 1)

Ugotovite, kakšne meandre in kakšne oblike bregov ima vaš potok!

Poiščite staro rečno strugo in ugotovite, zakaj je reka spremenila strugol

Razmislite, kako bi lahko vašo reko gospodarsko izkoristili. Poiščite primerna mesta, kjer bi lahko postavili jez za namakanje, za gojitev rib ipd.

Ugotovite, kako globoki so vodnjaki v vašem naselju in narišite prerez talne vode v vaši okolici!

Če so na vašem področju vrelci mineralne vode, ugotovite, kakšni vrelci so to, in razmislite, kako bi jih lahko uporabili.

Če katera od vaših rek poplavlja ob hudih nalivih, ugotovite, s čim uničuje pridelke, in razmislite, kako to preprečiti!

Iz kakšnih vodnih virov črpajo pri vas pitno vodo? Ugotovite njeno poreklo!

Ugotovite o vaši reki, kje izvira, kje je njen gornji, srednji in spodnji tok, kje je njen izliv.

VREMENSKE RAZMERE

V bližini šole postavite preprosto meteorološko postajo.

Ugotovite z meritvami poprečno dnevno, mesečno in letno temperaturo.

Označite dan prvega mraza, prav tako dan, ko je prvokrat zamrznila reka, dan, ko je prvokrat snežilo, dan zadnjega mraza, dan, ko se je stopil zadnji sneg.

Ugotovite debelino zmrznjene zemlje!

Opazujte začetek in konec posameznih kmečkih del (pomladanskih, poletnih itd.) in ugotovite, pri kakšni temperaturi se začenejo ali končujejo.

Če nimate meteorološke postaje, si naredite vsaj preprosto napravo za merjenje padavin.

Izračunajte dnevno, mesečno in letno poprečje padavin, določite minimum in maksimum padavin v vaši okolici v vsem letu.

Razložite, kaj pomeni letna količina padavin, npr. 728 mm.

Pri kakšni povprečni letni količini padavin je pridelek najboljši?

V katerem mesecu pade pri vas največ in v katerem najmanj padavin?

Merite debelino snežne odeje!

Opazujte smeri vetrov in označite, kakšno vreme prinašajo!

Primerjajte padavine pri vas s padavinami v sosednjih področjih, državah itd.!

Na katerih njivah v vaši okolici naredijo poletne nevihte največ škode in kako bi to preprečili?

Zmerite globino premočene zemlje po poletni nevihti!

Naučite se spoznavati in imenovati vrste oblakovi

Zapisujte si meteorološka opazovanja v vaši okolici in jih primerjajte z vremenskimi poročili po radiu in televiziji!

Naučite se brati sinoptično karto!

Obiščite najbližjo meteorološke postajo!

Na diagramu vrišite poprečne temperaturne in padavinske režime kraja.

Prepričajte vaše občane, da je tudi v vašem naselju potrebna meteorološka postaja, in jih poprosite, naj jo pomagajo urediti!

Opazujte na področju vaše občine začetek posameznih kmečkih del in določite vzroke, zakaj ta v nekaterih krajih zaostaja.

Opazujte, kako vpliva temperatura na gojenje nekaterih kmetijskih panog na področju občine in okraja-

SESTAVA TAL

Določite, iz kakšnih kamenin je sestavljena geološka osnova v vaši okolici!

Določite sestavo zemlje (prsti): peščena, ilovnata itd.!

Določite tipe prsti pri vas in na področju vašega okraja! Kaj na njih gojijo?

Kje v vašem kraju je najboljša zemlja in zakaj?

Zimerite debelino prsti na glini, na produ in v kamnolomu!

Koliko hektarov orne zemlje je v vašem kraju?

Katere pašnike bi po vašem mnenju lahko preorali?

Opazujte rodovitnost jemlje in poiščite odnos med pridelkom, vloženim delom, zemljo (vrste in lastnosti zemlje) in podnebjem!

Kaj goji vaša KZ?

Opazujte, katere vrste umetnega gnoja so primernejše za zemljo v vaši občini!

Pogovorite se z delavci KZ in z agronomom o tem, kako bi lahko izboljšali prst v vaši vasi!

Kje v vašem kraju voda najbolj odnaša zemljo in kako bi to preprečili?

Katere njive bi lahko pri vas bolje gospodarsko izkoristili? Ugotovite socialni prelog!

Katera melioracijska dela bi morali opraviti v vašem kraju in kje? Izračunajte, kakšen gospodarski učinek bi dosegli?

RASTJE IN ŽIVALSTVO

Seznajte se z najpogostejšimi rastlinami in živalmi v vaši okolici. Za pomoč poprosite učitelje biologije!

Na ekskurzijah in ogledih opazujte vegetacijske razmere po posameznih vegetacijskih fazah.

Ugotovite na katerem pogorju v vaši bližini je gornja gozdna in drevesna meja. Določite nadmorsko višino!

Opazujte, kako človek posega v vegetacijo v vaši okolici. Ugotovite, če so ti posegi preudarni.

Pogovarjajte se s strokovnjaki o zaščiti rastlin, ptic in divjih živali. Organizirajte akcijo proti škodljivcem (koloradskemu hrošču itd.).

Pozimi pomagajte lovcem pri krmljenju divjih živali.

Pogovarjajte se s strokovnjaki o vplivu vegetacije na podnebje.

Opazujte slabo poraščenost na apnenčastih tleh.

Vključujte se v pogozdovalne akcije in zbirajte gozdne sadeže in semena.

Opazujte sestavo okoliških gozdovi

Kadar ste v gozdu, pazite, da ne povzročite požara! Če kdaj opazite požar, takoj javite gasilcem. O vsem tem poučujte tudi druge!

Razmislite, kje bi lahko v vaši okolici pogozdovali in kje bi lahko nasadili sadno drevje!

Kadar pomagate na polju, se zanimajte za kulturne rastline!

Katere vrste sadnega drevja pri vas najbolje uspevajo?

Katera tovarna v vaši okolici predeluje rastlinske in živilske surovine?

Razmišljajte o tem, kako bi človek lahko izboljšal ali celo preoblikoval naravno okolje v svojo korist?

Katera področja v vašem okolišu so v sklopu naravnih rezervatov, parkov in zakaj?

RUDNO BOGASTVO

Učni načrt v ČSSR zahteva podrobnejšo obdelavo rudnega bogastva v domači okolici. Najbolje je, da učenci z učiteljem obišejo nekaj rudnikov v bližnji in daljnji okolici. Učitelj jim mora na tem ogledu razložiti nastanek in gospodarski pomen rudnega bogastva.

Ugotovite, kakšna rudna ležišča so na vašem področju in kako jih izkoriščajo!

Katere vrste rudnega bogastva bi na vašem področju lahko bolje izkoriščali?

Katera tovarna na vašem področju predeluje domače surovine in odkod jih dovaža ali uvaža?

Kako bi lahko bolje izkoriščali surovinske vire in kako bi lahko izboljšali proizvodnjo?

PREBIVALSTVO

Ugotovite, katero naselje je v vašem okolju najstarejše in katero najmlajše!

Katero naselje ima najvišjo in katero najnižjo lego (nadm.v.)?

Kakšen tloris ima vaše naselje?

Koliko prebivalcev šteje vaš kraj in občina?

Ugotovite, ali se je povečalo število prebivalcev v vašem kraju v zadnjih 10, 20, 50 letih

Ugotovite, koliko prebivalcev iz vašega kraja dela v industriji, kmetijstvu, gradbeništvu, prometu in drugod!

Koliko prebivalcev dela izven vašega kraja, mesta, občine? Kje delajo? Ali se vsak dan tja vozijo?

Ugotovite, kakšna je povprečna starost prebivalcev vašega kraja!

Koliko je v vašem kraju moških in koliko žensk?

Ali so v vašem kraju tudi prebivalci drugih narodnosti? Če so, koliko jih je?

Poskusite ugotoviti izvor naziva za vaše naselje!

INDUSTRIJA

Pri spoznavanju industrije v ČSSR, mora učitelj posvetiti pozornost tudi domačemu okolju. V nasprotju

z ostalimi opazovanji, ki so bila vezana samo na šolsko okolje, moramo tu razširiti opazovanja na širše okolje občine in okraja.

Ugotovite, katere tovarne so v vaši občini najstarejše in katere najmlajše!

Ali so v vaši občini ukinili katero izmed tovarn? Če so jo, utemeljite, zakaj!

Koliko je zaposlenih v najstarejši tovarni?

Katera industrija prevladuje v vaši občini?

Obiščite največjo tovarno v vaši občini!

Kaj v njej izdelujejo ali predelujejo?

Odkod dobivajo surovine, energijo in pogonsko silo?

Kaj izdelujejo in kam izvažajo svoje izdelke?

V katere države in na katere kontinente jih izvažajo?

Ugotovite, kako vaša industrija vpliva na okolje!

Na šoli organizirajte razstavo izdelkov vaših tovarn!

PROMET

Izračunajte gostoto železniške mreže v vaši občini!

Koliko vlakov in avtobusov vozi vsak dan skozi vaš kraj?

Kateri kraj v vaši občini je najbolj oddaljen od železniške postaje in koliko kilometrov?

Kakšne izdelke prevažajo po železnici skozi vaš kraj in odkod?

Po avtobusnem voznem ledi izračunajte, koliko avtobusnih linij je v vaši občini?

Kakšne kategorije cest so v vaši občini? Ugotovite njihovo dolžino v kilometrih.

Narišite prometno karto za vašo občino.

Ugotovite, koliko motornih vozil (traktorjev, tovornjakov in osebnih avtomobilov) imajo prebivalci v vašem kraju.

VLOGA SLOVENIJE V TRANZITNEM PROMETU

ZGODOVINSKI PREGLED

Dežele, ki leže med Podonavjem in Jadranskim morjem ter zajemajo še vzhodne robne alpske predele, so imele specifičen razvoj, odvisen od družbeno-ekonomskih in političnih razmer. Dolgo časa so bile relativno nerazvite in so še danes brez dobrih prometnih povezav. Prav zato so ostale izolirane. Izjema v tem pogledu je le Slovenija, ki se je tudi v evropskem merilu sorazmerno zelo hitro vključila v sodobne gospodarske in prometne tokove. V začetku industrijske dobe v 19. stoletju so bile te dežele razdeljene na dva dela: zahodni del nekdanje avstro-ogrske monarhije se je zgodaj začel industrializirati, vzhodni del pa je dolgo časa ostal agrarn in zaprt za moderne industrijske in prometne tokove. Sodobna industrijska družba zahteva tudi sodobno prometno omrežje. Izgradnjo prometnega sistema in industrializacijo v veliki meri omogočajo ugodne naravogeografske razmere - predvsem relief, pa tudi vode. Z nastankom velikih industrijskih aglomeracij se istočasno razvija tudi prometni sistem. Promet pa spet vpliva na mobilnost gospodarstva in prebivalstva.

PROMETNA LEGA SLOVENIJE

V gospodarski mobilnosti se kaže tudi značilnost prometnega položaja Slovenije. Slovenija ima v sistemu velikih evropskih prometnic specifičen položaj. Med tremi važnimi evropskimi smermi s severa na jug zavzema naša republika središčno lego. Zahodna smer je položena v smeri rensko-ronske doline, vzhodna pa se vleče preko Ruske nižine. Središčna transverzala je za nas najvažnejša. Ta smer povezuje Severno Evropo preko Bavarske in v smeri, ki jo bo začrtala nova Turška cesta s severnim Jadranom in Bližnjim vzhodom. Ta magistrala bi lahko postala ena glavnih evropskih transverzal, če bi se prav v Sloveniji navezala na smer, ki vodi iz Padske nižine proti Budimpešti in dalje na vzhod v Sovjetsko zvezo. Tako bi Slovenija (Ljubljana) postala križišče poti s severa proti Padski nižini, Solunu (Atenam) in Carigradu.

V smereh proti jugu in jugovzhodu je slovensko ozemlje dolgo časa uživalo prednosti tranzitnega položaja. To je veljalo predvsem za smer z Dunaja proti severnemu Jadranu zlasti proti Trstu. Toda zmanjšani pomen Trsta in novi interesi sosednjih držav, sprememba meja ter nove prometne zveze bistveno spreminjajo pomen našega tranzitnega ozemlja.

Ob tem se moramo čimprej sprijazniti z dejstvom, da danes iz Srednje, Zahodne ali Severne Evrope lahko potujemo v Grčijo z modernimi cestno-trajektnimi zvezami preko Italije in Otrantskih vrat brez posredovanja Jugoslavije. Prav tako se lahko pride iz Severne in Srednje Evrope na Bližnji vzhod in črnomorsko obalo mimo naše države preko Dunaja-Budimpešte in Romunije.

Nekoč je bila zelo pomembna smer južne železnice z Dunaja v Trst in naprej v Italijo. Zdaj pa so obšle Slovenijo nove avto ceste, ki jih grade Avstrijci in Italijani preko Gradca-Celovca-Beljaka in Trbiža na jug. K temu je veliko pripomoglo relativno upadanje gospodarske moči Trsta ter vedno večji pomen krajev v notranjosti Italije. Tako postaja na primer Videm (Udine) čedalje važnejše križišče za notranjo Italijo. Poleg tega so k zmanjšanju pomena nekdanje dunajsko-tržaške smeri prispevale ivoj delež tudi naše razmeroma slabše ceste (Maribor-Postojna). Tudi politični položaj takoj po II.

svetovni vojni je začasno zavrl promet v dunajsko-tržaški smeri, ki je sicer prirodnogeografsko-prometno še vedno zanimiva.

To so sedaj že dejstva, pred katerimi smo dolgo zapirali oči in govorili le o tranzitno-prometni pomembnosti našega ozemlja. Bistvena značilnost prometne politike v Evropi nasploh je v tem, da vsaka država želi kar najbolj izkoristiti svoje prometne zveze. Sosednje države poskušajo privabiti čimveč tranzitnega prometa preko svojega ozemlja, seveda v našo škodo. V tem je tudi naš največji problem, ko dovoljujemo, da gredo evropski tokovi mimo nas, oziroma da zaostajamo v pravočasnem vključevanju vanje. Čeprav vemo, da je SR Slovenija po svoji geografski legi pomembno tranzitno ozemlje in že od najstarejših časov so čeznjo držale važne prometne poti. Na njenem ozemlju je geografsko znamenit in gospodarsko ugoden prehod iz kontinentalne Evrope proti Sredozemlju. Zaradi te lege je postalo ozemlje sedanje Slovenije prirodno križišče mednarodnih poti, ki se večinoma sekajo v Ljubljanski kotlini. Ta leži v objemu zelo zložnih stičnic, ki držijo iz območja severno od Alp (Bavarska) na Balkanski polotok in dalje na Bližnji vzhod ter iz podonavskega in južnoalpskega področja na Jadran in dalje proti jugu oziroma vzhodu. Navedene poti so tako izoblikovale slovenski prometni križ s cesto in železnico od severovzhoda proti jugozahodu in od karavanških prehodov na severozahodu proti Zagrebu na jugovzhodu.

Glede na širše prostorske težnje in makropoložaj se na območju Slovenije ali v njeni neposredni bližini stika in povezuje pet velikih geografskih področij:

1. Alpski svet z vzhodnoalpskimi prehodi
2. Panonska nižina s svojim širšim gravitacijskim zaledjem
3. Balkanski polotok s prehodi proti Bližnjemu vzhodu
4. Sredozemlje s severnojadranskimi pristanišči
5. Severnoitalijanska nižina z mnogimi ugodnimi prehodi preko Alp.

Reliefne poteze Slovenije pa se ne skladajo povsem z njeno imenitno tranzitno vlogo. Velik del Slovenije pripada namreč alpskemu, predalpskemu in dinarskemu goratemu svetu. Za prometne smeri so primerne le poti po dolinah, čez redke prevale in po skromnem planem svetu med morjem in gorami. Zato so se vse prometne smeri izoblikovale že zelo zgodaj, predvsem pa v rimski dobi, in do današnjih dni pravzaprav ni bilo bistvenih sprememb. Že od davnine igra veliko prometno vlogo na primer najnižji preval v alpsko-dinarski pregraji - Postojnska vrata (600 m), Trojane na nadaljnji poti proti Podravju ter prehodi v vitanjsko-konjiškem gorskem hrbtu (pri Frankolovem, Zbelovem itd.).

Kljub temu da je ravnega sveta v Sloveniji sorazmerno malo, pa vendar ni dosti predelov, ki bi pomenili znatnejšo oviro za sodobni promet. Tudi v najvišjih alpskih predelih segajo nizko ležeče doline daleč v notranje gorovje, tako da je samo osrednji del Julijskih in Kamniških Alp manj dostopen. V alpske gorske vrste so precej globoko zarezane zložne doline, ki nudijo ugodne pogoje za prehode (Rateče, Koren, Ljubelj, Jezersko, Mislinjsko-Savinjsko podolje). Najvišji in najtežje prehodni je Vršič, ki veže Savsko dolino s Trento.

Več težav kot Alpe predstavljajo kraške planote, ki spričo strmih robov in pomanjkanja normalnih rečnih dolin, ki bi tekle prečno na alpsko-dinarsko smer, precej otežujejo povezavo jadranskih pristanišč z notranjostjo. Na krasu so razmeroma največja ovira globoko vrezane doline in debri alohtonih rek.

Za geografski položaj Slovenije ter njeno povezovanje s sosednjimi prirodnogeografskimi enotami je značilno tudi dejstvo, da se prav v Sloveniji stikata dve reliefni enoti - alpski in dinarski gorski sistem. Tako je narava na svoj način odprla več gorskih prevalov med Severno-italijansko nižino in Panonsko nižino. S tem sicer dinarsko-alpski stik razdvaja območje Severne Italije od Podonavja in Jugovzhodne Evrope. Po drugi strani pa ravno spoj obeh različnih gorskih sistemov omogoča, da prometne smeri izkoriščajo prednosti tega stičnega reliefa. Eden od teh prevalov so že omenjena Postojnska vrata, najnižja vrzel med Podonavjem in Jadranskim morjem, obenem pa eden najugodnejših in najstarejših prevalov med Jugovzhodno in Zahodno Evropo. Nekoliko severneje od Postojnskih vrat veže Furlansko nižino z Ljubljano prehod preko Cola in Črnega vrha ter vodi dalje proti vzhodu. Se mnogo manj ugodna pa sta prehoda po Poljanski dolini in prek Cerknega v Selško dolino ter po Selški dolini preko Železnikov in Podbrda, prav tako v dolino Soče. Drugi važen prečni preval, ki je

v bližini slovenskega nacionalnega ozemlja, je ta preko Gorskega Kotarja skozi Delnice. Ta je več kot 150 m višji od Postojnskih vrat in je vseskozi v zgodovini povzročal pozimi preglavice predvsem zaradi visokega snega in snežnih metežev.

PROMETNI POLOŽAJ SLOVENIJE V OKVIRU JUGOSLAVIJE

Natančen položaj naše države je glede na evropsko celino težko opredeliti, kajti pojem "Južne Evrope" je preširok in nejasen. Prav zato pojem "Jugovzhodne Evrope" najjasneje prikazuje določeno zaključenost dela evropskega kontinenta, ki zajema srednje in spodnje Podonavje, vzhodno jadransko primorje, robna južno-alpska področja, kakor tudi druga gorska področja, ki ločujejo obe veliki prirodni enoti. Tako je Jugoslavija edina podonavsko-jadranska država, kar ji v njenem prometno-geografskem položaju zagotavlja določene prednosti.

Prometnogeografske prednosti zagotavljajo Jugoslaviji ugodnejše sodelovanje pri mednarodni menjavi. Glavne komunikacije jugoslovanskega magistralnega sistema lahko obenem predstavljajo tudi mednarodne prometne zveze. Glavna železniška magistrata od Jesenic oziroma Sežane preko Ljubljane, Zagreba in Beograda do Dimitrovgrada, oziroma preko Skopja do Djevdjelije - opravlja funkcijo tranzitne komunikacije, ki povezuje Grčijo, Bolgarijo in Turčijo z drugimi deli Evrope.

Poseben značaj pri tranzitnem prometu imajo prometne smeri, ki se končujejo na jugoslovanski obali, saj zagotavljajo pristaniščem mednarodni prometni položaj v odnosu ne evropsko kopno. K jadranski obali gravitirajo iz kontinentalnega zaledja Madžarska, Avstrija in delno Češkoslovaška. Tu smo računali realno prometno geografsko oddaljenost, ne da bi pri tem upoštevali tokove mednarodne menjave in razdelitev tranzitnega prometa, na katerega vpliva tarifna politika in drugi specifični faktorji. Pomembnost prometne lege Jugoslavije povečujejo tudi donavske prometne zveze z deli Srednje in Zahodne Evrope.

LEGA SLOVENIJE GLEDE NA SOSEDNJE PRIRODNO-GEOGRAFSKE ENOTE

A. Lega Slovenije glede na Alpe

Alpe so največja prometna ovira v Srednji Evropi. Njihova 1200 km dolga veriga slemen se razteza od Ligurskega zaliva do Dunajske kotline in do bližine Tržaškega zaliva, kjer se navezujejo na Dinarsko gorstvo. Alpe zapirajo ostali Evropi dostope v Padsko nižino oziroma na Apeninski polotok in ovirajo Severni, Srednji in Zahodni Evropi promet proti Balkanu in Bližnjemu vzhodu. V vseh časih je človek iskal v tem gorstvu vrzeli, da si je utiral tovorniška in furmanska pota, pozneje železniške prehode in avtomobilske ceste. Primernih alpskih prevalov ni veliko, posebno vrednost pa imajo tisti, preko katerih je mogoče vzdrževati promet vse leto.

Slovenija ima v jugovzhodnem delu Alp prehodni položaj med Srednjo Evropo in Jadranom ter Srednjo Evropo in Jadranom ter Srednjo in Severozahodno Evropo in Balkanom. Vprašanje je, kako leži glede na prehode preko Alp, kjer potekajo močni prometni tokovi.

Za Slovenijo so predvsem pomembni alpski prehodi vzhodno od Brennerja. Močno pomemben je novi predor Felbertauern, ki omogoča vse leto hitro in ugodno povezavo med Bavarsko in zgornjedravsko dolino. (Kufstein-Mittersill-Felbertauern-Beljak). Proti vzhodu sledi gorska cesta preko Visokih Tur ob Grossglocknerju. Je pokrajinsko sicer zanimiva, a težka. Odprta je le v letnem času. Pretežno isto smer, predvsem pa iste prometne težnje bo imela tudi nova hitra in moderna turška avtomobilska cesta Salzburg-Beljak. Proti vzhodu se Alpe znižujejo, bolj ali manj primernih prevalov je tu več. Večina prekoalpskih prometnic med Felbertauerni in Semmeringom se združuje v bližini Beljaka, od koder vodijo prometne poti preko Trbiža v Italijo ali pa preko manj primernih prevalov (Koren, Ljubelj, Jezersko) proti Ljubljanski kotlini. Na skrajnem vzhodnem delu Alp je še vsaj historično močno po-

memben alpski prehod Semmering, ki pa se mu je nova projektirana cesta Autobahn S11d že izognila in teče po Gradiščanskem.

B. Lega Slovenije glede na sosednje nižine

Sloveniji najbližja zaključena nižinska enota je Severnoitalijanska nižina, ki je s svojimi ugodnimi prehodi preko Alp pomembno križišče. Ta nižina prestreza prometne tokove iz Zahodne in Severne Evrope ter jih usmerja na italijanski jug ali pa preko Slovenije na vzhod. Severnoitalijanska nižina je za prometni položaj Slovenije važna predvsem zaradi evropsko pomembne južne predalpske smeri, ki poteka po gospodarsko zelo močni Padski nižini. K južni predalpski smeri vodijo tudi številni ugodni alpski prehodi in jo povezujejo s severno predalpsko smerjo.

Za Slovenijo je tudi izrednega pomena Panonska nižina s svojo osnovno prometno plovno potjo - Donavo, ki je s prekopi in Renom glavna vodna prometna hrbtnica Evrope. Panonska nižina je pomembna tudi zaradi povezave podalpske transverzalne smeri s Sovjetsko zvezo. Ob Donavi so obsežne regije, ki so gospodarsko zelo močne. Prav zato pa so tudi važne s prometnogeografskega vidika. Pomen Bavarske je na eni strani v tem, da povezuje severna nemška mesta (ter francosko-angleško ozemlje) preko Alp s Severnoitalijansko nižino. Na drugi strani pa je München tudi križišče prometnih zvez iz Francije in Anglije po dolini Donave na vzhod ter v smeri Turške avtomobilske ceste na jugovzhod.

Podoben značaj ima tudi Dunajska kotlina, ki je prav tako križišče poti iz Zahodne in Severne Evrope proti jugu (Jadranu) in vzhodu (Madžarska, Sovjetska zveza, Romunija, Bolgarija, Bližnji vzhod). Pomen Dunajske kotline je v mnogočem historičen in ima veliko večji pomen za razvoj tranzitno-prometnega omrežja SR Hrvatske.

Za slovenski tranzitni promet je mnogo pomembnejši izredno vitalni razvoj Budimpešte. Pri povezovanju Padske nižine z vzhodom, ima Slovenija prednost, kar bo že v bližnji prihodnosti vidno.

Shema osnovnih prometnih smeri v Sloveniji ima obliko križa s središčem v Ljubljani. V preteklosti je večji pomen imela smer severovzhod-jugozahod. Med obema vojnoma in po drugi svetovni vojni pa je večjo vlogo dobila longitudinalna smer, ki je obenem tudi ena izmed osnovnih smeri jugoslovanskega prometnega sistema, saj savsko-moravska smer dejavno povezuje celotni jugoslovanski prostor. Možnosti Slovenije so v tranzitnem prometu predvsem v omenjenih štirih smereh. Prednosti Slovenije pa so vsekakor v odpiranju smeri proti drugim jugoslovanskim republikam in dalje proti Grčiji in Turčiji, Jadranu, Panonski nižini in proti Severnoitalijanski nižini.

C. Lega Slovenije glede na Podonavje

Izrednega pomena za Slovenijo je njen delež v Podonavju. Panonska nižina se prav preko Slovenije najbolj približa močnim gospodarskim središčem v Severni Italiji ter važnim prehodom preko Alp. Prometnogeografski položaj podonavskopanonskega področja označuje najboljša notranja komunikativnost ter dobra povezanost z vsemi važnejšimi kontinentalnimi centri evropskega gospodarstva. Tu bi lahko zgradili eno izmed naših življenjskih hrbtnic, posebno ker se bo Donava predvidoma povezala z Renom in preko Morave z Labo in Odro. To bo bistveno povečalo pomen Podonavja za evropsko osrčje. Pri tem pa lahko tudi za Slovenijo (in Jugoslavijo) pričakujemo ustrezne prednosti.

Č. Lega Slovenije glede na Jadransko morje

Slovenija ima del obale, kjer se severni Jadran najbolj približa geografsko in urbano razviti Srednji Evropi. V skladu s sodobnimi procesi litoralizacije postajajo obale in primorja vse važnejša področja gospodarskega napredka in svetovnega sodelovanja. Proti primorju se usmerjajo največje občasne migracije prebivalstva, ki so zabeležene v zgodovini človeštva. Pri tem se posebno odlikuje Mediteran kot ena izmed turistično najvažnejših privlačnosti. Sredozemlje se je danes že afirmiralo kot najvažnejše turistično območje Evrope. S tem je proces litoralizacije globoko zajel številne evropske države. Načelo litoralizacije pa ni le v podpiranju turističnih potovanj proti obali, marveč tudi v vse večji mednarodni menjavi, ki jo omogoča morje (cenejši prevozi). Obalne regije so obenem vse močnejša gospodarska jedra, ki pritezajo precej blagovnega prometa.

Jadransko morje je usmerjeno tudi proti Sueškemu prekopu, ki ga ponovno obnavljajo. Vse to pomembno olajšuje zveze z gospodarsko nerazvitimi, toda surovinsko bogatimi državami Jugovzhodne in Vzhodne Azije, Vzhodne Afrike, deloma Bližnjega vzhoda in Avstralije. (Od Port Saida do Kopra je 2400Nm, medtem ko je od Genove do Port Saida 2620 Nm in od Marseilla celo 2.780 Nm).

IZGRADNJA PROMETNIC V SOSEDSTVU SLOVENIJE

Ob vsem tem smo sedaj pred vprašanjem: Kakšne so prednosti Slovenije za tranzitni promet in kako se vključiti v obstoječe prometne tokove, ki so nas v veliki meri obšle? Postavlja se torej vprašanje, kako spet pridobiti tranzitno vlogo, ki smo jo nekoč imeli.

V neposredni bližini Slovenije že potekajo, jih grade ali pa so v pripravi naslednje velike avtomobilske ceste:

1. Južna avstrijska avtomobilska cesta se je izognila tradicionalni poti (preko Trojan in Postojne) in ubrala gotovo težjo pot preko Golice, da bi na lastnem ozemlju dosegla italijansko mejo in nato Tržaški zaliv. Ni dvoma, da nas je navedena smer obšla, od nas pa je odvisno, koliko prometa bomo uspeli od nje odtegniti s smerjo "južne železnice".

2. Turško avtomobilsko cesto grade med Salzburgom in Beljakom. Nadaljuje se preko Trbiža in Vidma proti Padski nižini in severnemu Jadranu. Ta cesta vodi od nemškega omrežja avto cest proti naši severni meji. Če bi jo načrtovali mi, je ne bi mogli bolje. Vendar ob naših mejah naleti na težave. Če ji ne bomo uspeli odpreti prehode skozi Karavanke, bo promet potekal po Kanalski dolini ali pa preko Celovca, Podjuna, po Dravski dolini do Maribora in po novi cesti na Zagreb proti Splitu.

Približno enako področje bi vezala zahodna vzporednica Turške ceste, tako imenovana Felbertauernska hitra cesta. To je kratka zveza med Bavarsko in severnim Jadranom, ki teži proti našim mejam, predvsem proti Korenskemu sedlu, oziroma njegovim novim variantam (predor), pa tudi proti mejnemu prehodu pri Ratečah.

3. Padska magistrala je prometna os celotne Severnoitalijanske nižine, nanjo pa je vezanih dvajset velikih prevalov iz Srednje in Zahodne Evrope. Ta smer vodi naravnost na naše zahodne mejne prehode pri Sežani, Gorici, Kozini in Škofijah. Naša nujnost je torej, da na padsko magistralo navežemo prometni sistem, ki bo šel na eni strani ob jadranski obali, na drugi strani pa proti Ljubljani ter dalje proti Zagrebu in Beogradu ali proti Mariboru in Dunaju (ali proti Budimpešti).

4. SR Hrvatska zelo podpira zamisel o neposredni zvezi med Dunajem-Zagrebo in Splitom. Morda so tej zamisli tudi botrovali zapozneli ukrepi z naše strani. Če bi štajerska magistrala, ki jo šele sedaj posodabljam, postala aktualna že prej, vsaj za razmišljanje in študije, ne bi bilo težko iz okolice Poljčan, Lipoglava, Sladke gore ali Ponikve potegniti cesto ob Mestinjščici skozi Sotelsko proti Zagrebu, morda tam, kjer teče danes obsovelska železnica. Tudi to je že stara srednjeveška smer, danes pa bi odprla najbolj zaostale in odročne slovenske predele. Ne bi bila bistveno daljša od hrvatske trase, nanovo pa ne bi bilo treba toliko graditi. To bi bila hkrati najhitrejša povezava Celjske

koHina z Zagrebom ter navezava na jugoslovansko magistralo ali po novi cesti proti Splitu.

POLOŽAJ SLOVENIJE GLEDE NA TURISTIČNE TOKOVE

Na razvoj cestnega prometa v zadnjih letih močno vpliva turizem, še prav posebno mednarodni. Pomembnost naših mejnih prehodov za mednarodni turistični promet je razvidna iz naslednjih dejstev. Blizu 75 % vseh vozil prestopi mejo na italijansko-jugoslovanski strani, kar preko 50 % potnikov prestopi mejo med Sežano in obalo, med avstrijsko-jugoslovanskimi prehodi pa je najpomembnejši šentiljski. Res čaka druge prehode, ki so reliefno in tehnično manj ugodni, ob morebitni modernizaciji, predvsem z novo cesto skozi Ture, boljša bodočnost, toda šentiljski prehod je najnižji in omogoča velikim avstrijskim središčem in gosto naseljenemu področju najugodnejšo zvezo z našimi turističnimi področji in je še vedno najhitrejša pot do bližnjih jadranskih pristanišč. V bližnji perspektivi bo ta prehod črpal promet z velike obalpske avstrijske južne magistrale, najbližje povezave med Dunajsko kotlino ter Graško kotlino in Mariborom. Temu prehodu pa se obeta še hitrejši razvoj, če se bodo sprostile politične težave in bo Čehom, Slovakom in Poljakom omogočena hitra pot na Jadran. Močna dovodnica štajerske magistrale utegne postati tudi madžarsko-pomurska cesta, ki se že zdaj navezuje na to smer.

Zaradi slabih cestnih razmer na karavanških prevalih, ki še niso zadovoljivo urejeni, potujejo turisti iz Nemčije in drugih držav ob Severnem morju skozi tunelske alpske prehode v Italijo in šele nato k nam (ali pa tudi ne). Ta pot za naš razvoj ni ugodna, ker je daljša in vodi skozi turistično močno razvito in nam konkurenčno Italijo.

Jugoslavija in z njo Slovenija ima precej prednosti, ker leži južno od nas Grčija, ki bo trajno ostala privlačna za turizem.

Nadaljnji razvoj turizma v Sloveniji je v veliki meri odvisen od preudarne prometne politike, usklajevanja prometnih sredstev, od pravočasnega odziva ob gradnji prometnih poti v naši bližini in dograjevanja našega prometnega omrežja.

Uporabljena literatura:

1. Briški Andrej-Povh V.; Mednarodna prometna vloga Slovenije. Teorija in praksa XI. Ljubljana 1965.
2. Melik Anton: Slovenija (Geografski opis) I. Splošni del, Ljubljana 1963
3. Paden Juraž: Istra in njeno povezovanje sa zaledjem. Ekonomski institut Zagreb, 1968
4. Pavič Radovan: Geografski i geopolitički položaj Jugoslavije - historijski aspekti i suvremeno značenje. Naše teme 9-10, Zagreb 1969.
5. Pavič Radovan: Uklapanje geoprostora SR Hrvatske u homogeno jugoslovensku prometnu mrežu. Naše teme 4, Zogreb 1971.
6. Roglič Josip: Litoralizacija i njeno značenje. Pomorski zbornik, Knjiga 4, Zadar 1966
7. Roglič-Friganovič-Žuljič: Osnovno saobraćajno geografska područja i glavni prijevozni pravci Jugoslavije s aspekta unutrašnjeg i medjunarodnog saobraćaja. Prvi dio. Elaborat za sekretariat za saobraćaj SRH, Zagreb 1964
8. Rutz Werner: Die Alpenquerungen, Nürnberg 1969
9. Veyret-Verner: Les Alpes et l'Europe. Revue de Géographie Alpine LVI/1. Grenoble 1968

10. Žagar Marjan: Mednarodni pomen slovenskega cestnega omrežja s posebnim ozirom na cestno zvezo avstrijska meja-italijanska meja, Ljubljana 1968
11. Žagar Marjan: O značilnostih cestnega prometa v Sloveniji. Geografski zbornik X, Ljubljana 1967
12. Žagar Marjan: Slovensko cestno omrežje in turizem. Turistični vestnik XIV, str. 1. Ljubljana 1966
13. Žuljič Stanko: Položaj kao faktor regionalno-gospodarske strukture Jugoslavije. Geografski glasnik, Zagreb 1964

Quazim Lleshi

UDK 911.3.002.23 (496.5) : 338

EKONOMSKE IN DRUŽBENO GEOGRAFSKE SPREMEMBE V LR ALBANIJI (1945-1973)

Albanija je po površini (28.748 m²) in po številu prebivalstva (2 1/4 milijonov) najmanjša socialistična država v Evropi. V glavnem je gorata dežela. 70,5 % njenega ozemlja je v višini nad 300 m, 52 % nad 600 m in njena srednja višina je 714 m, kar je dvakrat več, kot je evropski popreček. Ima 472 km dolgo morsko obalo, na 1 km obale pride 13 km² državnega ozemlja in je v tem pogledu pred Francijo in Španijo, toda za Grčijo. Njen priobalni pas od jugoslovanske meje na severu in do prevala Logar v bližini Valone na jugu ji je nekoč bolj škodil kot koristil. Obalna ravnica je bila marsikje močvirna, neugodna za gradnjo pristanišč in je odbijala človeka pred naselitvijo in obdelovanjem. Do druge svetovne vojne je bila ta ravnica leglo mnogih bolezni, prvenstveno malarije. Računajo, da je bilo pred to vojno 60 % prebivalstva malaričnega. Priobalna ravnica je bila v preteklosti neizkoriščen del Albanije, kjer je bilo le nekaj ekstenzivne ovčereje in primitivnega poljedelstva. Edini za naselitev in obdelavo privlačni del obalnega nižavja je bilo Jonsko primorje od prevala Logar do Sarande (v dolžini 50 km), kjer je nižavje rahlo valovito in najtoplejše. To je albanska riviera z gostimi naselji in tipičnimi mediteranskimi kulturami agrumi, oljko in lovorom.

Melioracija zahodnega primorskega dela Albanije je bila ena od prvih nalog povojne socialistične izgradnje države. Prejšnjim naseljencem obalnega nižavja, 11.000 beguncem s Kosova in priseljenim Albancem iz državljanske vojne f. 1945 v Grčiji (20.000 s področja Kamerije), so se pridružili novi naseljenci. Prej so izkoriščali komaj okoli 40 % priobalne nižine, saj je bila večinoma močvirna in porasla z grmovjem. Čeprav se tamkajšnja mediteranska klima odlikuje po zelo topleni in sušnem poletju (od 600 do 2 600 mm padavin jih pade v poletni dobi komaj 6 %), je preobilica vlage zavirala obdelovanje. Že v prvi povojni petletki so začeli obalni pas izsuševati in izvajati bonifikacije. Kmalu nato je prišla na vrsto ravnica Myzeqeje (Muzečeje) od Drača do Valone na jugu v dolžini okoli 70 km in v poprečni širini od 25-30 km. Do l. 1960 so tu izsušili glavna močvirja. Med prvimi melioracijskimi deli so uredili Korčansko kotlino. Tu so v letih 1946-1951 izsušili močvirje severno od Korče. S temi deli so pridobili 11.500 ha, od katerih so popolnoma izsušili 4.500 ha, ostalih 7.000 ha pa so bonificirali. Izboljšano zemljo so v glavnem zasadili s sladkorno peso za največjo albansko tovarno sladkorja v Korči. Med četrto petletko (1966-1970) so dokončali izsuševanje južne Muzečeje v severnem primorju na področju Lježe in Bojanske močvirne ravnice. Do J. 1969 so izsušili okoli 90 % nekdanjih močvirij in s tem pridobili 35.000 ha povsem novih zemljišč ter bonificirali še okoli 150.000 ha. Z dokončanimi deli in z deli v peti petletki so dobili okoli 200.000 ha nekdanj neproduktivnih zemljišč za obdelovanje.

Obenem z izsuševanjem so izvajali regulacije rečnih tokov. S tem so povečali hektarski donos in omogočili dve žetvi na leto. Do leta 1969 so izvedli umetno namakanje na 261.000 ha orne zemlje, kar je polovica vse orne zemlje (51 %). V primerjavi z l. 1938 so se površine z umetnim namakanjem povečale devetkratno. 50 % vseh namakanih zemljišč je na Zahodni ravnici. Narejenih je bilo veliko novih kanalov, ki preprežajo obalno ravnico.

ZEMLJIŠKOPOSESTNE SPREMEMBE

Pred vojno je 150 albanskih spahijev imelo v rokah 3/5 vse orne zemlje. Agrarna reforma je po koncu vojne predala zemljo v roke dotedanjam obdelovalcem ali malim kmetom. Drugi del pa je postal državna last. Na ta način je dobilo zemljo okoli 200.000 malih kmetov ali kmetov brez zemlje. Zemljiški maksimum je omejen na 5 ha. Agrarna reforma v^leposesti je zajela tudi živino, gospodarska poslopja in ves inventar, ki so ga razdelili revnim kmetom, pa tudi oljčne nasade. Leto dni po agrarni reformi so začeli kolektivizirati kmečka posestva, kar je trajalo vse do l. 1955. V drugi etapi, od 1956-60 je bila izvedena masovna kolektivizacija, ki je zajela 83 % celotne državne površine. 17% površine pa odpade na izolirane gorske kmetije, ki so raztresene po vsej, državi. V privatni posesti je ostala le ohišnica, ki je zakonsko predeljena. S temi korenitimi socialno-ekonomskimi spremembami je iz 145.500 majhnih kmečkih posestev v l. 1950 nastalo 796 kmečkih zadrug.

Po stanju 1968 je v socialističnem sektorju 99,65 % vseh zemljišč, od tega v zadržnem sektorju 79,26 %, ostalo pa v državni lasti. Privatna posest znaša le 0,35 %. Vsa kmetijska zemljišča obsegajo 569.000 ha.

V letu 1969 je odpadlo od kmetijske površine na vrste obdelovalne zemlje: na njive 17,7 %, sadovnjake 1,0 %, oljčne nasade 1,1 %, vinograde 0,4 %, travnike 0,4 %, pašnike 22,3 %. Na gozd je odpadlo 42,9 %. Gozd je do l. 1970 narasel na 43,2 %, zmanjšala pa se je nerodna površina (na 11,3 % s 14,2 % v l. 1969). Od kmetijskih kultur je na prvem mestu koruza z 240.000 tonami pridelka na 162.000 ha. Na drugem mestu je pšenica z 20.000 tonami pridelka na 133.000 ha. V primeri s predvojnimi časom je zrasla vrednost kmetijske proizvodnje trikratno. Posamezne poljedelske panoge imajo glede vrednosti proizvodnje naslednje deleže: kulture ornih površin 56,8 %, sadjarstvo 10,4 %, gozdarstvo 3,3 % in živinoreja 29,5 %. Se pred vojno je živinoreja dajala več kot polovico vrednosti kmetijske proizvodnje, v l. 1968 pa je predstavljalo le še dobro četrtino. Posebno se je povečala proizvodnja industrijskih rastlin, in sicer od 1,5 % pred vojno na 14 % v l. 1967. Močno se je povečal pridelek žita in živinske krme. Pred vojno so žitarice zavzele 96,5 % ornih površin, l. 1967 pa le še 68,9 %. Na njihov račun so se povečale površine industrijskih kultur. Po vojni so pričeli gojiti tudi bombaž, sladkorno peso in sončnice. Žitarice (l. 1967) še vedno predstavljajo 42 % celotne vrednosti kmetijske proizvodnje, industrijske rastline 16 %, krompir in površine 16 % in krmilne rastline že 24 %. Hektarski donos pšenice je še vedno med najnižjimi v Evropi (14,1 t na ha). Proizvodnja pšenice se je močno povečala in kljub porastu števila prebivalstva računajo na njen izvoz v prihodnjih letih.

Pred vojno je od industrijskih rastlin zajemal 90 % tobak. Njegova proizvodnja se je sicer povečala osemkratno, vendar ne predstavlja v primerjavi s predvojno dobo najvažnejše kulture. Močno je stopil v ospredje bombaž, saj so ga v l. 1967 pridelali 22.000 ton, v l. 1938 pa le 145 ton. Zelo se je dvignil hektarski donos bombaža, in sicer že na blizu 10 kvintalov (pred vojno 5). Popolnoma nova kmetijska kultura je sladkorna pesa, ki so jo začeli gojiti na izsušenih močvirjih Korčanske kotline in drugod. Prav tako je sončnica zelo mlada kultura v Albaniji. Goje jo množično šele od l. 1963. Krmilne rastline so predstavljale pred vojno le 0,5 % ornih površin, danes pa več kot 9 %. Podobno je v sadjarstvu in vinogradništvu. Število oljk se je podvojilo že 1964. l. in se še veča. Od predvojnih let do danes je to povečanje štirikratno. Vinogradnikov je danes petkrat več, sadnih dreves pa desetkrat več. Agrumov je trinajstkrat več in število njihovih debel presega en milijon.

Živinorejska proizvodnja se je povečala skoraj dvakratno.

SPREMEMBE V DRUGIH GOSPODARSKIH PANOGAH

Povojna Albanija je podedovala izredno zaostalo gospodarstvo in nizko raven terciarnih dejavnosti. Nepismeno prebivalstvo je zaviralo razvoj. 87 % prebivalstva je bilo agrarnega, preko 80 % nepismenega. Tristo podjetij je bilo večinoma obrtnega tipa z ročno obdelavo, polovica od teh je imela manj kot 10 zaposlenih. Država ni imela ne železnice ne dobrih cest in je bila najbolj zaostala evropska država.

Prva petletka (1951-1955) je spremenila Albanijo iz zaostale agrarne v agrarno-industrijsko državo. Druga petletka (1956-60) se je posvetila rudarstvu. Naslednji dve petletki sta še hitreje razvijali industrijo in kmetijstvo, tako da je bilo l. 1970 razmerje med industrijsko in kmetijsko proizvodnjo 53,2 % proti 46,8 %.

Albanija sodi kljub majhnemu ozemlju med najbogatejše države Jugovzhodne Evrope z ozirom na rodna bogastva. V Severni Albaniji so velike zaloge barvnih kovin, kroma iri bakra, tu so nadalje gozdovi in hidroenergetski potencial pa tudi nekovine. V srednji Albaniji je premog, v južni pa so nahajališča nafte, bitumena, zemeljskega plina, železove in nikljeve rude.

Večino rud je Albanija do šestdesetih let izvažalo neobdelanih in šele v zadnjem času izvažala polfinalne in finalne proizvode, na primer liti baker, bakreno žico različnih dimenzij. Tovarne za predelavo bakra so v Djerdjanu, Kukijsu in Skadru. V Skadru bodo izdelovali v bodoče tudi električne aparate, generatorje, transformatorje za domačo industrijo in pod. Albanija je med največjimi svetovnimi in evropskimi proizvajalci kroma. Rudo so izvažali v ČSSR, Jugoslavijo, Romunijo, Poljsko, Madžarsko in NDR. Sedaj pa bodo tudi krom predelovali doma.

V bližini Ohridskega jezera so največja nahajališča železove in nikljeve rude, osnova za novo črno metalurgijo Albanije. V Elbasanu grade velik metalurški kombinat, ki bo največji od skupilo treh večjih, ki jih bodo dogradili v peti petletki (1971-1975). Ta kombinat bo zaposlil 15.000 do 20.000 delavcev in proizvedel 800.000 ton ferolegur in jekla.

Socialistična Albanija se je lotila intenzivnega raziskovanja oaravnih bogastev, predvsem rud in nafte, katerih nahajališča so raziskovale italijanske in anglo-iranske družbe.

Proizvodnja kromove rude je od l. 1938 (7,0 ton) narasla na 289.000 ton l. 1960 in 365.800 ton v l. 1968. Bakrove rude so l. 1938 pridobili 8.000 ton, l. 1960 81.000 in 1969 286.700 ton. Železa in nikljeve rude so nakopali l. 1960 255.000 ton in l. 1970 500.000 ton. Bitumena so proizvedli l. 1966 30 500 ton. Po proizvodnji kromove rude je Albanija četrta na svetu in prva v Evropi. Zdaj je proizvodnja 42-krat večja od predvojne. Podobno je z bakrovo rudo. Sedanja proizvodnja je 36-krat večja od predvojne. Predelava bakrove rude predstavlja 80 % od celotne vrednosti albanske metalurgije in 5 % celotne industrijske proizvodnje.

Novejša raziskovanja so pokazala, da ima Albanija zelo veliko železove in nikljeve rude. Intenzivno so jo začeli izkoriščati 1958. leta. Sedanja proizvodnja te rude znaša okoli 700 000 ton, a v prihodnje bo preseгла milijon ton na leto. Ruda je zelo bogata z železom, in sicer ga ima od 44 % do 50 %, niklja pa okoli 1 %. Vso rudo bodo predelali doma, v metalurškem kombinatu v Elbasanu, ki je v izgradnji. Proizvodnjo jekla planirajo na 250.000 ton letno. Dosedanja livarna v Elbasanu, zgrajena l. 1965, zaposluje 400 delavcev.

Pridobivanje bitumena, ki je odlične kakovosti, je bilo poznano že v 19. stoletju. Njegova proizvodnja se je od predvojne povečala dvainpolkrat. Najpomembnejši rudnik je Selenica pri Valoni, od koder bitumen izvažajo.

L. 1968 so začeli kopati kaolin pri kraju Korthpul v Severni Albaniji, magnezit pa pri Skadru. V Jugovzhodni Albaniji imajo dovolj kvalitetne glinice, marmor pa pri Debru. V severnoalbanskih Alpah so odkrili velike zaloge boksitne glinice, ki bi ob tamkajšnjih hidroenergetskih virih lahko pomenila pogoje za nadaljnji industrijski razvoj.

Čeprav je bila Albanija znana že prej po zalogah nafte, ki so jo začeli izkoriščati Italijani in nadaljevali še posebno temeljito med italijansko okupacijo, je bila proizvodnja majhna, le milijon ton letno. Šele v šestdesetih letih se je proizvodnja naglo večala in je znašala l. 1969 1,307.000 ton. Približno polovico jo predelajo doma. Najstarejše področje, kjer črpajo nafto, je pri kraju Kučovo (sedaj Stalin). Je močno izkoriščeno in predstavlja le 5 % proizvodnje. Danes je v Albaniji še pet naftnih polj, vsa pa so v južnem delu zahodne primorske ravnice v trikotniku med mesti Fier, Berat in Valona. Ima tri rafinerije: v Fieru, CBrriku in Q. Stalinu ter največjo, ki pa je še v izgradnji, v Balšu. Njena kapaciteta bo znašala milijon ton naftnih derivatov. Zgradili so več naftovodov in plinovodov do Valone, ki ima celo ozkotirno železnico za prevoz bitumena.

Premoga nakopljejo še razmeroma malo. L. 1968 je znašala proizvodnja le pol milijona ton, danes pa okoli 600^000 ton. 80 % albanskega premoga nakopljejo v dveh rudnikih v južnem delu države, pri Djirokastru in Mborje-Drenova. V srednji Albaniji pridobe nekaj lignita.

Vodne sile predstavljajo velik hidroenergetski potencial, posebno v namočenem gorskem svetu severno-albanskih Alp z več kot 2 500 mm letnih padavin. Samo na Drimu računajo z 1,5 milijona kwh instalirane moči. Ob osvoboditvi je imela država eno samo majhno hidrocentralo na desnem pritoku Osuma 20 km jugozahodno od Korče. Proizvodnja električne energije znaša danes 2 milijardi kwh letno in za došča potrebam industrije in gospodinjstev. Do konca l. 1971 so elektrificirali vsa kmečka naselja (2550) in še ostaja nekaj energije za izvoz v Črno goro. Za potrebe glavnega mesta Tirane so l. 1951 izgradili HC V.I.Lenin. V desetletju 1960-70 so izgradili štiri petkrat večje hidrocentrale. V srednji Albaniji gradijo na reki Mat dve hidrocentrali, z imeni Karl Marx in Friedrich Engels. Nad njima je v povirju Mat zgrajeno veliko akumulacijsko jezero Ulza. Tudi v južni Albaniji so na Bistrici zgradili dve centrali, J.V.Stalin in Bistrica. L. 1968 so začeli graditi in l. 1972 končali do danes največjo albansko hidrocentralo in sicer na reki Drimu nedaleč od Skadra, z imenom Mao Ce Tung, ki ima 250 MW. Njena proizvodnja je večja od ene milijarde kwh in presega celokupno proizvodnjo električne energije pred l. 1972. Med petletko 1971-75 je v izgradnji skoraj dvakrat večja hidrocentralo na isti reki Drimu pri ustju desnega pritoka Valbone pri mestu FurzB. Imela bo 400 megavatov in bo proizvajala 1,7 milijarde kwh. Predstavlja enega od treh največjih objektov petletke. *

Razen navedenih velikih hidroelektrarn so v Albaniji zgradili okoli 800 majhnih lokalnih central, imenovanih vaške centrale, z instalirano močjo 5 do 50 MW. Vse so zaježitvenega tipa in izkoriščajo večje gorske potoke.

Termoelektrarne dajejo okoli 1/5 vse proizvodne energije. Razen te v Fieru (100 MW) so vse močnejše.

Proizvodnja električne energije:

Leto	Skupna energija	Iz termocentral	Iz hidrocentral
	v milijonih kilovatnih ur		
1938	9,300	8,000	1,300
1945	4,400	3,100	1,300
1950	31,400	18,300	13,100
1955	85,300	58,400	26,800
1960	194,400	73,600	120,800
1965	341,800	89,600	252,200
1968	714,898	318,900	396,000
1972	1.800,000	412,000	1.388,000

NOVA ALBANSKA INDUSTRIJA

Vrednost predvojne industrijske proizvodnje je znašala 12,3 % od vse proizvodnje. Prevladovala je živilska in druge lahke predelovalne panoge in le 15 % je odpadlo na ekstraktivno industrijo. Živil—

ska industrija je bila omejena na električne mline, predelovalnice ovčjega sira, oljarne, milarne, tobake tovarne in tovarne alkoholnih pijač. Ti obrati so bili v vseh večjih krajih. Bila je tudi tkalnica v Skadru in tovarna trikotaže v Korči, ki sta delali na osnovi uvoženih surovin. Bilo je še nekaj tovarn usnja in drugih obrtnih obratov, ki pa vsi skupaj niso krili potrebe prebivalstva.

Povojna industrija je gradila velika podjetja v večjih mestih ali v bližini surovin, energetskih virov, delovne sile, v pristaniščih in podobno. Socialistična ureditev narekuje enakomeren razvoj industrije po vsej državi. Vrednost industrijske proizvodnje je bila l. 1948 dvakratna glede na leto 1938, v letu 1960 petindvajsetkratna in l. 1970 štiriinšestdesetkratna. Število zaposlenih se je v dvajsetih letih po zadnji svetovni vojni povečalo štirikratno. Pred vojno so bili zaposleni večinoma moški, danes pa odpade na žene 40 % zaposlenih.

Trenutno je v Albaniji preko 300 industrijskih podjetij. Tretjina jih zaposluje 250, druga do 500, tretja tretjina so velika podjetja z več kot 500 zaposlenimi. Pred vojno je imela polovica obratov pod 100 delavcev.

Medsebojno razmerje v proizvodnji industrije in kmetijstva se je gibalo tako-le:

	1938	1955	1960	1963	1965	1970
Industrija	8,0	35,3	48,4	55,6	56,6	53,4
Kmetijstvo	92,0	64,7	51,6	44,4	43,4	46,6

Po vojni so se posebno okrepili pomembnejši industrijski in mestni centri, ki so imeli dotlej skromno infrastrukturo. To so bili Tirana, Skadar, Korča, Valona, Drač in Elbasan. Znotraj teh urbanih centrov se razvijajo industrijski rajoni, na primer Tirana-Drač (živilska, strojna, kovinska in kemična industrija), nadalje Skadar-Puke-Kurbneš-Burrel-Bulqizë-Rreshen (rudarstvo, predelava kovin in lesa), Cerik-Q. Stalin-Patos-Fier (pridobivanje nafte in zemeljskega plina - to področje daje 80 % albanske nafte in kemična industrija).

Kljub težnji po enakomerni razporeditvi industrije se leta koncentrirajo na zahodni ravnici, ker so tam boljši pogoji. Tu je več surovin, več delovne sile, blizu je morje, razvita je infrastruktura. Od 26 okrajev je šest takih na tej ravnici, ki predstavljajo le eno četrtno površine, a dajejo skupno tri četrtine industrijske proizvodnje Albanije. Ti okraji so: tiranski, draški, skadarski, elbasanski, fierski in valonski. Glavno mesto Tirana samo daje eno petino skupne industrijske proizvodnje.

V gospodarski strukturi je mogoče izločiti dve območji. Zahodno z dvanajstimi okraji je pretežno industrijsko-agrarno, vzhodno s 14 okraji pa je agrarno-industrijsko. Zahodno področje zavzema 55 % površine in 70 % prebivalstva. Tu je 90 % celotnega mestnega prebivalstva. Povpreček urbanega prebivalstva je tukaj 42 %, kar je za 10 % več, kot je državni povpreček. Zahodna oblast daje 80,1 % skupne vrednosti industrijsko-kmetijske proizvodnje. Proizvodnja na prebivalca je za 60 % večja, kot je na vzhodnem področju. Tu je 87,2 % celotne industrijske proizvodnje in 81 % industrijskih delavcev. Tu je posebno razvita lesna industrija, papirna industrija, metalurgija, pridobivanje električne energije, industrija gradbenega materiala in lahke panoge (živilske, kemične).

Vzhodno območje daje največ rud, kot so železova in nikljeva ruda, krom, pa tudi premog, nafta in plin. Tu so zgrajene velike hidrocentrale (na Drimu, na Mati in Bistrici). Med novimi industrijskimi panogami so kemična, kovinska, industrija stekla in keramike, lesna, papirna in živilska. V letih 1950 do 1970 je industrijska proizvodnja porasla šestnajstkratno. Kljub agrarnemu značaju tega dela izstopa nekaj krajev in okrajev s prevladujočo industrijo, na primer rudarstvo, lesna industrija, predelava bakra in drugih kovin. Nove ceste bodo olajšale izkoriščanje gozdov. Ob paroli "približajmo se hribom in goram in napravimo jih tako plodne, kot so ravnice", skušajo v tem pretežno gorskem svetu z uvedbo teras, krčenjem grmičevja in čiščenjem drugega nerodnega zemljišča mediteranskega ambienta ter uvedbo novih sadovnjakov izboljšati ekološke pogoje za kmetijstvo.

POVOJNA INDUSTRIALIZACIJA KOT FAKTOR NASELJENOSTI IN URBANIZACIJE

V povojnem času je Albanija podvojila prebivalstvo. Po oceni ga je 2,3 milijonov. Prirodni prirastek je najvišji v Evropi in se giblje okrog 27 promilov. Letni prirodni prirastek je znašal v razdobju 1923-1938 17 promilov, v letih 1938-45 6, 1955-60 32, 1960-65 28 in v letih 1965-68 25 promilov. V dobi 1969-1972 je znašal 25 promilov. Smrtnost se je močno zmanjšala. L. 1938 je znašala 17,8 promilov, leta 1969 pa le še 4,4 promilov. Narodni dohodek se je v tem času štirikratno povečal, industrijska proizvodnja 52 krat, promet na drobno in družbena prehrana 9 krat. Daleč največji prirastek imajo kraji na zahodni ravnici. Tukajšnji narast prebivalstva gre tudi na račun doseljevanja iz vzhodnega področja, to je preseljevanje s hribov v dolino oziroma s podeželja v mesta.

Urbanega prebivalstva je bilo l. 1923 15,9 %, 1960. l. 30,9 %, 1972. l. 33,9 %, 1972. l. 33,9% oziroma 66,1 % ruralnega prebivalstva.

Nastala so nova mestna naselja, zasnovana na starih ruralnih naseljih ali povsem na novo. Pred vojno so imeli deset prefektur, zdaj pa je 26 okrajev. Mnogi kraji so pridobili administrativno politično funkcijo. Mestna naselja so postala tudi rudarska naselja pri novo odprtih rudnikih, nadalje na naftnih poljih, pri večjih hidroelektrarnah, železniških križiščih in podobno. Leta 1923 je bilo 23 mestnih naselij s 5 547 prebivalcev na eno naselje. V letu 1969 je bilo mestnih naselij 56, povprečno število prebivalstva pa je znašalo 12.917. Prebivalstvo Tirane se je v letih 1938-1968 povečalo sedemkratno. Sledijo Drač in Valona (5 x), Fier in Lušnja (4 x). Na sploh so vsa mesta zahodne ravnice zabeležila znaten porast. V tem obdobju pa je mesto Djirokastra nazadovalo in ima le 80 % predvojnega števila prebivalcev.

PROMET

Prva železnica je bila zgrajena šele po drugi svetovni vojni z jugoslovansko pomočjo od l. 1947-1949 na relaciji Drač-Tirana, 37 km. V letu 1950 je bila zgrajena druga železnica Drač-Elbasan v dolžini 80 km. Poleg teh so zgradili še druge v skupni dolžini 260 km.

Do l. 1969 je bilo 4300 km cest, kar je več kot dvakratna dolžina predvojnih cest. Ena petina od teh je asfaltirana. Tudi ceste so zgradili udarniško in z mladinskimi akcijami z namenom, da približajo rudnike večjim centrom oziroma pristaniščem, na primer Draču, ali drugim večjim krajem. Modernizirali so pristanišča na jadranski in jonski obali, najbolj izstopa Drač, ki je bil med vojno uničen. Danes je pristanišče obnovljeno in modernizirano za sprejem velikih ladij. Sarandsko pristanišče se je razvilo iz pristaniških lesenih barak v moderni turistični center in ribiško pristanišče.

Leta 1971 je bilo zaposlenih 980.000 ali 44,5 % vsega prebivalstva Albanije. Aktivno prebivalstvo predstavlja torej milijon ljudi. Večinoma so to kmetijski delavci obeh spolov, združnih in državnih posestev. Na državna posestva odpade 66.000 delavcev, na industrijo 123.000, prosveto in kulturo 28.000 in zdravstvo 15.000. Se vedno je okoli 3/4 vseh zaposlenih v agrarnih dejavnostih.

V povojnem obdobju je bilo zgrajenih 185.000 stanovanj in enodružinskih hiš, kar predstavlja polovico stanovanjskega fonda. Samo v Tirani so zgradili 25.000 stanovanj. V Tirani živi 12 % vsega prebivalstva države in mesto postaja z bulvarji, zelenicami in novima hoteloma moderno.

Predvojna Albanija je izvažala napredelane rude, danes pa predstavljajo 56% vsega izvoza končni industrijski proizvodi. Izvažajo poleg rud naftne derivate, kromov koncentrat, bakreno žico, kable, kemikalije-žvepleno kislino in žveplo, tekstilne proizvode, konfekcijo, tobak in cigarete, razne pijače, konzervirano meso, ribe, sadje, zelenjavo, umetniške izdelke, ročne in industrijske, pa tudi sveže sadje in zelenjavo, ki spomladi med prvimi prihaja na srednjeevropska tržišča.

Po podatkih svetovne banke za obnovo in razvoj v Washingtonu je Albanija l. 1972 dosegla 600 dolarjev dohodka na prebivalca in je na 39. mestu v svetu, za Jugoslavijo. Tedaj je v Jugoslaviji zna-

shal narodni dohodek 650 dolarjev. Dohodek delijo: 70-75 % na potrošnjo, 25-30 % pa na akumulacijski fond.

Literatura:

1. Geco, Pandi (1963): Gjeografia fizike e Shqipërisë, Tiranë;
2. Geco, P. (1964): Gjeografia e Shqipërisë, Tiranë;
3. Geco, P. (1970): Gjeografia ekonomike e Shqipërisë (skripta), Tiranë;
4. Geco, P. (1972): Tendencat e zhvillimit të forcave prodhuese në RPSH e parë në planin historiko-gjeografik, Studime historike, Nr. 1, 1972, Tiranë;
5. Lesnov, Mihail (1947); 'Nova Albanija, Politička Biblioteka, br. 29, Beograd;
6. Ostreni, Ali (1970): Gjeografia e Shqipërisë, Tiranë;
7. Sheri, Ferid (1970): Pupullsia e Shqipërisë, Tirane;
8. Zorič, Mihailo (1972), Deset ekonomski najjačih zemalja svijeta i njihovih deset poduzeća i banaka, Geografski horizont, 3-4, 1972, XVIII, Zagreb;
9. Atlas gjeografik i Shqipërisë (1971), Tiranë;
10. Ekonomia popullore (1967, 1969), Nr. 1 e 12;
11. Shqipëria e re (1973), Nr. 3 e 4;
12. Shqipëria socialiste Marshon (1969), Tiranë;
13. Vjetari statistikor i RPSH (1970, 1971, 1972), Tiranë;
14. Moje beleške sa putovanja po NR Albaniji, decembra 1972 i aprila 1973.

RAZISKOVANJA BANOVE PEČINE V MATARSKEM PODOLJU

Banova pečina leži na severnem vznožju Slavnika blizu Polžan pri Materiji. Jamski vhod je v absolutni višini 550 m, jama pa je dolga 128 m. Ime je dobila po lastniku - Banu. Domačini za jamo sicer vedo, malokdo pa ve za prehod iz prve v drugo, končno dvorano, ki je teže dostopna. Tudi literatura o jami ničesar ne sporoča. Edinole v zapiskih A. Perka beremo, da leži pod Slavnikom votlina "V Reber", ki jo sestavljata dve dvorani, povezani z dolgim, nizkim hodnikom. Na Inštitutu za raziskovanje krasi v Postojni sem pregledal jamski kataster in druge vire, vendar podatkov o tej jami nisem zasledil.

Opis jame. Banova pečina se začneja z dvema vhodoma, ki sta nastala z udoroma. Desni je navpičen in globok 2 m, levi pa je položnejši in zato laže dostopen. Med njima je manjša votlina, ki je zakrita s podomimi, več centimetrov velikimi skalami ter ilovnato preperelino. Jama je sprva usmerjena proti zahodu, v srednjem delu zavije proti jugu, v drugi polovici pa se nadaljuje v severozahodni smeri. Tam, kjer se podorne skale v začetnem delu jame zredčijo, se začenjajo tudi že prve kapniške tvorbe. Na steni pa so sledovi vodnega delovanja, ki segajo 70 cm visoko. Za prvim ozkim prehodom, ki je 25 m od vhoda, je manjši, lepo zakopan prostor z vrsto stalaktitov in kapniških stebrov. Do sem še odseva dnevna svetloba. Ta del jame se namreč konča z znižanim stropom, onstran njega pa zavije jama proti jugu ter se hkrati odpre v prvo veliko dvorano v velikosti 14 m x 10 m x 8 m. Po podornem skalovju na dnu jame sklepam, da je razširitev tega dela jame posledica podora. Do tega naj bi bilo prišlo v hladnem obdobju, ko je apnenec v večji meri mehanično razpadal, kasneje je očitno sledila toplejša doba, ki je podorne skale zasigala. Tako se v jami poznajo tri razvojne stopnje: prva, ki je jamo izdelala (erozijsko in korozijsko), druga, ki jo je z mehaničnim razpadanjem jamskih sten preovlikovala in tretja, ki jo je z izločanjem apnenca iz pronicajoče vode zasigala.

V najnižjem delu dvorane je odložena kraška ilovica, ki je zašla vanjo bržkone po dvojni poti, po jami in po razpokah skozi jamski strop. Približno 5 m od vhoaa v dvorano stoji večji steber, ob njegovem vznožju pa je sedem ponvic, v katerih je občasno voda. Največja ponvica meri 110 cm x 37 cm x 7,5 cm. Dne 10. aprila 1973. leta je imela voda v ponvici temperature 8,1°C. V južnem delu dvorane je brezno. Raziskal sem ga do 10,5 m globine, kjer se zoži. Ker v ožini ni prepaha, sklepam, da brezno nima neposredne zveze s površjem. Pri večkratnih raziskavah jame ni bilo v breznu nikoli kakršnegakoli vodnega toka, tudi po večjem deževju ne, čeprav so v njem vidne erozijske oblike (fasete), ki pa so verjetno starejšega nastanka. Ker so stene brezna ponekod zelo ostro izjedene, hi izključeno tudi korozijsko delovanje. Zahodno od že omenjenega stebra je na stropu približno meter dolga razpoka, ki je z električno svetilko nisem mogel do kraja presvetliti. Dvorana ima še to posebnost, da je na njeni desni strani značilno izoblikovana ponvica, ki jo obdajajo korenasti stalaktiti in čebulaste tvorbe. Dvorana se za sigovo kopo na jugovzhodni strani konča. Skozi ozek prehod

*) Spis je izvleček iz naloge, ki jo je avtor - srednješolec s koprške gimnazije - predložil na lanskoletnem tekmovanju v okviru gibanja Znanost mladini. Naloga vsebuje tudi načrt in prereze jame ter številne diagrame in fotografije. Zaradi pomanjkanja prostora in tehničnih ovir (način tiskanja revije) pa tega ni bilo mogoče objaviti. Članek objavljamo tudi kot spodbudo geografskim krožkom na srednjih šolah.

pridemo v rov, ki se polagoma spušča proti JZ. Skozi enega najožjih prehodov v jami pridemo do ponvice, ki ovira nadaljnji prehod, zlasti tedaj, ko je polna vode. V nadaljevanju se jama sicer nekoliko razširi, vendar se v njej lahko vzravnamo šele onstran naslednjega zoženega prehoda. Vmes je tudi tu veliko ponvic. Kasneje je rov širok povprečno dva do štiri metre in ima nizek, poševen strop, ki se dvigne na desni največ 1 m visoko, na levi pa sega do tal. V tem delu rova je vse polno drobnih stebričkov, cevčic in drugih sigastih tvorb. Če želimo prodreti v zadnjo veliko dvorano, moramo skozi najožji prehod v jami. Ko so ponvice v njem suhe, je pot lažja. Pri polnih ponvicah pa je prehod prav neprijetno moker. Zadnja dvorana je dostopna sicer še v drugi smeri, levo od prve, vendar je prehod nizek in hkrati še ozek. Vrh tega se je treba plaziti prek ostrih robov že razpadajočih ponvic. Ko se prerinemo skozi prehod, se odpre pred nami končna dvorana, ki meri 13 m x 10 m x 7 m. Dvorana se spušča z levega proti desnemu robu. Na severni strani je 1,5 m visok stalagnit. Vzdolž razpoke, ki poteka po sredi dvorane, pa raste vrsta stalaktitov.

Geološke raziskave. Banova pečina je na področju, ki ga po S. Buserju sestavljajo apnenci in dolomiti ter apnenčeva breča spodnjekredne starosti, jama pa je izdelana v apnenčevih skladih. Skladi apnenca so v jami nagnjeni od desne proti levi, padajo torej od S oziroma SV $^{\circ}$ J $^{\circ}$ -IZ. Skladi so najbolj nagnjeni tik za prvo dvorano, kjer sem izmeril naklone med 9 in 13, drugod pa je upad plasti manjši (od 2° do 6°). Značilno je, da sta potek in debelina plasti najizrazitejša v začetnem delu jame, vendar ju zaradi višjega stropa nisem mogel izmeriti. V nižjih delih jame pa je zgornja plast apnenca debela od 55 cm do 67 cm, spodnja pa od 62 cm do 91 cm. Povečini pa upada in debeline skladov ni mogoče izmeriti zaradi zasiganosti jamskih sten.

V Banovi pečini je veliko razpok. Nanje so navezani zlasti stalaktiti. Najožji oziroma najnižji del jame pred zadnjo dvorano pa je v bistvu ena sama razpoka, ki so jo erozijski in morda tudi korozijski procesi le razširili in preoblikovali.

Meteorološke raziskave. Tem raziskavam sem se še posebej posvetil, ker sem bil pri prvem obisku jame moker in prezebel, pri drugem pa tovrstnih težav nisem imel, in je bila jama povsem suha. Zato sem sklenil, da doženem vzroke teh sprememb, tako da bi že pred vsakokratnim obiskom jame vedel, kako je z vlago in vodo v njej.

V ta namen sem najprej proučil podatke za najbližjo padavinsko postajo, ki je v Kozini, ter jih primerjal s podatki o višini vode, ki sem jih meril v že omenjenih jamskih ponvicah. Te podatke sem ponazoril grafično ter jih med seboj primerjal. Iskal sem zlasti zveze med padavinami in kolebanjem vode v ponvicah, zveze med temperaturo in višino vode v ponvicah, zveze med temperaturo in višino vode v ponvicah ter temperaturo zraka v jami.

Pokazalo se je naslednje. Sredi februarja 1973. leta (9., 13. in 14.) je padlo precej dežja in snega, ki se je le počasi topil. Zato so se ponvice v jami osušile šele tri tedne kasneje (7. aprila). Vmes je sicer deževalo (3. aprila), vendar se to v ponvicah ni poznalo, ker so vso vodo posrkala izsušena tla. Višina vode v ponvicah je narasla šele po naslednjem petdnevem dežju, vendar pa ni naraščala v vseh ponvicah enako hitro. Do naglega porasta vodne gladine v ponvici v drugi dvorani je očitno prišlo zaradi večjih razpok na stropu, skozi katere je voda hitreje pronicala. Po tem deževju se je gladina vode v vseh ponvicah precej enakomerno zniževala. Najhitreje pa je plahnela v prvi polovici onkraj velike dvorane.

Zbrani podatki kažejo, da se voda v ponvicah hitro dviga le po večjih padavinah, ko padajo na že razmočena tla (meritve 14. aprila), in da se voda v ponvicah izsuši šele po daljšem času. Ko je bil na površju sneg, ki se je počasi topil, so se ponvice v jami izsušile šele po 50 dneh. Po dežju so se izsušile po enem mesecu. Vodna gladina se je v ponvicah dvignila različno visoko, kar je odvisno predvsem od pretlosti stropa nad njimi. Razlike v pronicanju vode s površja v jamo naslajajo seveda tudi zaradi razlik v vegetacijski odeji in debelini kraške ilovice na površju, vendar teh razlik nisem ugotavljal. Plahnenje vode v jamskih ponvicah nedvomno kaže na sorazmerno izhlapevanje vode v jamah in s tem v zvezi bržkone tudi na počasno izločanje sige pri izhlapevanju vode, bodisi na jamskem stropu ali na jamskih tleh. Zal pri teh raziskavah nisem imel priprav za merjenje vlažnosti jamskega zraka.

Ko sem meril temperaturo in višino vode v ponvicah, sem ugotovil, da je med obema pojavoma obrat-

no razmerje. Voda ima višjo temperaturo, kadar jo je manj, in nasprotno. Ko pa sem primerjal podatke za posamezne ponvice, sem ugotovil, da temperatura vode narašča neodvisno od količine vode.

Za razmerje med višino vode v ponvicah ter temperaturo zraka nad njimi (temperaturo jamskega zraka) pa je značilno, da sta tudi ta dva pojavi v obratnem sorazmerju. Hkrati se je pokazalo, da se zračne temperature v zaprtih delih Banove pečine (v breznu) hitreje spreminjajo kakor v odprtih delih jame.

V bodoče bi kazalo ugotavljati še razmerje med temperaturo in višino vode v ponvicah ter njeno trdoto. Tako bi namreč spoznali tudi korozijske procese v jami (na stropu in v samih ponvicah). Primerjava med doslej zajetimi pojavi me je na to problematiko šele opozorila.

Biološke raziskave. Z biološkimi raziskavami Banove pečine sem začel na pobudo E. Pretnerja z Inštituta za raziskovanje krasa SAZU v Postojni, ki mi je med drugim posredoval tudi določevanje posameznih živalskih vrst. Jamske živali sem lovil na vabe na šestih krajih ter jih konserviral v 70 %-nem alkoholu. Ob vhodu je bila na ta način ugotovljena ličinka *Laemustemus cavicole*. V breznu je bilo mnogo dvokriincev (dipter), več kolembol (*Collembola*) - pražuželk in tudi kobilic (troglophilusj). Na kobilice sem naletel še daleč v jami (do 95 m od vhoda). Bilo jih je tudi največ od vseh živalskih vrst.

Onstran prve velike dvorane sem našel 30 mušic (diptere) in 12 mokric (*Titanethes dahlii*). Mokrice so bile tudi na skrajnem koncu jame 120 m od vhoda.

V ponvici za prvo dvorano sem našel tudi nekaj redkih postranic (*Niphargus stygius*). Vzrok, da so tako redke, je morda v tem, ker je Banova pečina doslej njihovo najjužnejše nahajališče pri nas in zato v jami niso zanje posebno ugodne razmere. Edini hrošč, ki sem ga v jami našel, *Antisphodrus cavicola schamm*.

Arheološke raziskave. Čeprav sem jamo raziskoval tudi s tega vidika, nisem v njej naletel na arheološke sledove. Našel sem sicer več kosti (vretenca, čeljusti, lobanje, lopatice), vendar vse pripadajo očitno manjšim vrstam, in ker niso zasigane oziroma fosilizirane, sklepam, da so recentne.

Družbeno geografske raziskave. Jama nima gospodarskega pomena. V njej tudi ni sledov, ki bi kazali, da se je v njej kdaj zadrževal človek, da bi jo bodisi občasno uporabljali beguni, pastirji ipd. Edino med NOB so se domačini enkrat zatekli pred Nemci.

Nastanek jame. Po položaju Banove pečine na robu Matarskega podolja in na vznožju Slavnika ter po njeni usmerjenosti in izoblikovanosti sklepam, da je nastala v zvezi z zakrasevanjem Matarskega podolja. Izdejal naj bi jo bil bodisi eden od levih pritokov nekdanje reke, ki je tekla po Matarskem podolju proti zahodu, bodisi eden izmed brkinskih vodotokov, ki naj bi v starejši razvojni fazi prečkali današnje Matarsko podolje in ponikali na severnem vznožju Slavnika.

V jami pa so poleg osnovnih erozijskih potez ohranjene tudi drobne korozijske oblike. Očitno pa je, da so se v jami zvrstile različne razvojne stopnje, ki naj bi jih med drugim pogojevale sorazmerno hitre klimatske spremembe v kvartarni dobi.

Literatura:

- A. Melik: Slovenija 4, Slovensko Primorje, Ljubljana 1960
I. Gams: Slepe doline v Sloveniji - Geografski zbornik 7, Ljubljana 1962
Vladimir Klemenčič: Pokrajina med Snežnikom in Slavnikom, Geografski zbornik, Ljubljana 1959
I. Gams, P. Habič, R. Savnik, B. Sket: Jamarski priročnik
Z. Petkovšek: Jamska meteorologija
B. Sket: Biološke raziskave v jamah
F. Marussigr: Merjenje kraških jam - Mladinska knjiga, Ljubljana 1954
R. Gospodarič, P. Habič: Vodnik za ekskurzije
6. kongres speleologov Jugoslavije - Sežana - Lipica, JZS, Postojna 1972

Tatjana Šifrer

SELŠKA DOLINA V PRETEKLOSTI IN SEDANJOSTI

Izdalo Muzejsko društvo v Škofji Loki, pododbor Železniki. Železniki 1973.

Selška dolina ima med slovenskimi pokrajinami morda to posebno srečo, da je bila doslej deležna že mnogih znanstvenih raziskav. Med njimi naj na tem mestu omenimo le razprave zgodovinarja dr. Pavla Blaznika, ki je že l. 1928 s svojo disertacijo o kolonizaciji Selške doline posvetil v njeno daljno preteklost. Kasneje je svoje delovanje razširil tudi na Poljansko dolino odn. na celotno področje nekdanjega loškega gospostva. Rezultat teh njegovih prizadevanj je zajetna knjiga "Škofja Loka in loško gospostvo 973-1803", v kateri je temeljito obdelal zgodovino celotnega loškega gospostva tja do njegove sekularizacije v začetku 19. stoletja. Da bi torej dobili celotno sliko dogajanja v Selški dolini v preteklosti, bi bilo treba proučiti le še zgodovino 19. in 20. stoletja. Ta namen so vsekakor imeli prizadevni domačini, ko so snovali novo knjigo o Selški dolini. Ker pa se je kmalu pokazalo, da terja temeljita, znanstveno zasnovana študija o zgodovini doline v preteklem in sedanjem stoletju večletno intenzivno delo, so tokrat sklenili, "da se izda zbornik o Selški dolini, ki naj kompleksno opiše dolino po različnih področjih in naj izide za tisočletnico loškega ozemlja", kot je uvodoma zapisal njegov urednik prof. France Planina. Vodilna misel uredniškega odbora je torej bila izdati "zbornik poljudnoznanstvenih opisov o naravi, preteklosti in sedanjosti Selške doline, o nastanku in razvoju gospodarstva in podjetij v dolini". Uredniku je uspelo pritegniti k sodelovanju celo vrsto avtorjev, znanstvenikov in ljudi iz prakse, ki so nam s svojimi 27 prispevki ustvarili res zaokroženo podobo te doline in objavili obilo najraznovrstnejših podatkov, ki jih bo vesel vsakdo, ki se bo s preteklostjo Selške doline tudi v bodoče ukvarjal.

Prvih šest člankov nas seznanja s prirodnogeografsko sliko same doline. Uvodoma nas temeljiti poznavalec loškega področja prof. France Planina (že l. 1962 sta izšli njegovi knjižici "Škofja Loka z okolico" tej- "Poljanska in Selška dolina") seznanja z vodami, ljudmi in kraji v tej lepi dolini, v kateri danes v 46 naseljih prebiva skoraj 7000 ljudi. O geološki preteklosti Selške doline, ki nam je na tem področju zapustila zelo raznovrstne kamenine ii paleozojske in mezozojske dobe, pa skoraj nobenih iz mlajšega geološkega obdobja (razen recentnih), nam tudi tokrat pripoveduje dr. Anton Ramovš (glej njegove prispevke v Loških razgledih!). Isti avtor nam je opisal tudi gradbene in okrasne kamne, ki krasijo zgradbe po Selški dolini. Tektonsko zgradbo tega območja nam je, ilustrirano s pregledno geološko-tektonsko kartico, na kratko podal ing. Karel Grad, ki je prispeval tudi kratek zapis o rudah na Selškem. Prof. Janko Pučnik je bil pri svojem klimatskem prikazu navezan le na skromne podatke. V dolini sicer deluje 6 meteoroloških postaj, toda nižjega reda, zato je avtor lahko temeljiteje obdelal le padavine (omejil se je na obdobje 1960-1969), za prikaz temperaturnih razmer pa se je moral poslužiti podatkov iz sosednje Poljanske doline odn. Rovtarice na Jelovici.

Arheološko Selška dolina v celoti še ni bila sistematično raziskana, a že iz tega, kar doslej vemo, lahko sklepamo, da je bila že v predslovanski dobi vsaj redko poseljena. Do načrtne kolonizacije, ki jo je izvedel zemljiški gospod, je prišlo šele v srednjem veku in do poseljevanja bolj na lastno pest še v začetku novega veka. O vsem tem pa o gospodarskem udejstvovanju domačinov tja do začetka 19. stol. nam v svojem prispevku pripoveduje dr. Pavle Blaznik. Železarstva, ki je bilo tako pomembno za Selško dolino, se v svojih člankih dotakne več avtorjev, sistematično pa ga je za obdobje v prvi polovici 19. stoletja obdelala dr. Marija Verbič. Fužinarska obrt je bila v Železnikih živa vsaj že v začetku 15. stoletja; zadnji plavž je ugasnil l. 1902. Železarstvo je vtisnilo teda-

njemu življenju močan pečat (l. 1852 so v Železnikih pridobili 200 t kovanega železa in nakovali 304 t žebeljev), nekaterim je prineslo blaginjo, mnogim pa težak boj za existenco. Kratek prispevek prof. Vincencija Demšarja osvetljuje zgodovino Železnikov na podlagi izpiskov iz starih časopisov in knjig. Širše zasnovan je prispevek ing. Lojza Žumerja. Od vseh avtorjev je prav on hotel čimbolj vsestransko obdelati gospodarsko zgodovino Selške doline od začetkov 19. stoletja do naših dni. Za prikaz starega stanja se je temeljito poslužil podatkov, ki jih nudi franciscejski kataster. Obdelal je kmetijstvo, se dotaknil železarstva in se edini lotil tudi nekdanjega aktualnega vprašanja železniške povezave Škofje Loke z zaledjem. Priobčil je dragocene podatke o številu mlinov in žag po katastrskih občinah od l. 1826 dalje ter prikazal razvoj prebivalstva v obdobju 1826-1971. Njegov članek prinaša res obilo zanimivega gradiva, želeli bi si le nekoliko več metodične urejenosti.

Ko so v začetku 20. stoletja v Železnikih dokončno opustili železarsko dejavnost, je bilo treba rešiti pereč problem, kam z delovno silo. Mnogi so se preusmerili v raznovrstne obrti: lomljenje skri-la, predvsem nad Zalim logom, v sodarstvo, čipkarstvo, v usnarstvo na Češnjici in v Železnikih ter k raznim drugim delom. O tem nam v svojem članku "Obrt in obrtna podjetja po prenehanju železarstva" pripoveduje Niko Žumer. Posebno se je v Selški dolini že pred i. svetovno vojno razmahnilo zadružništvo, saj je takrat v tej dolini delovalo kar 17 zadrug. Te je v svojem prispevku obdelal Emil Čeferin. Zadruge so povečini delovale do konca 2. svetovne vojne in so mnogo prispevale k napredku Selške doline. Niko Žmur nas v posebnem sestavku seznanja tudi z razvojem elektrifikacije v dolini. Tako zvemo, da je bila prva majhna hidroelektrarna zgrajena v Železnikih l. 1905, da je njen lastnik ponudil električni tok tudi občini za javne namene, a jo je ta - odklonila! Ze l. 1911 so si svojo centralico zgradili tudi sami kmetje na Sorici.

Naslednjih šest prispevkov nas seznanja z nastankom in razvojem posameznih industrijskih podjetij na Češnjici odn. v Železnikih. Posebno dolgo tradicijo imata v Selški dolini lesna obrt, tako žagarstvo kot sodarstvo, in seveda kovinska industrija kot naslednica starega fužinarstva. Iz obsežnega sestavka "Lesna industrija v Selški dolini" povzemamo, da naj bi bila prva žaga v dolini delala že l. 1358, v letih 1900-1910 pa je tukaj delovalo kar 40 žag venecijank. Danes predstavlja to industrijsko panogo nova, moderna tovarna pohištva "Alples" na Češnjici. Kako pa se je v Železnikih razvijala kovinska industrija in kako so se domačini morali boriti zanjo, nam v svojem članku "Nastanek in razvoj kovinske industrije" živo popisujeta Niko Žumer in Peter Polajnar. Tako zvemo, da je iz teh prizadevanj zrastle kovinsko podjetje "Niko", danes že med mednarodno priznanimi podjetji za nekatere svoje izdelke. Proizvodnjo elektromotorjev pa je ta tovarna prepustila novemu obratu, ki dela v sklopu tovarne "Iskra" iz Kranja (Niko Žumer - Tonka Košmelj - Prezelj: Nastanek in razvoj Iskre v Železnikih). L. 1972 je to podjetje izdelalo 1 654 000 elektromotorjev in 2 893 000 gospodinjstvih aparatov ter zaposlovalo 950 delavcev. L. 1971 je odprlo nov obrat v Idriji. Manjša podjetja so še "Tehtnica" v Železnikih, edini proizvajalec analitskih tehtnic v Jugoslaviji, ki nam ga je predstavil Ljubo Bradeško, podjetje "Dom oprema" prav tam (Ljubo Bradeško in Matevž Jenšterle) pa čevljarna "Ratitovec" na Češnjici (Ljubo Bradeško in Alojz Cufer).

Da bi bila slika o sedanjem gospodarskem delovanju v Selški dolini čimbolj zaokrožena, si ob koncu zbornika slede še sestavki dr. Franceta Megušarja "Pripoved o kmetovanju v Selški dolini včeraj in danes" pa "Aktualni problemi gozdarstva v Selški dolini" izpod peresa Metoda Vizjaka. Ljubo Bradeško v svojem članku o gostinstvu in turizmu priznava, da je Stari vrh sicer res urejeno zimskošportno središče, da pa ima turizem posebno na Sorici že dolgo tradicijo in da so bila tujskoprometna društva nekdanj veliko aktivnejša kot so danes. O trgovini na našem področju sta na dveh straneh spregovorila Ljubo Bradeško in Franc Šmid, živo in izčrpno pa je orisan razvoj šolstva v Selški dolini od njegovih začetkov (l. 1778 v Selcih) do danes, ki ga je analizirala Olga Šmid. Rojak iz Železnikov, dr. France Koblar, nam je opisal društveno prosvetno delo v prejšnjih časih. Le-to je sicer marsikdaj odsevalo negativne socialno-politične razprtije med ljudmi, a je zaradi idealizma domačinov kljub temu polno živelo. Prav ob koncu zbornika nam je dr. Roman Savnik predstavil še vse pomembne rojake po rodu iz Selške doline, Ciril Zupane pa nam je podal razvojno pot narodnoosvobodilnega boja na selških tleh.

Zbornik "Selška dolina v preteklosti in sedanjosti" krasi mnoge črnobeke fotografije, predvsem pa nekaj lepih barvnih prilog.

Tatjana Šifrer

MALA BIOGEOGRAFIJA

Sarajevska založba "Zavod za izdavanje udžbenika" je v svoji zbirki "Naučna knjiga" kot 51. zvezak izdala knjigo "Mala biogeografija". Ker pri nas skoraj ni biogeografske literature, bi bilo škoda, če bi knjiga ostala neopažena tudi v slovenski geografski strokovni javnosti. Čeprav ni napisana kot učbenik, je namenjena za dopolnilno čtivo pri pouku geografije in biologije na srednjih šolah. Poleg tega je vsebina sestavljena tako, da daje spodbudo tudi za samostojno izvenšolsko aktivnost učencev. To pa naj bi pripomoglo k lažjemu obvladanju gradiva, ki je predvideno z učnim načrtom.

Vsebina knjige je razdeljena na uvodni del in tri osrednja poglavja, zaključuje pa jo dodatek. V uvodu so na kratko razloženi nekateri osnovni pojmi iz biogeografije: predmet in definicija biogeografije in razporejenost živih bitij. Pojmi so večinoma podani v obliki lahko razumljivih definiciji večina jih je razložena s primeri iz različnih delov zemlje. Na kratko in jasno so definirani tudi pojmi, ki se v zadnjem času uveljavljajo izven strokovnih okvirov. Tako npr. o vedi, ki proučuje odnos organizmov do okolja (ekologiji), o združbah organizmov (biocenozah), o prostoru, ki pripada biocenozi (biotopu) itd.

V prvem poglavju nam avtor predstavi razprostranjenost favne na zemlji. Živalski svet obravnava v okviru šestih zoogeografskih področij: avstralskega, neotropskega, etiopskega, orientalskega, nearktičnega in paleoarktičnega. Za vsako področje so navedene značilne živalske vrste in tiste vrste, ki žive samo na tistem področju (endemične vrste). Da bi bila predstavitev teh področij privlačnejša, je pri vsakem dodana kratka zanimivost iz živalskega sveta, ki mu pripada. Tako so npr. pri neotropskem področju (Južna Amerika) opisani neobičajni plazilci na otočju Galapagos.

Poleg zoogeografskih področij na zemlji zajema to poglavje tudi zoogeografska področja Evrope in v posebnem poglavju področja Jugoslavije. Zoogeografskim področjem Jugoslavije je posvečena precejšnja pozornost, saj zavzema njihov opis skoraj polovico tega poglavja. Živalski svet naše domovine je predstavljen po zoogeografskih conah severni nižinski del Jugoslavije pripada panonski coni, srednji, gorski balkanski, primorski pa jadranski coni.

Naslednje poglavje je posvečeno razprostranjenosti flore na zemlji. Podobno kot živalski je tudi rastlinski svet predstavljen v šestih flornih področjih (holarktičnem, neotropskem, paleotropskem, avstralskem, kapskem in antarktičnem), ki se ponekod ujemajo s področji živalstva. Tudi v nadaljevanju je snov tega poglavja razdeljena podobno kot v prvem poglavju. Za opisom rastlinskega sveta po področjih na zemlji sledi fitogeografska razdelitev Evrope in nato fitogeografska delitev Jugoslavije. Rastlinski svet naše države je razdeljen na tri velike enote: na ilirskobalkansko, srednjeevropsko in vzhodnosredozemsko.

V tretje poglavje (ki bo najkoristnejše pri pouku geografije) te knjige je avtor uvrstil razprostranjenost velikih življenjskih združb na zemlji. Glavne življenjske združbe na zemlji lahko razdelimo na dve osnovni skupini, na kopne in na vodne (akvatične) združbe. Po teh skupinah je v nadaljnjem tekstu

- 1) Republički prosvjetno-pedagoški zavod SR BiH, Nastavna biblioteka 51, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo 1971, str. 115, cena 40,00 din.

prikazan živalski in rastlinski svet. Življenjske združbe na kopnem avtor predstavi kar po glavnih tipih rastja (tundra, tajga, listopadni gozdovi, sredozemski gozdovi, tropski gozdovi, stepa in puščava). V okviru teh tipov so prikazane klimatske razmere, živalski in rastlinski svet in njihova razprostranjenost. To poglavje zaključuje prikaz vegetacije v Jugoslaviji, kjer spoznamo glavne rastlinske združbe (npr. gozd gradna in belega gabra, gorski bukov gozd itd.). V tem smislu spoznamo v nadaljevanju horizontalno in vertikalno razprostranjenost rastja naše domovine. Iz geografskega vidika bi bilo zelo koristno, da bi bilo, kolikor je le mogoče, rastje in živalstvo tudi drugod predstavljeno na podoben način.

V celoti je knjiga zasnovana tako, da bi bila biogeografska snov podana bralcem kolikor mogoče zanimivo. Zato poleg pisanega teksta vsebuje veliko ilustracij, zanimivosti iz živalskega in rastlinskega sveta ter zabavno informacijske podatke. Posebno bogato je ilustrirano gradivo (diagrami, karte, risbe, črno-bele in barvne fotografije). Da bi še bolj popestril tekst in vzbudil zanimanje zanj, fe avtor vključil še dve novosti v tovrstno literaturo. Med tekstom so ponekod namesto standardnih skic za ilustracije uporabljene pošne znamke z živalskimi in rastlinskimi liki, ki so značilni za določeno področje. S tem naj bi se vzporedno z zbiranjem znamk (zlasti po temah, npr. geografske karte, pokrajine, favna, flora) učencem zbudilo zanimanje tudi za objekte na njih in se razširilo znanje o njih. Druga novost pa so testi, s katerimi je mogoče preveriti znanje o obravnavani snovi. Da bi bili privlačnejši, so nekateri sestavljeni v obliki križank. Rešitve testov in križank so podane v dodatku.

Mala biogeografija prinaša po vsebinski in metodološki plati vrsto novosti in sodobnih načinov pri posredovanju biogeografske snovi učencem. Mnoge pobude in metode, ki so zbrane v njej, bodo dajale dobro oporo učiteljem pri delu in jim pomagale predstaviti učencem snov tako, da bodo ob zanimivi in privlačni razlagi lahko pridobili čimveč potrebnega znanja.

Franc Lovrenčak

DRUŠTVENE IN DROBNE VESTI

RESOLUCIJA IX. KONGRESA JUGOSLOVANSKIH GEOGRAFOV

IX. kongres jugoslovanskih geografov, ki je bil v Sarajevu od 24. do 30. IX. 1972, je obravnaval aktualne probleme v geografskem izobraževanju in v geografski vedi. Zavedajoč se sedanjega stanja in perspektiv jugoslovanske družbe in njenih potreb v geografskem izobraževanju in napredku geografske vede pri nas ter v svetu, geografi Jugoslavije, zbrani na svojem rednem IX. kongresu, enoglasno sprejemajo naslednjo

RESOLUCIJO

GEOGRAFSKI POUK

1. Pri vzgoji in izobraževanju mladih ljudi ima geografski pouk velik pomen, saj vzpodbuja razvoj socialističnega patriotizma in bistveno vpliva na medsebojno razumevanje ter solidarnost z naprednimi

družbenimi silami na svetu.

2. V naslednjih štirih letih je treba izvršiti sklepe Resolucije VIII. kongresa jugoslovanskih geografov, ki se nanašajo na položaj geografije v osnovnih in srednjih šolah.

Število ur geografije v posameznih vrstah šol bi moralo biti:

- a) osnovne šole - 4 x 2
- b) gimnazije - 4 x 2
- c) ekonomske šole - 4 x 2
- d) strokovne šole - 2 x 2

V nekaterih republikah je število ur geografije zadostno že sedaj, a ga moramo pred družbo opravičiti s kvalitetnejšim poukom.

3. V geografskem pouku se kažejo smeri in struje geografske vede. Ker obstaja realna nevarnost dezintegracije naše vede, je nujno potrebno razvijati koncept enotne geografije in opredeliti njen objekt proučevanja. Družbeni ugled geografije kot vede in učnega predmeta sta medsebojno pogojena, zato se znanstveni delavci ne morejo izločiti iz boja za izboljšanje mesta geografije v šoli.

4. Potrebno je organizirati simpozije o metodologiji geografske vede in metodiki pouka.

5. Metodiki pouka je treba dati pomembnejše mesto v šolanju učitelja. V ta namen bi bilo potrebno ustanoviti katedre za metodiko geografskega pouka na fakultetah.

6. Izveden bi moral biti bistven preokret pri učno-metodičnem delu v smeri posodabljanja učne tehnologije na vseh nivojih - od osnovne šole do fakultet.

7. Potrebno je izpopolnjevati frontalne, a istočasno uvajati skupinske in seminarske oblike dela z uporabo responderja, programiranega učenja itd.

8. Geografska društva morajo imeti pomembnejši vpliv na izdelavo učnih programov in učbenikov.

9. Glede na to, da obstajajo določene povezave med znanstveno metodologijo in metodiko pouka, bi bilo potrebno izdelati učbenik ali priročnik iz metodologije geografskega pouka, ki bi koristno služil ne samo znanstvenim delavcem, pač pa tudi učiteljem geografije.

10. Kongres predlaga odsekom, oddelkom, zavodom in katedram za geografijo na jugoslovanskih univerzah, da z začetkom šolskega leta 1973/74 uvedejo predmet "Problemi geografskega okolja" s posebnim ozirom na njeno zaščito.

11. Morja in oceani predstavljajo dve tretjini zemeljske površine, ki pa v sedanjih pogojih univerzitetnega pouka geografije ostajajo brez sistematičnega proučevanja. Kongres predlaga matičnim geografskim in izobraževalnim institucijam na univerzah uvedbo fakultativnega predmeta "Geografija oceanov", ki bi obsegal sistematično geografsko spoznavanje svetovnih morij.

12. Organizirati vsejugoslovanski didaktični simpozij znanstvenega značaja o stanju, problemih in nalogah izboljšanja učenja geografije na osnovnih, srednjih, višjih in visokih šolah, a nato diferencirane in specialistične geografske izobrazbe na univerzah v naši državi.

13. S stališča objekta in problematike geografske vede je treba izvršiti recenzijo kongresnih referatov in narediti ustrezne sklepe, ki naj bi pomagali znanstvenim delavcem in učiteljem, da bi se v tem pogledu pravilno usmerili.

II.

GEOGRAFSKA ZNANOST

1. Jugoslovanske geografe je treba aktivno vključiti v sistematična znanstvena raziskovanja problemov geografskega življenjskega okolja, ki predstavlja eno od osrednjih vprašanj sedanjega načina življenja in geografske znanosti. Ne gre samo za zaščito obstoječega okolja, pač pa za aktivno urejanje in preoblikovanje okolja za ustvaritev primernih življenjskih razmer cele družbene skupnosti. Osnajevanje geografskega okolja je pereč problem geografije in drugih znanstvenih disciplin in splošno zanimanje jugoslovanske javnosti ter posebna znanstvena dejavnost fizičnih geografov. Kongres predlaga, da se geografi sistematično lotijo proučevanja omenjene problematike.

Komisija za znanstveno delo Zveze za zadolži, da pripravi širši sestanek ali znanstveni simpozij, ki bi obravnaval problematiko geografskega in življenjskega okolja. V to aktivnost je treba vključiti sorodne znanstvene discipline in specialiste drugih ved v obliki interdisciplinarnega dela.

2. Za sistematično proučevanje transformacije naselij in gibanja prebivalstva naše države na relaciji podeželje-mesto in mesto-okolica ter migriranja delovne sile v medobčinskih, medrepubliških in mednarodnih razmerah, je treba organizirati simpozij o gibanjih jugoslovanskega prebivalstva. Rezultate tega simpozija je treba predstaviti odgovornim organom.

3. Organi in zveze geografskih institucij se obvezujejo, da pripravijo simpozij o geografski regionalizaciji Jugoslavije.

4. Zaradi nadaljnjih regionalnogeografskih proučevanj Jugoslavije naglašamo potrebo o pomenu nazivov v taksonomskem sistemu enot. Komisiji za znanstveno delo Zveze se predlaga, da organizira posvetovanje o tem problemu. Rezultate tega dela je treba prikazati na X. kongresu jugoslovanskih geografov.

5. Analiza geografskih elementov in faktorjev v urbanističnih in regionalno prostorskih planih postaja vsakodnevna praktična potreba naših mest. V tem smislu se je treba organizirano lotiti proučevanja odnosov med geografijo in prostorskim planiranjem ter organizirati aktivno sodelovanje z urbaniisti in občinskimi, pokrajinskimi in republiškim zavodi.

6. Do konca I. 1976 naj se organizira simpozij o stanju v jugoslovanski geografiji s posebnim oziranjem na perspektivo razvoja geografskih znanstvenih disciplin in njihovo vlogo v izobraževanju in praktični uporabi v gospodarskem razvoju Jugoslavije.

7. Sistematično pozornost je treba posvetiti nadaljnji obdelavi in uporabi sodobne znanstvene metodologije v tekočih znanstvenih raziskavah.

8. Preko Nacionalnega komiteja za geografijo ZGI Jugoslavije je treba nadaljevati širjenje mednarodnih meddržavnih znanstvenih vezi v ustaljeni obliki.

9. Do konca I. 1976 je treba organizirati v Jugoslaviji mednarodni simpozij z naslovom "Hidrologija kraških območij" - tudi kot mednarodno obvezo ZGI Jugoslavije, sprejeto I. 1972, na XXIII. mednarodnem geografskem kongresu v Montrealu, v okviru Komisije MGU za mednarodno hidrološko desetletje.

10. Nadaljevati je treba sistematično izdelavo nacionalnih atlasov po republikah in začeti organizirati priprave za izdelavo Nacionalnega atlasa Jugoslavije. Izdelati je treba geomorfološko in agrarno-geografsko karto Jugoslavije.

11. Na sledečem in na nadaljnjih naših kongresih je treba predstaviti referate znanstveno-metodološkega in učno-metodološkega značaja na plenarnih zasedanjih zaradi njihovega posebnega značaja.

12. Ustvariti je treba organizacijske in materialne pogoje za izdelavo geografske bibliografije Jugo-

slovije in geografske bibliografije po republikah.

13. Predlaga se uvedba rubrike v vseh centralnih časopisih geografskih društev v republikah in pokrajinah, ki bi prinašala v obliki bibliografsko informativnih, podatkov imena diplomiranih študentov z naslovom teme diplomskega dela ter imena specialistov, magistrov in doktorjev znanosti z naslovi obranjenih specialističnih del, magisterijev in doktorskih disertacij.

14. Za bodoče se priporoča, da se delo kongresnih sekcij prenese v delovne vsebine jugoslovanskih simpozijev.

15. V okvirih tekočega dela ZGI Jugoslavije je treba poenotiti skupne dejavnosti.

16. Kongres obvezuje predsedništvo in druge organe ZGI Jugoslavije, da na sledečem kongresu jugoslovanskih geografov podajo poročilo o rezultatih svojega dela na osnovi sprejetih nalog in obvez.

GEOGRAFSKI KROŽEK NA CELJSKI GIMNAZIJI 1973⁴ LETA

(Poročilo za l. 1973/74)

Geografski krožek se je redno sestajal vsakih 14 dni. Na sestankih je bilo 30-40 dijakov. Udeležba je bila odvisna od predavatelja in zanimivosti teme. Predsednik je bil Tepež Bojan 3b, tehnični asistent pa Veljimir Cugmas 3d.

V šolskem letu 1973/74 so bila na sporedu ta-le predavanja:

Bučar Mojca 3f: Moskva-Leningrad

Uršič Andrej 3f: Dva meseca v USA, 1. in 2. del

Antih Jana 3d, Kač Stanka 3b, Jaklič Darja 3f: S pevskim zborom celjske gimnazije na Češkem

Pungaršek Jože, štud. stomatologije: Vtisi iz Izraela, 1., 2. in 3. del

Virtič Zvonko 3b: Počitnice ob Ženevskem jezeru

Malečkar Franc, dijak koprške gimnazije: Raziskave v Banovi pečini

Koren Darja in Pečar Bojana 3d: Popotni vtisi iz Anglije

Škoberne Peter, štud. biologije: Anglija v indijskem poletju

Tepež Bojan 3b: Oceani

Teržan Rado 4e: Gorenjska z Alpami

Stadler Marko 4e: Dolenjska in Bela krajina

Taks Helena in Podergaj Vida 4c: Štajerska s Pomurjem, Notranjska in Primorska

Čuka Zdenka 3b: Sahara

Jaklič Darja 3f: S pevskim zborom celjske gimnazije v Belgiji.

Za konec je geografski krožek priredil nagradno ekskurzijo za vse predavatelje in stalne krožkarje. Ogledali smo si srednjeveško Skofjo Loko (razlagal umetnostni zgodovinar prof. Janez Eržen) Idrijo in Divje jezero (razlagala prof. Marija Bavdaž) in idrijski muzej (o razvoju rudnika živega srebra in čipkarstva ter pri ogledu sobe Franceta Bevka razlagal direktor muzeja Jurij BavdcSž).

Zvezdana Knez - Šterbenc

OBVESTILO

Geografsko društvo Slovenije ima na zalogi še posamezne letnike obeh društvenih revij. Na voljo je Geografski vestnik letnikov 1956 do 1966 po 2 dinarja, letniki 1967 do 1969 so po 10 dinarjev in letniki 1970 do 1972 po 15 dinarjev. Posamezne številke Geografskega obzornika iz leta 1956 do 1969 so po 1 dinar, iz leta 1970 do 1971 po 3 dinarje, iz leta 1972 in 1973 pa po 5 dinarjev.

Navedene letnike GV in GO lahko naročite oziroma kupite pri laborantu Milanu Vatovcu v kartografski zbirki Oddelka za geografijo FF, Ljubljana, Aškerčeva 12.

Tajnik GDS Dušan Plut

ZBORNİK O VOGLAJNSKO-SOTELSKI SLOVENIJI

Geografsko društvo Slovenije je skupaj z občinskima skupščinama Šmarje pri Jelšah ter Šentjur pri Celju izdalo zbornik referatov z 9. zborovanja slovenskih geografov, ki je bilo oktobra 1973. leta v Rogaški Slatini. V knjigi z naslovom Voglajnsko-sotelska Slovenija je objavljenih 16 razprav, ki na 236 straneh obravnavajo aktualno geografsko in sorodno problematiko voglajnsko-sotelske pokrajine z različnih zornih kotov.

Referati imajo povzetke v tujem jeziku ter dvojezične sinopsise.

Knjigo prejmejo vsi udeleženci 9. zborovanja GDS, ki so vplačali kotizacijo. Sicer pa je prodajna cena zbornika 50,00 dinarjev. Knjiga spada v knjižnico slehernega slovenskega geografa, priporočamo pa jo tudi šolam in drugim ustanovam.

Sinopsisi

UDK 37.01 : 335.3

Medved J.

61000 Ljubljana, YU, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Aškerčeva 12

O MARKSISTIČNEM IZOBRAŽEVANJU PRI POUKU GEOGRAFIJE

Geografski obzornik, leto XXL št. 2-3 (1974)

V ospredju je vprašanje: Ali je sedanji koncept geografije kot učnega predmeta v naših šolah oblikovan po načelih marksizma kot znanstvenega in filozofskega sistema naše samoupravne socialistične družbe ali pa je temu konceptu samo dodana zahteva po idejnosti pouka. Po avtorjevem mnenju tiči odgovor v presoji, ali določen koncept učnega predmeta pomaga preko vzgojnoizobraževalnega procesa oblikovati v učencih marksistični pogled na svet ali pa sam koncept teh možnosti ne daje in bi morali zato ob njem posvečati še posebno pozornost njegovi idejni interpretaciji.

UDK 91 srednja šola : 371.214

Gams Ivan

61000 Ljubljana, YU, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Aškerčeva 12

O KONCEPTU GEOGRAFIJE ZA 2. IN 3. RAZRED GIMNAZIJE

Geografski obzornik, leto XXL št. 2-3 (1974)

Avtor meni, da novi učni načrt uvaja v 2. in 3. razred gimnazije družbeno in ne regionalno geografijo. Avtor zagovarja regionalno-geografski koncept in meni, da obravnavanje procesov in problemov, ki so v težišču načrta, brez povezave z geografsko regijo, ni stvar geografije, temveč drugih znanstvenih panog.

UDK 371.3. : 91

Medved J.

61000 Ljubljana, Yu, Filozofska fakulteta. Oddelek za geografijo, Aškerčeva 12

METODIKE IN METODSKI PRIROČNIKI ZA POUK GEOGRAFIJE

Geografski obzornik, leto XXL št. 2-3 (1974)

Avtor ugotavlja, da naše metode premalo obravnavajo vzgojno izobraževalne smotre geografije kot učnega predmeta. Večinoma izhajajo iz geografije kot znanosti ne pa iz človeka z njegovimi vzgojno-izobrazbenimi potrebami, kakor bi bilo pravilno.

Moderna didaktika geografije bi morala najprej ugotoviti kakšne so naloge tega predmeta pri oblikovanju bodočih rodov. S tem v zvezi bi moral biti tudi izbor učne snovi.

UDK 371.3 domače okolje : 91

Sabaka Jdn

Trnava, ČSSR, Pedagoška akademija

DOMAČE OKOLJE KOT NARAVNO UČILO PRI POUKU ZEMLJEPISA

Geografski obzornik, leto XXL št. 2 - 3 (1974)

Moderna šola zahteva, da učenci spoznavajo zemljepisne pojave, če je le mogoče, z neposrednim opazovanjem, to je z opazovanjem in študijem objektov in pojavov v njihovi naravni okolici - to pa najlaže uresničimo v šolskem ali domačem okolju. Avtor daje vrsto praktičnih napotkov za take delo.

UDK 656.02 : 914.971 . 2

Ravbar M.

61000 Ljubljana, YU, Zavod za spomeniško varstvo, Trg revolucije 18

VLOGA SLOVENIJE V TRANZITNEM PROMETU

Geografski obzornik, leto XXL: št. 2-3 (1974)

Avtor poudarja prometno pomembno lego Slovenije, ugotavlja pa, da se ta pomembnost v zadnjih letih manjša, ker v naši soseščini gradijo hitre in prometno zelo pomembne ceste mimo našega ozemlja. Opozarja, da bi se morala Slovenija povezati s temi modernimi prometnimi zvezami, da bi tudi naše gospodarstvo imelo od tega koristi.

UDK 911.3.002.23 (496.5) : 338

Leshi Qazim

38000 Priština, Geografski institut Univerze v Prištini

EKONOMSKE IN DRUŽBENOGEOGRAFSKE SPREMEMBE V LR ALBANIJI (1945-1973)

Geografski obzornik, leto XXL : št. 2-3 (1974)

Avtor obravnava gospodarske in družbeno geografske spremembe v Albaniji po letu 1945. Posebno poudarja napredek v rudarstvu, industriji, gradnji elektrarn in prometu. Očitne spremembe doživlja tudi kmetijstvo.

UDK 910.3 Banova peč v Matarskem podolju

Malečkar F.

66000 Koper, YU, Gimnazija Koper, Cankarjeva 2

RAZISKOVANJE BANOVf PEČINE V MATARSKEM PODOLJU

Geografski obzornik, leto XXL št. 2-3 (1974)

Avtor, dijak kopske gimnazije, je v okviru gibanja "Znanost mladini" raziskal malo znano in še nikjer opisano jamo Banovo pečino na severnem vznožju Slavnika. Podrobnemu opisu jame sledijo rezultati geoloških, meteoroloških, bioloških in drugih raziskav.

